

Eesti tööturu homsed väljakutsed

Tänase Eesti tööturu märksõnad on dünaamilisus ja paindlikkus. Analüüsisides meie tööturu arenguid viimase 15 aasta jooksul, näeme, et muutused on olnud väga kiired. Põllumajanduses on tööhõive drastiliselt vähenenud ja teenindavates sektorites kiiresti kasvanud.

Samas tuleb tõdeda, et viimase kolme-nelja aasta jooksul on suundumused muutunud, tööturu statistikast on näha, et nii tööhõive kui töötuse näitajad on stabiliseerunud. Enamgi veel – võib öelda, et kõige raskemad ajad on selleks korraks möödas ja alates 2001. aastast on tööhõive vaikselt ja järjepidevalt kasvanud ning töötus näidanud selget langustrendi.

Stabiilsus võiks tähendada midagi positiivset. Kas see on nii ka tööturu puhul? Mõnes mõttes kindlasti, sest inimesed võivad rahulikumalt tulevikku vaadata, eriti need, kes töötavad suuremates ettevõtetes või avalikus sektoris. Aga töökohtade

ebapüsivus väikeettevõtetes on endiselt väga kõrge, töökohti luuakse ja likvideeritakse kaks korda tihedamalt kui EL keskmiselt. Ka ametiühingute mõju on väikeettevõtetes praktiliselt olematu, seega on töötajate kaitsetus kehvem.

Teisalt tähendab stabiilsus ka seda, et Eesti tööturg on rohkem avatud välistele mõjudele, me hakkame oma väikese avatud majandusega rohkem sõltuma maailmamajanduse suunamuutustest. Kui varem võimaldas ümberstruktureerimine luua teatud puhvri või varu, siis väljakujunenud tööhõive struktuuriga majanduses selliseid puhvreid ei ole. Lihtsamalt öeldes tähendab see seda, et kui mingis majandusharus jäi töökäsi üle, siis inimesed õppisid ümber ja omandasid uue elukutse ning hakkaksid tööle täiesti uues valdkonnas (mida varem näiteks ei eksisteerinud).

Mis saab Eesti tööturust tulevikus? Tuleviku ennustamine on äärmiselt tänamatu töö, sest nagu sotsiaal-teadustes ikka on inimese käitumine ettearvamatu.

Kõige üldisemalt sõltub meie tööturu heaolu meie majanduse üldisest heaolust. Kui majanduses läheb hästi, läheb hästi ka tööturul. Täna prognoositakse, et palkade ühtlustumine EL tasemega võtab 15 kuni 20 aastat. Niikaua säilib oht, et kõrgemad palgad ja paremad eneseteostamise võimalused meelitavad Eesti tööjõu arenenuma majandusega riikidesse. Samas olen sügavalt veendunud, et enamus neist, kes on plaaninud välismaale tööle minna, on oma kava ka realiseerinud sõltumata sellest, kas parasjagu on kehtinud viisa, enamsoodustus või üleminekuperioodi rezhiim.

Palgatõus sõltub ainuüksi tootlikkuse kasvust. Järelikult peab Eesti majandus muutuma efektiivsemaks, loodetavasti ka tehnoloogiamahukamaks. Õmblustööstusel ja teistel tööjõumahukatel majandusharudel ei ole Eestis tulevikku, sest kapital läheb sinna, kus tööjõud on odav. Täna on selleks riigiks Hiina.

Skandinaavia vananeb, see on paratamatu ja pöördumatu protsess ja kahju oleks, kui Eesti sellest endale profiiti ei lõikaks. Juba täna on näha, kuidas naaberriikide vanurite hordid ründavad meie kiiresti arenevat tervise ja taastusravi sektorit ning siin on ette näha pikaajalist nõudluse jätkumist.

Tööjõudu Eestisse massiliselt sisse ei voola, nagu ei voola see ka massiliselt Eestist välja. Rahvastiku vananemine paneb riigile suurema kohustuse arendada tööpoliitika meetmeid, sest enne kui hakata mõtlema tööjõu sissetoomisele, tuleb ammandada kohalikud reservid (töötud ja mitteaktiivsed).

Kindlasti muutub tööturg tulevikus vähem paindlikuks ja vähem dünaamiliseks. Kui suures mahus me neid protsesse reguleerime, sõltub paljuski meie poliitikute ja otsustajate meeolekust, teadmistest ja poliitilistest prioriteetidest.

Raul Eamets
majandusteadlane

Tööturu olukord ja

Kaili Järv

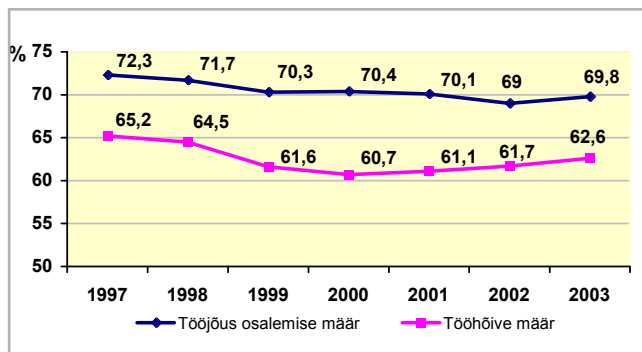
Sotsiaalministeeriumi tööpoliitika info ja analüüsi osakonna analüütik

Aasta tagasi, tööturumeetmete kontseptsiooni väljatöötamist alustades, seadsime endale ambitsioonika, aga arvestades seniseid arenguid ka hädavajaliku eesmärgi kaardistada Eesti tööturusüsteem – analüüsida tööturumeetmete sisu ja meetmete pakkumise korraldust tervikuna ning pakkuda välja tegevusvaldkondade kaupa konkreetsed meetmed tööhõive suurendamiseks ja tööturul tõrjutuse vähendamiseks.

Käesolev artikkel keskendub kolmele teemale, mis on olulised kontseptsiooni tausta mõistmiseks: millised on tänase tööturu kitsaskohad, missugused on tööotsijate ja tööandjate ootused ja vajadused ning missuguseid tööhõivepoliitika alaseid väljakutseid esitab Eestile kuulmine Euroopa Liitu.

Ülevaade tööturu olukorrast

Tänu majandusliku olukorra paranemisele on 2001. aastast tööga hõivatute arv tasapisi kasvanud ning tööpuudus langenud. 2003. aastal vähenes esmakordselt ka mitteaktiivsete¹ inimeste arv.

Allikas: Eesti Tööjõu-uuringud

Joonis 1. Peamiste tööturu indikaatorite dünaamika 1997-2003 (vanus 15-64), %-des

Statistikaameti tööjõu-uuringu andmetel otsib tööelise elanikkonnast (16 kuni pensioniiga) täna tööd üle 65 000 inimese ning lisaks neile on üle 100 000 inimese, kes mingil põhjusel aktiivselt tööd ei otsi ega õpi, aga võiksid töötades tagada parema äraelamise nii endale, oma perele kui ka nendele inimestele, kes ei saa või ei pea töötama oma ea või tervisliku seisundi tõttu. Seega võiks tööturumeetmete sihtgrupi suuruseks lugeda pea 200 000 inimest, samal ajal kui tööhõiveametites on täna arvel keskmiselt 43 300 inimest koos. (Vt joonis 2, lk 3)

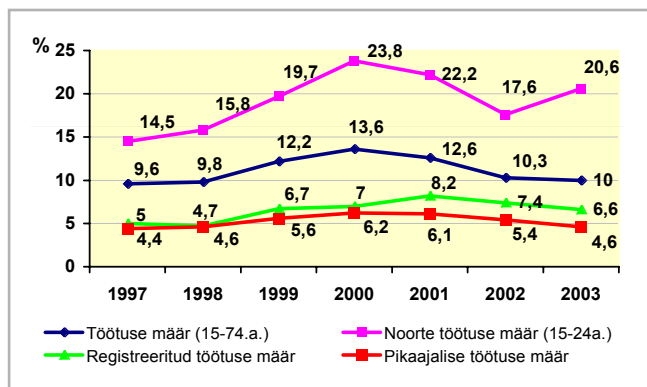
Tänase tööturu kitsaskohad tulevad eriti teravalt esile, kui statistilisi andmeid vaadata riskirühmade kaupa, kellest peamised on noored, pikaajalised töötud, puuetega inimesed, eesti keelt mittevaldavad inimesed, madala haridustasemega ning üle 45aastased töötajad.

Vastupidi üldisele suundumusele kasvas 2003. aastal noorte tööpuudus järsult ning tööpuudus noorte seas on tunduvalt suurem (20,6%) kui teistes vanuserühmades.

¹ Majanduslikult passiivse ehk mitteaktiivse rahvastiku all mõistetakse isikuid, kes ei soovi töötada või ei ole selleks võimelised. Majanduslikult mitteaktiivse rahvastiku hulka kuuluvad näiteks koduperenaised, mittetöötavad õppurid, lapsehoolduspuhkusel viibijad jt.

Tööturumeetmete kontseptsiooni eelnõuga saab tutvuda sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee

arengusuunad lähiaastateks

Allikas: Eesti Tööjõu-uuringud

Joonis 2. Töötuse dünaamika 1997-2003, %-des

Pikaajalisi töötuid, kes on olnud töötava kauem kui aasta, oli Eestis 2003. aastal 30,4 tuhat, st nad moodustasid ligi poole kõigist töötutest. Pikaajalise töötuse püsimine maal on suurendanud heitunud inimeste arvu, st neid, kes on lootuse kaotanud ja tööotsingutest loobunud (kokku 18 tuhat). Pikaajaliste töötute tööturule integreerimine on tunduvalt keerulisem ja nõuab suuremaid ressursse lühiajaliste töötutega võrreldes, kuna sageli on tegemist eakamate ja madala haridustasemega inimestega. Seega oleks riigile kasulik investeerida haridusse ja elukestvasse õppesse ning tööturumeetmetesse, et lühendada töötuse perioodi ja ennetada pikaajalise töötuse teket.

Mitte-eestlaste töötus on ligi kaks korda kõrgem kui eestlastel, vastavalt 15,2% ja 7,3%. Peamiseks takistuseks töö leidmisel on mitte-eestlastest elanikkonna suur hulk kõrge tööpuudusega Ida-Virumaal ja eesti keele mitteoskamine. Kõige raskemas olukorras tööturul on täna puuetega inimesed, kellest vaid 12,3% töötab või otsib aktiivselt tööd, see on ligi viis korda vähem teiste tööealiste elanike rühmadega võrreldes.

Eesti tööpuudusele on iseloomulik suurte regionaalsete erinevuste esinemine ning asjaolu, et tööjõu nõudlus ja pakkumine ei ole tasakaalus (struktuurne tööpuudus). Kuigi tööjõu haridustase on suhteliselt kõrge, ei ole omandatud haridus, oskused ja töökogemus sageli vastavuses tööturu kiiresti muutuvate nõudmistega ja vajadustega.

Kliendiuringu tulemused

Tööturumeetmete kontseptsiooni väljatöötamist alustasime ulatusliku kliendiuringuga, mille ajendiks oli eelkõige vajadus välja selgitada nii elanike kui tööandjate rahulolu tööhõiveameti teeninduse ja teenustega ning nende ootused tuleviku suhtes. On ju kliendikeskse organisatsiooni puhul peamiseks edu mõõdikuks kliendi rahulolu, mis sõltub sellest, kui hästi organisatsioon oma klientide vajadusi ja ootusi tunneb.

Uuringukeskuse Faktum abiga läbi viidud kliendiuring keskendus viiele teemale:

- tööhõiveameti positsioon võrreldes muude tööjõu ja töö otsimise viisidega

- erinevate sihtgruppide informeeritus tööhõiveamete poolt pakutavatest teenustest
- klientide rahulolu osutatud teenuste ja teenindusega
- tööhõiveamete maine ja seda mõjutavad tegurid
- ootused ja motivatsioon tööhõiveameti teenuste kasutamiseks

Tööandjaid uuriti telefoniküsitluse teel, selles osales 350 tööandjat. Selgus, et kahe viimase aasta jooksul oli tööhõiveameti teenuseid kasutanud vaid 18% kõigist kolme ja enama töötajaga ettevõtetest ja asutustest.

Kolme kõige enam eelistatud tööjõu värbamise viisina nimetasid tööandjad uue töötaja otsimist oma ettevõtte töötaja ja tuttavate kaudu, töökuulutuse avaldamist ajalehes ja otsepakumise tegemist sobivale kandidaadile. Tööhõiveameti kaudu töötaja otsimine oli tööandjate eelistustes alles kuuendal kohal.

Informeeritus tööhõiveameti pakutavatest teenustest on vähenenud ja seda nii tööhõiveameti klientideks olnud tööandjate kui ülejäänud tööandjate seas. Enamik tööhõiveameti teenuseid kasutanud tööandjatest oli teenindamisega üldiselt rahul, vähem rahul oldi tööhõiveameti vahendusel pakutud tööjõuga. Tööhõiveameti edukus sobiva tööjõu vahendamisel on oluline tegur tööhõiveameti teenuseid kasutanud tööandjate suhtumise ja teiste tööandjate hoiaku muutmisel. Peeti oluliseks, et tööhõiveamet jagaks senisest rohkem infot oma teenuste kohta ja oleks aktiivsem kontaktide otsimisel. Valmisolekut kontaktideks kinnitab ka tööandjate üldine positiivne suhtumine tööhõiveameti kaudu tööjõu otsimisse.

Elanikkonna uuringu käigus küsitleti 1000 inimest üle Eesti, kelle hulgas tööhõiveamete klientidena vaadeldi inimesi, kes on viimase kahe aasta jooksul tööhõiveameti poole pöördunud ja potentsiaalsete klientidena kõiki ülejäänud tööealisi inimesi vanuses 15-64 aastat.

Uuringust selgus, et kolmandik tööhõiveameti registreeritud töötutest tegelikult aktiivselt tööd ei otsi. Enim eelistatud tööotsimise viisidena nimetati töö otsimist tuttavate ja sugulaste kaudu, ise tööandja poole pöördumist ja ajalehes ilmunud töökuulutustele vastamist. Tööhõiveameti poole pöördumine töö leidmiseks on tööotsimise viiside pingereas neljandal kohal. Tööhõiveameti teenuste mittekasutamist põhjendati arvamusega, et tööhõiveameti kaudu pole lootust tööd saada või ei saada sealt sobivat erialast tööd.

Tööhõiveamete kohta on infot saadud peamiselt tuttavate ja sugulastelt, ajalehest ja ise tööotsijana sellega kokku puutudes. Kolmandik küsitletutest ei olnud tööhõiveametist üldse kuulnud. Kõige olulisemaks peetakse, et tööhõiveametid jagaksid informatsiooni töö- ja koolitusvõimaluste kohta ning julgustaksid ja toetaksid töötajaid. Ometi hinnatakse nende rollidega toimetulekut täna tunduvalt madalamalt kui töötava abiraha ja ravikindlustuse saamist tööhõiveameti registreerimise korral. Tööhõiveamete maine parandamiseks töötajate seas on kõige olulisem muuta need kliendikeskemaks.

Euroopa Liidu tööhõivepoliitika suunised

Lissaboni tippnõupidamisel 2000. aastal seadis Euroopa Liit endale järgmiseks kümneks aastaks eesmärgi muutada maailma kõige konkurentsivõimelisemaks ja dünaamilisemaks teadmistel põhinevaks majanduseks. Selle eesmärgi elluviimise üheks oluliseks komponendiks on Euroopa Liidu tööhõivestrateegia, mille rakendamiseks on välja töötatud tööhõive suunised². Tööhõive suunistele tuginedes ning kohaliku tööturu eripära arvesse võttes koostavad liikmesriigid igal aastal tööhõive tegevuskava. Alates 2003. aastast lähtutakse tegevuskava koostamisel kolmeaastasest tsüklist, mis näeb ette, et esimesel aastal seab riik endale strateegilised eesmärgid järgmiseks kolmeks aastaks, teisel aastal keskendub tegevuskava konkreetsete tegevuste rakendamisele ja kolmandal aastal hindab tegevuskava elluviimisel saavutatud tulemusi, st tegevuste mõju tööhõivele. Tööhõivestrateegia pakett sisaldab lisaks tööhõive suunistele ka Euroopa Komisjoni poolt igale liikmesriigile antud konkreetseid soovitusi³, mida riigid on kohustatud järgima ja mille täitmisest aru andma.

Eesti puhul märgiti ära Euroopa Liidu keskmisest kõrgemat tööpuudust ning pikaajaliste töötute suurt osatähtsust. Eestile antud soovitusel on järgmised:

Tõsta töötajate ning ettevõtete kohanemisevõimet,

- vähendades tööjõu maksukoormust, eriti madalapalgalistel
- soodustades erinevaid töö- ja tööaja vorme
- parandades maksusüsteemi
- vähendades illegaalsete töösuhete osatähtsust
- jälgides, et palgad tõuseksid koos tootlikkuse tõusuga

Meelitada rohkem inimesi tööturule ja võimaldada tööd kõigile,

- otsides võimalusi mitteaktiivsuse vähendamiseks
- suurendades naiste, vanemaaliste ja madala haridustasemega inimeste tööhõivet
- soodustades aktiivset tööotsingut
- parandades töötute juurdepääsu ümberõppele
- suurendades sotsiaalset kaasatust
- suurendades tööturuasutuste finantseerimist
- pöörates erilist tähelepanu riskirühmade tööhõivele (pikaajalised töötud, noored, puudega inimesed, vanemaalised, rahvusvähemused, eesti keele mitteoskajad)

Investeerida rohkem ja efektiivsemalt inimkapitali ja elukestvasse õppesse,

- parandades kõigi töötajate koolitusvõimalusi, eriti madala haridustasemega inimestel
- vähendades koolist väljalangevust
- tagades hariduse ja koolituse kvaliteeti
- luues elukestva õppe süsteemi

Nii tööhõivepoliitika suuniste kui ka nimetatud konkreetsete ettepanekutega arvestamine Eesti tööturupoliitika kujundamisel peaks aitama Eestil lahendada tööhõive probleeme ning saavutada Euroopa Liidu tööhõivestrateegias ette nähtud ühiseid eesmärgi. Vastavalt seatud eesmärkidele peab tööhõive tõusma EL-is aastaks 2010 70%-ni (täna Eestis 62,6%), naiste tööhõive 60%-ni (täna Eestis 58,8%) ning vanemaaliste (55-64 a) tööhõive 50%-ni (Eestis 52,1%).

² Euroopa Nõukogu otsus 22. juulist 2003 liikmesriikide tööhõivepoliitika suunistest

http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/prop_2003/adopted_guidelines_2003_en.htm

³ Employment Taskforce'i raport "Jobs, Jobs, Jobs. Creating more employment in Europe" - avaldatud 26.11.03

Uus lähenemine ja

Helen Alton

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna teenuste ja toetuste üksuse juht

Mõni aeg tagasi algatasime diskussiooni teemal, kas ja kuidas ühendada tööhõive ja hoolekande ressursid vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamiseks ja leevendamiseks (vt. Sotsiaaltöö 1/2004). Artiklist jäi kõlama, et eesmärgini jõudmiseks on oluline personaalse ja integreeritud abi osutamine, mida saab osutada vaid hoolekande ja tööturustusteemi ühisel jõul. Parim võimalik viis sellise abi osutamiseks tundus olevat isikukeskne juhtumikorraldus teenuste pakkumisel. Lubasime teemat käsitleda ka edaspidi. Täna oleme jõudnud niikaugele, et saame lugejaid valustada, milleni on jõutud.

Milleks on vaja uut lähenemist

Selleks et saavutada tööealise elanikkonna võimalikult kõrge tööhõive, vähendada tööpuudust ja tõrjutust, tuleb muuta seniseid töötutele abi osutamise põhimõtteid, ulatust, ja korraldust. Selge on see, et tööealine ja töövõimeline inimene peaks otsima tööd ja sobiva töö vastu võtma, mitte toetusi taotlema. Täna see veel nii ei ole ning tekib küsimus, miks. Põhjusi on mitu, olgu siinkohal toodud mõned olulisemad:

- Abi meetmed valitakse abi olemasolust, mitte kliendi vajadustest lähtudes. Selle tõttu ei pruugi inimene saada abi, mida ta kõige enam vajab või siis saab niisugust abi, mida ta tegelikult üldse ei vaja. Kindlasti ei toeta abi osutamise selline korraldus töötajate kiiret tööleaitamist ning pikaajalise töötuse ja toetustest sõltumise ennetamist.
- Kliendid ei ole pakutavatest teenustest teadlikud ega oska varakult abi otsida.
- Teenuste osutamise tase ning kättesaadavus on väga erinev.
- Institutsioonidevaheline koostöö on nõrk. Tööturumeetmed ei ole seotud sotsiaalabi ja sotsiaalteenustega ega motiveeri seega mit-tetöötavat inimest tööle asuma. Töötute tööle aitamisel on oluline roll sotsiaalteenustel ja muudel abinõudel, kuna mõnedel juhtudel on vaja enne tööturumeetmete rakendamist või nende kasutamise ajal lahendada sotsiaalsed probleemid, mis takistavad tööturuteenuste kasutamist, töö otsimist või tööle asumist.

juhtumikorraldus

Iga abivajaja olukord ning abivajadus on erinev, seetõttu on otstarbekas abi osutada individualiseeritult. Selleks tuleb esmalt kindlaks teha kliendi vajadus teenuste või toetuste järele ning lähtudes tema potentsiaalset, teadmistest, oskustest ja soovidest pakkuda talle kombineeritud abi. Üheks paremaks võimaluseks selle tegemisel on juhtumikorralduse põhimõtete rakendamine.

Juhtumikorralduse olemus

Juhtumikorralduse peamine ülesanne on inimese sidumine tema vajadustele vastavate teenuste ja toetuste ning muude ressursidega, et pakkuda talle paremini sihitatud personaalsetest vajadustest lähtuvat abi, mis kokkuvõtteks tagab ressurside efektiivsema kasutuse.

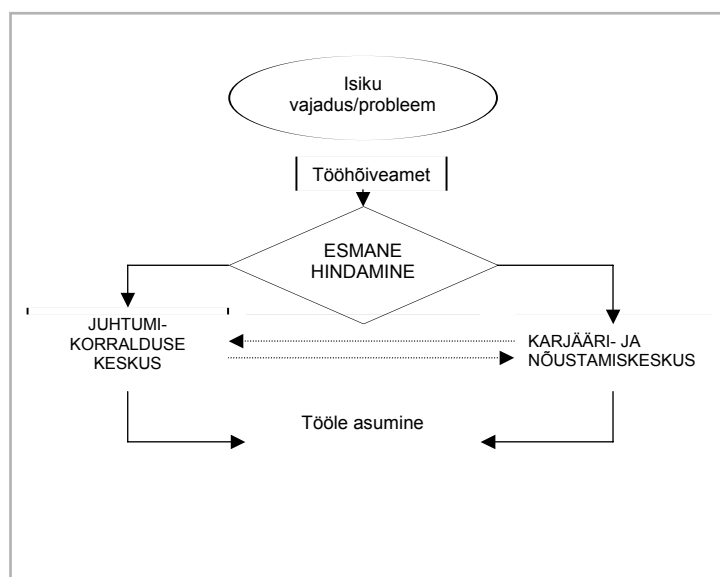
Kui keskvõimu tasandil, st tööhõiveametites on sihtrühmaks tööealine elanikkond, siis kohalikes omavalitsustes on klienditöö sihtrühmaks eelkõige inimesed, kes veel või enam pole tööealsed (lapsed, eakad, pered).

Kuidas siis ikkagi pakkuda sellist abi, mis arvestaks konkreetse inimese vajadustega? Teada on, et tööhõiveametite konsultandid on niigi üle koormatud ja töö intensiivsuse tõstmine ei tuleks nagu kõne allagi. Asja lähemalt uurides selgus aga tõsiasi, et suur osa konsultantide ajast kulub töötute abirahaga tegelemisele, mitte töötute tööle aitamisele. Seega kui soovida läheneda igale kliendile personaalselt ja uut moodi, tuli muuta meetmete pakkumise korraldust.

Teenuste pakkumise jaotus kaheks

Ennetamaks pikaajaliseks töötuks jäämist, on vaja aidata inimese võimalikult kiiresti pärast töötuks jäämist uuesti tööle. Mida pikemaks venib töötuna elatud aeg, seda kiiremini kahanevad võimalused tööturule tagasi pääseda. 3-6 kuud töötuna olnute tööle pääsemise võimalused on vähenenud ligi kaks korda võrreldes nendega, kes on olnud töötava vähem kui 3 kuud. Pärast poolt aastat vähenevad tööle asumise võimalused veelgi ning kasvab vajadus mahukama ja kallima abi järele.

Töötute võimed, oskused, töökogemus ja töötusperioodi kestus on erinev. Lühikest aega kestva töötuse tõrjumiseks on vaja teistsuguseid meetmeid kui pikaajalistele töötutele. Kõikide töötutega ühepalju tegeledes võib tekkida oht, et põhjalikum abi vajavad töötud tõrjutakse kõrvale ning lühemat aega töötutele pakutakse meetmeid, mis ei ole otstarbekad või vajalikud. Osa töötuid vajab tööle saamiseks juhtumikorraldaja abi, kes kombineerib aktiivseid meetmeid ja muud abi vastavalt kliendi vajadustele. Teised töötud vajavad eelkõige nõustamist ja töövahendust. Tagamaks igale kliendile abi, mida ta kõige enam vajab, muudetakse kohalike tööhõiveametite töökorraldust aastatel 2005-2008 nii, et see võimaldab pakkuda abi vastavalt kliendi vajadustele.

Joonis 1. Tööhõiveametite töökorraldus

Töötü pöördumisel tööhõiveametisse viib konsultant temaga läbi esmase hindamise. Selle peamine eesmärk on saada ettekujutus kliendi abivajaduse ulatusest. Vastavalt sellele suunatakse klient kas juhtumikorralduse keskusse või karjääri- ja nõustamiskeskusesse¹.

Karjääri- ja nõustamiskeskus

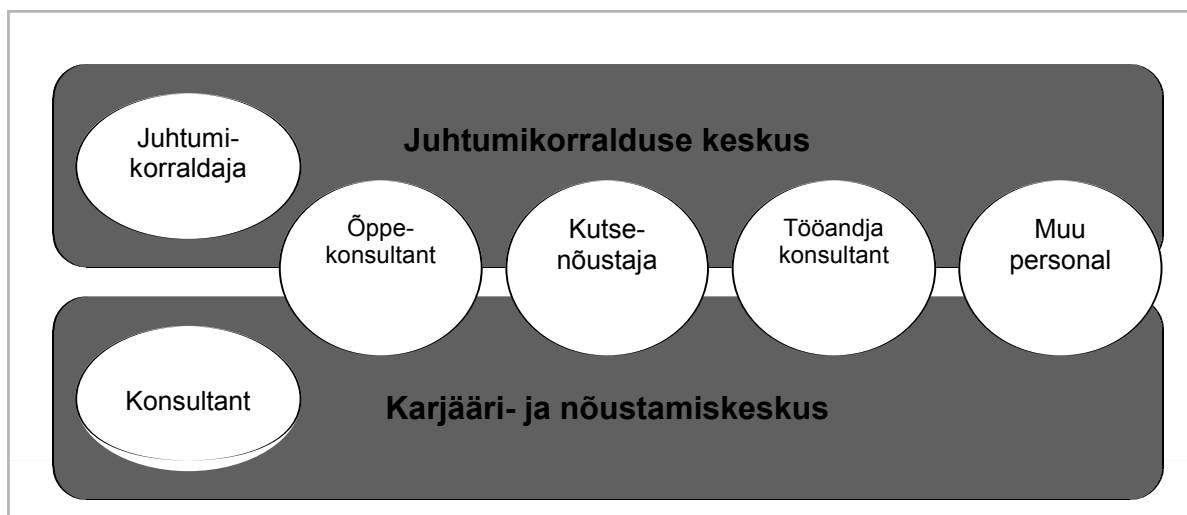
Karjääri- ja nõustamiskeskusesse suunatakse need töötud, kellel on eeldused iseseisvalt avatud tööturule pääsemiseks ja kes vajavad selleks vaid vähest toetust või abi. Karjääri- ja nõustamiskeskus tegeleb peamiselt tööturu olukorrast teavitamise, kutse- ja karjäärinõustamise ning töövahendusega. Vajadusel abistatakse klienti CV koostamisel ja antakse nõu tööintervjuul käitumise kohta.

Sellistest keskustest peaksid edaspidi kujunema peamiselt töövahendusele orienteeritud kohad, kus kohtuvad töötusjad ja tööandjad. Loomulikult võib sellisesse keskusse pöörduda ka hetkel veel töötav inimene, et tutvuda tööpakkumistega, saada infot tööturul toimuvast jne. Juhul kui mitetöötav inimene ei ole 4 kuu jooksul karjääri- ja nõustamiskeskuse kaudu tööd leidnud, suunatakse ta juhtumikorralduse keskusse, kus tehakse kindlaks need probleemid, mis takistavad töö leidmist ning üritatakse leida lahendus, koostades kliendile isiklik töötusimise kava.

Juhtumikorralduse keskus

Juhtumikorralduse keskusse suunatakse kliendid, kellel on tööle saamiseks vaja enam abi ja tuge ja/või integreeritud teenuseid. Sageli tuleb enne töö otsimist või tööle asumist lahendada isiklikke, perekondlikke või sotsiaalseid prob-

¹ Keskuste nimetused on hetkel veel tinglikud.

Joonis 2. Spetsialiste jaotumine keskuste vahel

leeme, mistõttu võib tekkida vajadus kombineerida tööturumeetmeid sotsiaalteenuste ja muu abiga. Nende probleemide lahendamiseks hakkab tegelema juhtumikorraldaja, kelle ülesanne on põhjaliku intervjuu tulemusena hinnata kliendi võimeid, probleeme, keskkonda ja ressursse ning koostada tegevuskava töö leidmiseks. Tegevuskava koostamisel kaalutakse kõikvõimalikke kliendile kättesaadavaid teenuseid. Vajadusel suunatakse klient enne tööturuteenuste osutamist iseseisvat toimetulekut arendavatele ja tööharjumust kujundavatele meetmetele.

Nii nagu tööhõiveametis töötavad juhtumikorraldajad, töötavad kohalikes omavalitsustes ka sotsiaaltöötajad, kes juhtumikorraldajatena vastutavad eakate, laste ja peredega seotud probleemide lahendamise eest. Kliendi ja/või tema pere psühhosotsiaalse toimetulekuvõime ja sotsiaalmajanduslike ressursside hindamise ning tegevuste planeerimise kaasaetakse vajadusel ka teiste sektorite esmatasandi töötajaid, kelleks võivad olla perearst, tööhõiveameti juhtumikorraldaja, õpetajad, kriminaalhooldusametnikud.

Tulemuslikkuse eelduseks on kohaliku omavalitsuse, tööhõiveameti ja teiste institutsioonide tihed koostöö.

Juhtumikesksete teenuse pakkumisele üleminekuga kaasneb ka uute töötajate värbamine. Esialgse hinnangu järgi vajatakse kohalikesse omavalitsustesse 550 klienditöötajat ja 122 juhtumikorraldajat tööhõivesüsteemi. Esimesel aastal (2005) on vaja juhtumikorralduse rakendamiseks alustada tööhõiveametites 70 juhtumikorraldajaga, 2006. aastal tuleb juurde võtta veel 52 juhtumikorraldajat. Selge, et tööhõiveametites tegelevad töötutega peale juhtumikorraldajate ka teised spetsialistid, näiteks õppekonsultandid, kutse-nõustajad, tööandjatega tegelevad konsultandid jne. Personali jaotumist keskuste vahel kujutab joonis 2.

Seda, mis tulemused on isikukesksel tööil ning kuidas sujub koostöö institutsioonide vahel, näitab aeg. Ettepanekud meetmete sisu ja töökorralduse reformimiseks on tehtud, nüüd jääb üle need ellu viia.

Alates käesoleva aasta maist annab ajakirja
Sotsiaaltöö välja
Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja
teabekeskus

Toimetuse uued kontaktandmed:
address: Hiiu 42, Tallinn 11619, tel: 6593931
e-post: ajakiri@tai.ee
faks: 6593927

Tööturuteenused ja -toetused

Aira Varblane

Sotsiaalministeeriumi tööturuosakonna tööturupoliitika juht

Tööturumeetmete kontseptsiooni väljatöötamise käigus moodustati teenuste ja toetuste töögrupid, kelle ülesanne oli läbi vaadata olemasolevad tööturuteenused ja -toetused ning pakkuda lahendusi tulevikuks. Tööturukoolituse ja õppestipendiumi, kutsenõustamise, teavitamise ja töövahenduse, ettevõtlustoetuse, hädaabitööde, abiraha ja ühekordse toetuse ning tööandjale makstava toetuse (s.h. töökohtade kohandamine ja tööpraktika) töögrupid. Töögruppidesse kuulusid lisaks sotsiaalministeeriumi tööturu valdkonna ametnikele veel sotsiaalvaldkonna ametnikud, tööturuameti ja tööhõiveametite spetsialistid ning esindajad majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumist ja haridus- ja teadusministeeriumist.

Peamiste probleemidena nimetati aktiivsete tööturumeetmetega hõlmatute väikest arvu, tööhõiveametite madalat haldussuutlikkust ja tööturumeetmete alarahastamist. Tööturumeetmete valik on ühekülgne ja paindumatu, sest töötutele osutatakse abi teenuste-, mitte vajadustepõhiselt. Edaspidi tuleb pöörata rohkem tähelepanu sellele, et tööturuteenuste ja -toetuste pakkimisel lähtutaks personaalsetest vajadustest. Toetused ja teenused peaksid olema paremini sihitatud ning tagama, et igasuguse abi andmine toetaks eelkõige inimese aktiivsust.

Tööotsija toetamine

Toetuste töögrupp arutas tööturu abiraha, sõidutoetuse ja õppestipendiumi maksimisega seotud küsimusi. On selge, et **tööturu abiraha**, mis on praegu 400 krooni kuus, ei ole asendussissetulekuks neile töötutele, kellel ei teki õigust töötuskindlustushüvitisele. Tööturu abiraha eesmärk peaks olema tagada töötule asendussissetulek ning see peaks motiveerima töötut tööd otsima ja võimalikult kiiresti tööle naasma. Jõuti ühisele arvamusele selles, kui suur peaks

olema tööturu abiraha ja mis on abiraha eesmärk. Tööturu abiraha peaks olema suurem kui kehtiv toimetulekupiir ning, kui toimetulekupiiriks kehtestatakse 750 krooni, siis tööturu abiraha kuus peaks olema 850 krooni. Tehti ka ettepanek, et tööturu abiraha andmise tingimusi tuleb karmistada, sidudes selle saamise õiguse eelkõige töötute aktiivsusega. Rõhutatakse toetuse aktiivset rolli tööleaitamisel, nimetatakse tööturu abiraha töötute toetuseks. Käesolevaks ajaks on selge, et kõiki kontseptsiooni ideid pole võimalik kohe rakendada ning töötute toetuse suurendamine pakutud summani tuleb kõne alla alates 2006. aastast.

Teine oluline toetus, mis toetuste töögruppis heaks kiideti, oli **sõidutoetuse** (nimetatud ka transporditoetuseks) maksimine töötutele, kes osalevad aktiivsetes tööturumeetmetes, eelkõige tööturukoolituses või tööpraktikas. Siinkohal on oluline, et sõidutoetus oleks küllalt suur ning kataks tegelikud kulutused, mida töötul tuleb teha aktiivsetes tööturumeetmetes osalemiseks. Sõidutoetuse suuruseks pakuti kuni 1200 krooni kuus.

Tööturukoolituses osalemisel on töötul õigus saada **õppestipendiumi**. Õppestipendiumi eesmärk on katta õppimisega seotud täiendavaid kulusi (näiteks toitlustus, vajadusel paberi, pliitsi jm ostmise). Tehti ettepanek, et õppestipendium võiks jääda praegusele tasemele, aga oluline on, et õppestipendiumi ja transporditoetust ei arvestataks edaspidi toimetulekutoetuse taotlemisel sissetulekute hulka. Selline samm annaks senisest rohkem võimalusi aktiivsetes tööturumeetmetes osalemiseks pikaajalistele töötutele, keda majanduslik olukord on takistanud osalemast aktiivsetes tööturumeetmetes.

Senised ja uued tööturuteenused

Tööturuteenuste töögruppides olid

vaatluse all kõik pakutavad teenused nagu teavitamine, kutsenõustamine, tööturutoetus tööandjale väiksema konkurentsivõimega isikute töölerakendamisel ja tööturutoetus töötule ettevõtlusega alustamiseks, samuti hädaabitööd ja uued tööturuteenused, mida siiani on pakutud pilootprojektide kaudu, nagu tööpraktika ja töökohtade kohandamine puuetega isikutele.

Tööturuteenustes on suuremaid muudatusi oodata tööandjatele suunatud **tööturutoetuses väiksema konkurentsivõimega isikute töölerakendamisel**. Selle teenuse suhtes jõuti järeldusele, et praegusel kujul ei ole otstarbekas teenuse osutamist jätkata, sest kehtiv skeem häälestab tööandjat tulevase töötaja suhtes negatiivselt ning kutsub esile põhjendamatult madala palga maksmist töötajatele. Tulevikus on plaanis tööturutoetust tööandjale kasutada vaid viimase abinõuna pikaajaliste töötute töölerakendamisel, mispuhul tööandjat toetatakse poole aasta jooksul töötajale makstava palga 50%-lise kompenseerimisega, kuid mitte suuremas summas kui kehtiv miinimumpalk. Näiteks kui tööandja maksab töötajale miinimumpalka, siis kompenseeritakse sellest pool ehk 1240 krooni kuus, kui aga töötaja palk on näiteks 6000 krooni, siis kompenseeritakse tööandjale 2480 krooni kuus, mitte aga 3000 krooni.

Kindlasti saab tööandjate seas nõutud teenuseks **töökohtade kohandamine puuetega isikutele** ja seda uut teenust on hakatud juba käesoleval aastal tööhõiveprogrammi raames ka katsetama. Edaspidi peaksid tööhõiveametid tööandjad rohkem nõustama ja neile tuge pakkuma töövahendusega seotud probleemide lahendamisel.

Uue teenusena tahame järgmisest aastast rakendada ka **tööpraktikat**, mis on mõeldud eeskätt noortele või pikaajalistele töötutele. Noortele seetõttu, et tööandjad soovivad tavaliselt kogemustega töötajaid ning tööpraktika on hea võimalus koge-

muste omandamiseks ning pikaajalistele töötutele seetõttu, et nad on minevanud oma tööoskused ning tööpraktika annab võimaluse tööskestuste taastamiseks. Tööpraktika kestab 4 kuud, mille jooksul tasutakse tööandjale praktika juhendamise kulud miinimumpalga ulatuses, töötule maksatakse õppestipendiumi ja vajadusel kompenseeritakse sõidukulud.

Seni tööturuteenuste nimekirjas olnud hädaabitööd asendatakse **avalike töödega**, mida kohaliku kogukonna healuks organiseerivad kohalikud omavalitsused, näiteks võivad kõne alla tulla heakorratööd või osalemine hoolekande abitöödel. Nende tööde eest tasub kohalik omavalitsus. Avalike tööde ajaline kestus töötaja jaoks on piiratud, see ei tohi ületada 25 tundi nädalas ning 2 nädalat kuus, sest töötutel säilib ka avalikel töödel osalemise ajal kohustus aktiivselt tööd otsida.

Lisaks avalikele töödele tuleks koos omavalitsustega välja töötada **tööharjutuse teenus**, mis on mõeldud väga pikaajalistele töötutele ja heitunutele nende sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks. Nimetatud teenust on

plaanis katsetada alates 2005. aastast.

Kutsenõustamise eesmärk on aidata töötajal lahendada töö valiku, tööalase karjääri ning töö saamise või kaotamisega seotud küsimusi.

Tulevikus osutatakse kutsenõustamisteenust tööhõiveametite juures asuvas karjääri- ja nõustamiskeskuses. Lisaks tööhõiveametis registreeritud töötule pakub karjääri- ja nõustamiskeskus edaspidi teenuseid ka õppivatele noortele ning töötavatele inimestele.

Tööturukoolitus on eelkõige täiskasvanutele mõeldud koolitus, kus omandatakse või arendatakse ametialaseid või muid oskusi, et suurendada töölerakendumise potentsiaali. Koolituse pakkumisel peaks tulevikus pöörama rohkem tähelepanu töötute töölerakendumisele, millele aitab kindlasti kaasa teenuste parem sihitamine.

Tööturutoetus töötule ettevõtlusega alustamiseks otsustati töögrupi ettepanekul üle viia Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse juhtimisel tegutsevate maakondlike ettevõtluskeskuste pädevusse. See eeldab lihtsustatud reeglite alusel stardiabi ra-

kendamist, mille ülempiir ulatuks kuni 40 000 kroonini. Samas jääb töötute esmane nõustamine ettevõtlus-toetuse taotlemisel ja ettevõtlusalasele koolitusele suunamine tööhõiveameti pädevusse, kuid äriplaan stardiabi taotlemiseks esitatakse juba maa-kondlikule ettevõtlus- või arengukeskusele.

Esikohale kliendi vajadused

Loodame, et kõik töötud leiavad endale sobiva teenuse, mis aitab neid kõige paremini tagasi tööturule ning tööandjad saavad endale tööhõiveametite kaudu väärtuslikku tööjõudu.

Tööturumeetmete kontseptsioonid pakutud ideed on teostatavad, kuna kontseptsioon näeb ette, et tegevdatakse tööhõiveametite personali ja juhtimist ning pööratakse rohkem tähelepanu klientide personaalsetele vajadustele.

Selleks tuleb eelkõige rakendada juhtumikorralduse mudelit, et töötajad tunneksid tõelist tuge ja hoolivust sellel raskel ajal, mille toob kaasa töökooha kaotamine.

Tööturuasutusele uus nägu

Pille Liimal

Eesti Töötukassa nõunik

Tööealise elanikkonna võimalikult kõrge tööga hõivatus ja töötajate kiire tööturule tagasi aitamine eeldab muuhulgas tööturumeetmete – teenuste ja hüvitiste – pakkumise põhimõtete ja korralduse reformimist.

Tööturumeetmete kontseptsioonist lähtudes on tööturuasutuse eesmärgid järgmised:

- aidata töötuid võimalikult kiiresti tööle tagasi, osutades selleks personaalset, vajadustekohast, õigeaegset ja seostatud abi
- koordineerida ja toetada kõigi asjaomaste asutuste koostööd töötajate ja tööandjate abistamisel ja teenindamisel, luues selleks koostöövõrgustikke
- pakkuda kliendisõbralikku teenindust
- pädev, motiveeritud ja eesmärkide täitmisele orienteeritud meeskond

Eesti Töötukassa ettepanekul ja osalusel analüüsiti võimalust luua töötukassa ja tööturuameti asemele üks tööturuasutus, mis korraldaks kohalike töökeskuste võrgu kaudu nii tööturuteenuste osutamist kui töötushüvitiste maksmist. Töötukassa pakkus välja uue avalik-õigusliku tööturuasutuse loomise, mis võimaldaks riigil kaasata tööandjate ja

töötajate esindajaid tööturuteenuste pakkumisse ning jagada nendega vastutust tööturuprobleemide lahendamise eest.

Ühtse korralduse eelised

Tööturuteenuste ja töötushüvitiste ühtse korralduse üks eeliseid on, et tööle asumist takistavate probleemide lahendamise ning teenuste ja hüvitiste tulemuslikkuse eest vastutab üks ja sama asutus. Töötajale tähendab see, et ta saab töötusolukohaks ja tööle naasmiseks abi ühest kohast.

Töötukassa Hill&Knowltonilt tellitud küsitlus viitas sellele, et ühtne korraldus vastab ka klientide ja koostööpartnerite ootustele: töötukassat peeti organisatsioonina vajalikuks, kuid samas väljendati ootust, et see tegeleks töötuse probleemiga laiemalt ja terviklikumalt, võimaldaks töötajatele tööturukoolitust ja muud abi tööle saamiseks.

Ka teiste riikide kogemuste põhjal võib väita, et teenuste ja hüvitiste sidumine võimaldab töötushüvitist, mida on harjutud pidama passiivseks meetmeks, paremini ära kasutada töötajate aktiveerimiseks. Suurbritannias näiteks on sellel lähenemisel tulemusena enamiku töötajate töötuse

kestus ja hüvitise saamise aeg lühenenud kuni kolme kuuni. Töötukassa seisukohast ongi tänane probleem selles, et töötushüvitise üks olulisi eesmärke – motiveerida tööotsinguid ja võimalikult kiiret tööle naasmist – jääb paljuski täitmata. Töötukassal puudub otsene võimalus kasutada hüvitist aktiivse meetmena. Tööotsingute motiveerimine ja kontrollimine on tööhõiveametite ülesanne.

Ühe tööturuasutuse eeliseks kahe asutuse ees on seegi, et ei kulu raha ja aega omavahelisele andmevahetusele ja topeltasjaajamisele. Selle asemel on näiteks võimalik välja arendada ühtne infosüsteem, et jälgida töötajate käekäiku ning analüüsida ja hinnata rakendatud abinõude mõjusust. Ühendatud asutus on ka koostööpartnerina pädevam nii tööandjatele kui teistele tööturuga seotud asutustele.

Miks avalik-õiguslik mudel?

Töötukassa pooldab avalik-õiguslikku tööturuasutust, toetudes oma senisele heale kogemusele tihedast partnerlusest ja koostööst sotsiaalpartneritega. Tööandjate ja töötajate esindajad on võrdsetel alustel valitsuse esindajatega kaasatud töötukassa juhtimisse. Kolmepoolne juhtimine on praktikas tõstnud tööandjate, ametiühingute ja valitsuse ühist vastutust töötuskindlustussüsteemi suhtes. Samuti on see suurendanud sotsiaalpartnerite huvi teha jõupingutusi tööturuprobleemide lahendamiseks, kuna väiksem tööpuudus tähendab madalamat maksekoormust.

Teisalt on sotsiaalpartnerite roll tööpuuduse vähendamises siiski piiratud, kuna neil puudub võimalus otseselt mõjutada töövahendust ja aktiivsete tööturumeetmete pakkumist riiklikus tööturusüsteemis. Töötuse ja töötushüvitise maksmise kestus sõltub aga paljuski just töövahenduse ja aktiivsete tööturumeetmete tõhususest.

Avalik-õiguslikul tööturuasutusel oleks ennekõike järgmised eelised:

- tööandjate ja töötajate esindajate kaasamine ühtse tööturuasutuse juhtimisse loob eeldused suunata osa tööandjate ja töötajate kindlustusmaksadena kogutud rahast aktiivsete tööturumeetmete osutamiseks, mis omakorda aitaks lühendada töötuse ja töötuskindlustushüvitise maksmise aega;
- töötuskindlustussummade sihtotstarbelisus ja sõltumatus riigieelarvest tagab tööturusüsteemile stabiilse rahaallika, mis annab suurema kindluse ja motivatsiooni töötute tööle

aitamise meetmete arendamiseks ja (aktiivne sekkumine lühendab töötuse aega ja säästab seeläbi pikemas perspektiivis raha);

- raha, sh riigieelarve summade kasutamine ei ole piiratud eelarveaastaga ning planeeritud ja eraldatud raha võib järgmistesse aastatesse üle kanda, mis toetab tööturuasutusele pikaajaliste eesmärkide seadmist ja tegevuste kavandamist;
- tööandjate ja töötajate esindajad on kaasatud kogu tööpoliitika elluviimisesse ja järelevalvesse: tööandjate ja töötajate esindajatel tekib vastutus riigi ees kolmepoolsetel läbirääkimistel kokku lepitud poliitika tulemusliku rakendamise ning töötajatele ja tööandjatele kvaliteetsete ja tõhusate teenuste osutamise eest.

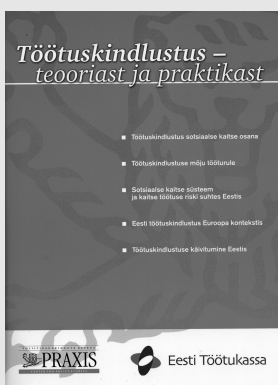
Otsus värskendada tööturuametit

Tööturumeetmete kontseptsiooni juhtrühm kaalus lisaks töötukassa pakutud mudelile veel kahte võimalust: tänase korralduse (eraldi tööturuteenuste ja töötuskindlustuse asutuse) säilimist, suurendades tööhõiveametite pädevust ja koosseise ning tööturuameti asemel tööturuteenuste korraldamist sotsiaalministeeriumi kaudu. Juhtrühma eelistus kuulus siiski tööturuteenuste integreeritud korraldamisele, mis teiste mudelitega võrreldes toetab kõige paremini tööturumeetmete kontseptsioonis seatud eesmärkide saavutamist. Asutuse õiguslik vorm – avalik-õiguslik või riiklik – jäi poliitilise otsustuse asjaks.

Valitsus arutas tööturumeetmete kontseptsiooni 3. juuni kabinetiistungil, kuid ei pidanud tööturuameti ja töötukassa ühendamist esialgu otstarbekaks, vaid otsustas riikliku tööturusüsteemi 'värskendamise' kasuks (BNS, 7. juuni 2004).

Tööturuteenuste ja töötushüvitiste integreeritud ja avalik-õiguslikus vormis korraldamise idee väärbi siiski edasist arupidamist koos tööandjate ja töötajate esindajatega, arvestades tööturumeetmete killustatud osutamisest ja tööpoliitika riigieelarvelise rahastamise piiratud võimalustest tulenevaid probleeme.

Sõltumata sellest, mis vormis tulevikus tööturumeetmeid pakutakse, peab tööturuasutus eeskätt võitma oma klientide – tööandjate ja töötajate – usalduse. Selge on see, et usaldus tekib siis, kui asutusest saab õigeaegset, tasemel ja tulemuslikku teenust.

Töötuskindlustus – teooriast ja praktikast

Autorid: Reelika Leetmaa, Lauri Leppik ja Pille Liimal
Poliitikauuringute keskus PRAXIS (2004)

Eesti Töötukassa tellimusel valminud raamatus on esmakordselt Eestis ühtede kaante vahele koondunud töötuskindlustuse ideoloogia, töötuskindlustuse õiguslikud, sotsiaalsed ja majanduslikud küljed ning rahvusvaheline praktika. Vaatluse alla võetakse järgmised teemad:

- Töötuskindlustus sotsiaalse kaitse osana
- Töötuskindlustuse mõju tööturule
- Sotsiaalse kaitse süsteem ja kaitse töötuse riski suhtes Eestis
- Eesti töötuskindlustus Euroopa kontekstis
- Töötuskindlustuse käivitamine Eestis

Töökohtade kohandamise projekt puudega inimeste töötamisvõimaluste suurendamiseks

Katrin Raadam

Sotsiaalministeeriumi tööturu osakonna peaspetsialisti asendaja

Töökohtade kohandamine on spetsiaalselt puudega inimestele mõeldud tööturumeede, mille eesmärk on anda puude või pikaajalise haigusega inimesele praktilist abi ja aidata tal kompenseerida töö alustamise ning töötamise seotud lisakulusi ja takistusi, mis on tingitud puudest või pikaajalisest haigusest. Töökohtade kohandamise programmi väljatöötamist alustati Eesti sotsiaalministeeriumi ja Suurbritannia töö- ja pensionide ministeeriumi vahelise Phare projekti “Puudega inimeste tööhõive edendamine” ehk PITE raames ühena neljast projekti tegevussuunast. Tänapäevaks on töökohtade kohandamise programm kasvanud iseseisvaks projektiks, mida koordineerib Tööturuamet.

2003. aastal katsetati töökohtade kohandamist üksikutes maakondades, 2004. aastal on töökohtade kohandamine jõudnud kõigisse maakondadesse. Käesoleva aasta aprillis valminud tööturumeetmete kontseptsiooni eelnõus on töökohtade kohandamine uue teenusena ära märgitud, kuid esialgu pakutakse seda teenust siiski mitte riikliku tööturuteenusena, vaid projektipõhiselt. Teenuse rahastamiseks kasutatakse valdavalt Euroopa Sotsiaalfondi ressursse.

Kui hetkel kehtivate seaduste kohaselt saab ennast töötuna arvele võtta ja tööhõiveametist teenuseid taotleda osaliselt töövõime tuks tunnistatud isik, siis töökohtade kohandamise projekti kaudu saavad abi ka töövõime täielikult kaotanuteks tunnistatud inimesed. Abi saamise võimalus ei sõltu enam puude liigist või raskusastmest ega töövõime kaotuse protsendist, vaid konkreetse isiku vajadustest, võimetest ja oskustest ning konkreetse töökoha ja tööandja pakutavatest tingimustest.

Projekti raames alustas iga maakonna tööhõiveameti juures tööd juhtumikorraldaja-konsultant, kelle ülesanne on osutada puudega inimesele abi tööle saamisel, lähtudes juhtumikorralduse, võrgustikutöö ja töökohtade kohandamise projekti põhimõtetest. Juhtumikorraldus on sotsiaaltöö meetod, mis seisneb inimese sidumises tema vajadustele vastavate teenuste ja toetuste ning muude ressursidega.

Kõik puudega inimeste juhtumikorraldajad-konsultandid on saanud juhtumikorralduse alast koolitust ning tegelevad praegu aktiivselt koostöövõrgustike moodustamisega, et luua kontakt puudega inimeste organisatsioonide ja teiste riigi ning kohaliku omavalitsuse asutustega. Kui juhtumikorraldus ja võrgustikutöö on klienditöö meetodid, siis töökohtade kohandamine kujutab endast praktilist abi puudest tingitud takistuste ületamiseks töötamisel.

Abi liigid

Töökohtade kohandamise projekti kaudu pakutakse puudega inimesele mitut liiki praktilist abi. Abi pakkumisel lähtutakse PITE projekti ja töökohtade kohandamise projekti raames välja töötatud põhimõtetest. Peamised abi liigid on hoonete ja tööruumi kohandamine; abi tööintervjuul suhtlemisel; spetsiaalsete tehniliste abivahendite soetamise võimaldamine; tugiisikuga töötamise võimaldamine ning transport tööle. Eraldi abi liik on ettenägematud kulud, sest inimeste tervislik seisund ning tööandja pakutud tingimused on erinevad ning eelpool loetletud abi liigid ei pruugi pakkuda lahendust kõigi puudest või pikaajalisest haigusest tulenevate takistuste ületamiseks.

Abi osutamise põhimõtted

Abi osutamisel lähtutakse eelkõige põhimõttest, et hüvitatakse ainult need kulud, mis on otseselt seotud puudest või pikaajalisest haigusest tulenevate takistuste ületamisega töötamisel. Kui soovivat abivahendit kasutatakse oluliselt rohkem töövälisel ajal, võidakse abivahendi soetamise hüvitamisest keelduda. Kui konkreetne vahend või seade on vajalik tööülesande sooritamiseks ega ole seotud töötaja tervisliku seisundiga, siis peab vahendi ostma tööandja. Näiteks kui töövõtja soovib kodus töötada ning vajab tööülesannete täitmiseks arvutit, siis töökohtade kohandamise projekt ei võimalda selle vahendi soetamist, sest tööandja peaks töötajale nagnunii tööülesannete täitmiseks arvuti kasutamist võimaldama.

Abi pakkumisel eeldatakse tööandja kaasfinantseerimist

juhul, kui soetatud abivahend või kohandus jääb tööandja valdusse. Näiteks juhul, kui tootmisliinile paigaldatakse seade, mida puudega töötaja teisele töökohale asudes enam kasutada ei saa, eeldatakse, et tööandja katab osa seadme ostmise ja paigaldamise kuludest. Kui puudega töötaja palkamiseks kohandatakse tööandja hoonet või ruume, eeldatakse samuti kaasfinantseerimist – näiteks kaldtee rajamine hoonele muudab selle paremini ligipääsetavaks mitte ainult liikumispuudega inimestele, vaid ka eakatele või lapsevankriga liikuvatele inimestele ning tõstab seega kogu hoone väärtust. Täpsemad kaasfinantseerimise tingimused on alles väljatöötamisel ning on võimalik, et kaasfinantseerimise nõuet rakendatakse ka abi mõne muu liigi puhul. Tööandja rahaline kohustus peaks suurendama tööandja vastustust ning huvi optimaalse hinna ja kvaliteedi suhtega abivahendi leidmiseks.

Töökohtade kohandamisel toetatakse töökoha saamist või säilitamist kliendi vajaduste põhjaliku hindamise teel ning ka kulutuste vajadust analüüsitakse põhjalikult. Kui töövõtja seisundi ning tööandja pakutavate tingimuste hüvitamine osutub väga kalliks ning piirkonnas on saadaval ka teisi kliendile sobivaid töökohti, ei ole kulutused põhjendatud. Kulutuste vajalikkuse üle otsustab üldjuhul juhtumikorraldaja koos töövõtja ja tööandjaga. Suuremate kulutuste tegemise otsustab tööhõiveameti direktor koos juhtumikorraldajaga või selleks otstarbeks moodustatav spetsialistide komisjon.

Mitte ainult puudega inimestele, vaid ka tööandjatele

Töökohtade kohandamise projektist ei võida ainult puudega inimesed, vaid ka tööandjad. Puudega inimestele tööhõivealase abi pakkumisele orienteeritud juhtumikorral-

dajad-konsultandid on kontaktisikuks nii puudega inimesele kui tööandjale, kelle juures inimene tööle asub. Kui töökohal ilmnevad töö vahendamisel tähelepanuta jäänud asjaolud, mis takistavad või segavad tööle võetud puudega inimese töötamist, saab puudega töötaja ise või tööandja pöörduda piirkonna juhtumikorraldaja poole probleemi kõiki osapooli rahuldava lahenduse leidmiseks.

Juhtumikorraldaja töö on tööandja ja töövõtja sobitamine parimal võimalikul viisil, arvestades töövõtja tervisest tulenevate piirangutega.

Töövõtja ja tööandja sobitamine läbib mitu etappi, nagu kliendi põhjalik hindamine, talle isikliku tegevuskava koostamine tema puudest tingitud piiranguid arvestades, töökoha ja ametikoha hindamine, tööandja ootuste ning nõudmiste ja kliendi piirangute kooskõlastamine, töökoha kohandamise (spetsiaalsete töövahendite muretsemise) vajaduse väljaselgitamine igal konkreetset ametikohal, kohanduse eelarve koostamine ja töösuhete kulgemise jälgimine.

Kõik need tegevused eeldavad kolme osapooli – tööandja, töövõtja ja juhtumikorraldaja – head koostööd.

Täpsemad rahastamise ja kaasrahastamise põhimõtted on väljatöötamisel ning raha kohanduste tegemiseks peaks laekuma sügiseks. Juhtumikorraldajad juba töötavad, otsides kontakte oma teeninduspiirkonna puudega inimeste, tööandjate, puudega inimeste organisatsioonide ning teiste ametiasutustega.

Oluline on siinkohal pöörata tähelepanu ka asjaolule, et kõik puudega inimesed ei vajagi töökoha kohandamist ega juhtumikorralduslikku abi, mõnel juhul piisab lihtsalt nõustamisest või töövahendusest.

Psüühilise erivajadusega inimene tööturul

Regina Karjakina

Maailma Tervishoiuorganisatsiooni andmetel tekib igal neljandal inimesel ehk 25% elanikkonnast elu jooksul mõni vaimne häire. Vaimsete häirete esinemissagedus on ühesugune kogu maailmas ja neid esineb võrdselt nii meestel kui naistel. Haiguse täpne tekkemehhanism on praeguseni teadmata. Vähemalt 50% psüühilise erivajadusega inimestest taastub peale haigestumist ning suudab hästi töötada.

2003. aasta oktoobris käivitasid Eesti sotsiaalministeerium ja Rootsi Tööturuamet ühisprojekti, et parandada psüühilise erivajadusega inimeste tööhõivet Eestis. Projekti rahastas Rootsi koostööorganisatsioon SIDA. Projekti kaudu pakuti koolitust töötugiisikutele, kes töötavad erinevates toetatud töötamise teenust pakkuvas MTÜ-des ning erihooldekodudes. Koostati ka infomaterjal tööandjale, milles tutvustatakse võimalusi tööandjale toetuste ja teenuste taotlemiseks, kui nad võtavad tööle psüühilise eriva-

jadusega inimesi. Projekti viimasel üritusel, sotsiaalministeeriumi, Tervise Arengu Instituudi ja MTÜ Iseseisev Elu korraldatud infoseminaril “Psüühilise erivajadusega inimene tööturul” jagasid tööandjad, töövõtjad ja tugiteenuste pakkujad oma kogemusi ja arutasid koostöö võimalusi.

Müüdid ja tegelikkus

Tartus tegutseva MTÜ Iseseisev Elu juhataja Maire Koppel rääkis levinumatest eelarvamustest, mis on tööandjatel psüühilise erivajadusega inimeste suhtes. MTÜ Iseseisev Elu pakub hetkel toetatud töö teenust 47-le erivajadusega inimesele. Toetatud töö valmistab psüühilise erivajadusega inimese ette sisenemiseks avatud tööturule. MTÜ Iseseisev Elu seitsme aastaga saadud töökogemus näitab, et kuigi tihti arvatakse psüühikahäirega inimestel puuduvat haridus ja töökogemus, siis tegelikult on tööotsijate hulgas väga palju

haritud inimesi ja enamusel ka varasem töökogemus. Väga levinud on eelarvamused psüühikahäirega inimeste käitumise kohta. Ometi sõltub see paljuski konkreetsest inimesest, inimese iseloom aga ei ole seotud haigusega. Ka oskavad paljud psüühikahäirega inimesed jälgida oma tervislikku seisundit ja probleemide korral kohe teavitavad tööandjat. Psüühilise erivajadusega töötaja vajab töökaaslastelt kannatlikkust ja mõistvat suhtumist. Samas on enamasti tegemist väga motiveeritud ja lojaalse töötajaga, kes on nõus töötama ka osalise tööajaga.

Kui psüühilise erivajadusega inimene on läbinud rehabilitatsiooni töötugikeskuses, siis on ta saanud koolituse ja harjutanud töötegemist. Vajadusel juhendavad tugikeskuse spetsialistid nii tööle asunud inimest kui tööandjat. Töötugikeskuses hinnatakse psüühilise erivajadusega töötaja tööoskusi ja õpivõimet ning seejärel pakutakse tööd tavatöökoha nõuetele vastavates tingimustes.

Töötugikeskus võib tasuta koostada tööandjale töökoha kirjelduse, ametikirjelduse, töövõtjale esitatavad töökoha nõuded. See aitab leida sobivat erivajadusega inimest pakutavale vabale töökohale. Tööandja saab võtta erivajadusega inimesi praktikale tööturukoolituse kaudu, et jõuda selgusele, kas töötaja sobib tema ettevõttesse. Infot töötugikeskuste kohta jagavad tööhõiveametite juhtumikorraldajad.

Rehabilitatsioon tagab valmisoleku töötamiseks

Bibi Lang, Rootsi Tööturuameti konsultant, SIDA projekti töötugiisikute koolitaja, tutvustas Rootsi kogemust psüühiliste erivajadustega inimeste tööturule tagasitoomisest. Rehabilitatsioon toimub kuues etapis. Kõigepealt saab psüühiliselt haigestunud inimene ravi, seejärel tuleb tal uuesti õppida toime tulema oma argieluga. Järgmine samm on tegevused väljaspool kodu – vestlusring, huvitegevus, üritused jms. Mida aeg edasi, seda enam suurenevad nõudmised tegevustele, millest inimene osa võtab – õpitakse

taluma suuremat koormust, pikemat aega keskendumata, omandatakse nõudlikumaid oskusi ja õpitakse tegutsema keerukamates situatsioonides. Alles seejärel saab pakkuda kutsesalast rehabilitatsiooni. Väljaõpe toimub kohandatud keskkonnas, seejärel juba tegelikus töökeskkonnas.

Rehabilitatsioon lõpeb sellega, et inimene tuleb toime töötamisega avatud tööturul. Edukaks rehabilitatsiooniks tuleb pakkuda inimesele kõigil loetletud etappidel neile etappidele vastavaid teenuseid, sest inimene ei ole valmis tööturule minekuks, kui ta pole omandanud varasematel etappidel arendatavaid oskusi. Rehabilitatsioon peab kindlustama, et inimene on tööks täielikult valmis, sest töösuhe peab olema võrdselt kasulik nii tööandjale kui töövõtjale.

Infoseminaril osalenud tööandjad kinnitasid, et on valmis võtma tööle psüühikahäirega inimese, kuid pidasid tingimata vajalikuks, et neile hüvitataks erivajadusega inimese palkamisega kaasnevad lisakulud. Psüühikahäirega inimese puhul on kõige levinum lisakulu tema otsese juhendaja suurenenud koormus – väljastpoolt ettevõtet tulnud tugiisik ei suuda nii hästi õpetada praktilisi töövõtteid ja tagada järelevalvet. Seesuguseid kulutusi peaks võimaldama hüvitada töökohtade kohandamise projekt.

Töötugiisiku koolituse lõpetasid:

Tauno Asuja (Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit), **Mati Tuuksam** ja **Linda Luhse** (MTÜ Viljandimaa Singel), **Kadri Paal**, **Allan Golberg** ja **Heili Sepping** (Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus), **Julia Prits** ja **Margit Laurson** (Haabersti Klubimaja), **Katri Siemer** (Merimetsa Tugikeskus), **Maie Siilivask** ja **Valentina Kalvik** (MTÜ Iseseisev Elu), **Andres Stein** (Võisiku Hooldekodu), **Eva Linno** (Koeru Hooldekodu), **Ilme Bleive** (Koluvere Hooldekodu).

Tööotsija kogemus

Minu nimi on Andrus. Olen 25 aastane. Haigestusin 10. klassi lõpus 16-aastasena. Lõpetasin keskkooli ning astusin tehnikumi. Tehnikum jäi kahjuks haiguse tõttu pooleli.

Võin öelda, et kui inimene psüühiliselt haigestub, siis kukub terve tema maailm kokku. Haigestumine lööb kogu elurütmi segamini. Mida paljud ei tea, on see, et psüühilisest haigusest on võimalik terveks saada või terveneda nii palju, et elus iseseisvalt hakkama saada. Praeguseks olen ravi ja sotsiaalteenuste toel jõudnud tervenemise niisugusele tasemele, et suudan ja tahan töötada.

Olen töötanud müüja-klienditeenindajana, ehitusel abitöölisena, vabrikus lihttöölisena ja olnud autojuht.

Tean öelda nii oma kui teiste psüühilise erivajadusega inimeste kogemustest, et meil on palju raskem tööd leida kui neil, kellel psüühilist haigust ei ole. Tööd leiame enamasti tutvuse kaudu, aga sagedamini ei õnnestu seegi, sest pärast haigestumist „kaob“ palju sõpru ja tuttavaid...

Kõige raskem on minu jaoks see, kui tööintervjuul küsitakse, miks mu CV-s on mitmeaastane paus. Mida ma siis tegin – et noor inimene ju. Väga raske on seda põhjendada, aga valetada ma ei taha ega oska. Põhjus, miks ma ei taha öelda, et olen psüühiliselt haige olnud, on ühiskonnas levinud eelarvamused ja negatiivne suhtumine psüühilise erivajadusega inimestesse. Arvatakse, et me ei oska ja ei tohi töötada.

Tahan rõhutada, et ka psüühilise erivajadusega inimesed on väga erinevad, nagu kõik teisedki inimesed. On võimekaid ja vähem võimekaid; neid, kes on vastutustundlikud ja neid, kes ei ole; on väga haritud ja vähem haritud inimesi, töökogemusega ja ilma jne. Mina arvan, et igaüks, kes tahab töötada, seda ka suudab. Oluline on hoopis see, et inimesel oleks tema võimetele ja oskustele vastav töö, siis tuleb ta sellega ka hästi toime. See aga tähendab ka seda, et on raiskamine, kui näiteks kõrgharidusega inimese ainus valik on töötada koristajana.

Käivitus Phare tööhõiveprojekt noortele

Patrick Rang

Tööturuameti tööturuteenuste ja töötõ sotsiaalse kaitse osakonna juhataja

Vaadates Eesti tööturusiituatsiooni statistikat ning võrreldes seda Euroopa Liidu vastava statistikaga võib teha kaks tähelepanekut: esiteks on Eestis tööpuudus kõrgem kui Euroopa Liidus keskmiselt ja teiseks on noorte tööpuudus seejuures veel märgatavalt kõrgem. Muret teeb ka fakt, et selal kui üldine tööpuuduse määr näitas viimastel aastatel languse tendentsi (langedes 13%-lt 10%ni), noorte tööpuudus tõusis 22%ni. Seega sobis sotsiaalministeeriumis ja Tööturuametis juba aastal 2001 algatatud projekt noorte tööhõive edendamiseks suurepäraselt tänasesse situatsiooni.

Projekt hõlmab kolme regiooni

Projekti teostamiseks otsustati abi taotleda PHARE programmil. Lisaks rahalisele toetusele võimaldas valitud vorm osutada teenuseid paindlikult ning kasutada ka välisekspertide kogemusi. Olemasolevaid võimalusi ja vajadusi arvestades otsustati projekt viia läbi kolmes regioonis pilootprojektina. Sihtregioonideks valiti tööhõive seisukohalt problemaatilised piirkonnad Ida-Virumaa, Kagu-Eesti (Põlvamaa, Võrumaa, Valgamaa) ja Lääne-Eesti saared (Saaremaa, Hiiumaa). Tehtud valik võimaldab võrrelda pärast projekti lõppu tegevuste mõju ja tulemuslikkust erisugustes tingimustes ja kontekstides. Valitud regioonid erinevad ju üksiksest suuresti: Ida-Virumaa on endine tööstuspiirkond, kus tööstuse restruktureerimine pole lõppenud veel tänasekski. Arvestamata ei tohi jätta ka venelaste suurt osatähtsust regioonis. Kagu-Eesti on pigem põllumajanduspiirkond ning regionaalarengu mõttes ääremaa. Saared loetakse potentsiaalseks riskipiirkonnaks, lähtudes saartele omastest iseärasustest. Nii täidab projekt ka regionaalpoliitilisi ülesandeid.

Projekti ettevalmistustööd kestsid pea terve 2003. aasta ja 30.12.2003 sõlmis rahandusministeerium lepingu firmaga Bradley Dunbar Associates Ltd, kes hakkab projekti Eestis ellu viima. Projekti elluviimisel on konsortsiumi partneriteks BDA Estonia, Arhus Business College, MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus, MTÜ Partnerlus ning Šoti firma Paisley & Johnston. Kaasatud on ka Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, kes aitab sõlmida kontakte ettevõtjatega praktikakohtade leidmiseks. Projekt kestab 11 kuud ja lõpeb novembris 2004.

Leitakse rakendus 200-le noorele

Projekti eesmärk on saavutada Eesti noorte senisest suurem hõivatus tööga. Projekti tulemusena valmivad spetsiaalselt noortele töötutele mõeldud toetuskeemid ja motivatsiooniskeemid tööandjatele noorte töötute värbamiseks. Loodetavasti leiavad need tulemused kajastuse ka sotsiaalministeeriumis valmivas tööturumeetmete kontseptsioonis. Kohalike tööhõiveametite konsultandid koolitatakse uusi meetmeid kasutama. Põhirõhk on muidugi tööl noortega: 600-le noorele töötule koostatakse projektile eelnevalt ja ka projekti ajal isiklik töötõõtsingukava, mille alusel noor osaleb kohanemiskoolitusel, 300-400 noorele pakutakse erialast õpet

ning 200-le noorele leitakse projekti lõpuks praktika- või töökoht. Teostajad ei käsitle projekti ühekordse koolitusprojektina, vaid pigem aluse loomisena noorte tööhõive toetuskeemide ja -tegevuste pikaajaliseks ja jätkusuutlikuks arendamiseks. Eesmärk on noorte töötuse probleemide ning tööturule pöördumise takistuste ületamine, mille saavutamisest moodustab koolitus vaid ühe osa. Seega peetakse väga oluliseks, et juba käesolev projekt looks avalikku, era- ja kolmandat sektorit hõlmavad partnerlused nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil, kes suudavad ka edaspidi kujundada vajadustele vastavaid skeeme ja meetmeid ning algatada jätkuprojekte Euroopa Liidu Sotsiaalfondi kasutamiseks.

Esimesed järeldused

Kuhu oleme siis projekti esimese viie kuuga jõudnud ja mida saavutanud? Julgen väita, et saavutatud on juba palju ning hoolimata väga tihedast ajagraafikust täidame ka oma eesmärgid. Koolitused kulgevad plaanipäraselt, ettevõtjate huvi on suur, pidevalt sõlmitakse noortega töö- ja praktikalepinguid, valminud on ka skeemid tööandjate motiveerimiseks. Kuigi veel on vara teha lõplikke järeldusi, loetlen mõningad punktid, mida tulevikus peaksid nii poliitika kujundajad kui ka selle elluvijad oma töös arvesse võtma:

- Probleemiks ei ole niivõrd vabade töökohtade puudus, kui-võrd noorte vähenenud huvi töötamise vastu (eriti tuli see välja Ida-Virumaal). Töökohtade arv ületas kordades koolituse läbinud noorte arvu. Tegu ei olnud mittekvaliteetsete töökohtadega ning ka pakutud erialade diapason oli lai. Ühelt poolt näitab see kindlasti varimajanduse märkimisväärset osatähtsust (tegelikult inimene juba töötab), teisalt on see signaaliks, et toetusi kombineerides on inimese/leibkonna sissetulek sama, mis palgaskaala alumises osas paiknevat palka saavatel leibkondadel.

- Tekkinud on eriti keerukas töötute grupp: pikaajaliselt töötud noored (16-24), kes äärmuslikematel juhtudel ei ole päevagi oma elus töötanud. Samuti esineb perekondi, kus kõik liikmed on pikaajaliselt töötud ning noortel ei ole seega ka sobivat eeskujut. Selle tagajärjel on noortel tööharjumus kadunud ja halvimal juhul ei ole nad psühholoogiliselt suutelised 8 tundi päevas töötama.

- Noorte enesehinnang ei ole adekvaatne. Ühelt poolt vajavad noored väga palju julgustamist, et nad üldse hakkaksid tööturul aktiivselt osalema, teisalt tuleb noori alla tuua „pilvedelt“ tagasi reaalsusesse.

- Eraldi riskirühma moodustavad noored emad, kellel ei ole võimalik tööle asuda (koolitusel osaleda jne), kuna puudub lastehoiu võimalus.

Tööturuametil on plaanis loetletud probleemide leevendamiseks koostada ESF projekte. Ainuüksi juba see näitab, et käesolevat projekti on vaja, see täidab oma eesmärgi ning on kahtlemata jätkusuutlik.

Vanglast tööturule

Erik Hanni

Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talituse nõunik

Viimastel aastatel on vanglast vabanenud umbes 2000 inimest aastas. Neist ligi neljandik vabaneb ennetähtaegselt ning jääb seotuks kriminaalhooldusega.

Vahetult vabanemisele järgnev aeg on vabanenu ühiskonda taasintegreerimise õnnestumise suhtes kõige kriitilisem (Kasemets 2001). Sel perioodil tuleb astuda hulk olulisi samme, mille ebaõnnestumine võib tähendada ka ühiskonda tagasituleku läbikukkumist. Kiiresti on vaja leida elukoht ja töökoht. Olulist rolli kohanemisel eluga vabaduses mängivad sotsiaalsed sidemed. Sageli võib vanglast vabanenule suhete taastamine perekonna ja sõpradega olla komplitseeritud. Seetõttu on töökoha leidmine mitmekordselt oluline, kuna see pakub nii materiaalseid kui ka sotsiaalseid ressursse – ühelt poolt palk ning teisalt suhted töökaaslastega.

Töö leidmine on raske

Vabanedes leiavad kohe töökoha vähesed. Tööle asumine on keeruline mitmel põhjusel. Vanglast tulnutel on sageli üsna madal haridus, väike töökogemus ning suutmatus sobitada tööandja ootustega. Teisalt on raske vanglast tulnuna tööandjates piisavalt usaldust äratada, et pakkuda konkurentsi varem karistamata kohataotlejatele. Tööhõiveametite poolt tööturuteenusena pakutav väiksema konkurentsivõimega töötute töölerakendamist hõlbustav tööturutoetus ei avalda vanglast vabanenute koguarvu arvestades ilmselt mõju selle inimrühma edukusele tööturule sisenemisel: Tööturuameti andmetel asus 2001. aastal tööle tänu sellele teenusele 15 ja 2002. aastal 7 endist kinnipeetut.

Usaldust suurendab kontaktisik

Möödunud aastal läbi viidud personalitöötajate küsitlus näitas, et üheks olulisemaks probleemiks vanglast tulnute värbamisel on tööandja kindlusetus – 70% küsitletutest eelistaks tööle võtmisel tingimisi ennetähtaegselt vabastatuid, sest nad on kriminaalhooldaja järelevalve all.

Kontakti kriminaalhooldajaga pidas oluliseks koguni 90% küsitletutest (Kallikorm 2003). Kriminaalhooldaja pakub seega töötajat veel mitte usaldavale tööandjale kindlustunnet ja on võimalike probleemide korral tausta tundvaks isikuks, kelle poole saab pöörduda. Tööhõiveameti juhtumikorraldaja roll võib tööandjale sellise toe pakkumisel osutada äärmiselt oluliseks just tähtaegselt vanglast vabanenute puhul, kellel tööandja jaoks muu usaldusväärne kontaktisik puudub.

Ettevalmistus algab vanglas

Tööturule sisenemine ei alga aga vanglause sulgumisega vabanenu selja taga. Kuna paljude kinnipeetavate haridustee on enne karistuse kandmist jäänud pooleli siis saavad nad seda jätkata vanglas – omandada põhi- või kesk-, aga ka kutseharidus. Sageli on vangla ka kohaks, kus omandatakse esimesed tööoskused, saadakse töökogemus ja kujuneb tööharjumus. Töötamise või haridusprogrammide mõju hilisemale konkurentsivõimele tööturul pärast vanglast vabanemist ei ole Eestis otseselt mõõdetud. Siiski kinnitavad tööandjad, et tööle võtmisel eelistaksid nad kindlasti vanglas viibimise ajal töötanuid (Kallikorm 2003). Ameerika Ühendriikides ja Kanadas läbi viidud uuringud näitavad samuti, et vanglas õppinud või töötanud kinnipeetavad on paremini valmis tööturul läbi lööma – pärast vabanemist saavad nad kiiremini töökoha ja nende sissetulekud on mõnevõrra suuremad, samuti satub nendest väiksem osa tagasi vanglasse (Saylor ja Gaes 1996, Fabelo 2002). Kuigi on vaieldud töötuse ja kuritegevuse seoste üle, on viimasel ajal leidnud kinnitust, et vähemalt makrotasandil on jälgitav korrelatsioon töötuse määra ning kuritegude hulga vahel ühiskonnas (Nilsson ja Agell 2003, Papps ja Winkelmann 1999). Töötuse määra vähenedes väheneb ka kuritegude arv. Mikrotasandil vähendab töö leidmine konkreetsete isikute korduvkuritegevuse riski. Töö leidmise tõenäosuse suurendamiseks

on oluline arvestada tööturul esitatavaid nõudeid juba karistusajaga planeerides ja kasutada seda aega nii õpinguteks kui ka töökogemuse omandamiseks.

Sarnaselt koondamisteate saanuga on teada kinnipeetava tööotsingute algus – kui koondatav teab kuupäeva, mil ta tööülesanded endise tööandja juures lõppevad, siis kinnipeetava kohta on teada hetk, mil ta vabaneb ja lülitub tööturule. Pehmendamaks koondamisteate saanute sisenumist turule on neil võimalik saada tööturuteenusid. Vangla ja tööhõiveameti koostöö korral tuleb selline võimalus kõne alla ka kinnipeetavate puhul näiteks vabanemiseelse ettevalmistuse ühe osana. See annab võimaluse siduda vanglas läbiviidavaid programme, õpinguid või töötamist eluga väljaspool vanglat, suunab esimesi vabanemisejärgseid tegevusi ning vähendab sel perioodil esinevaid kõrgeid riske, lõpptulemusena aga kiirendab tööturule sisenumist.

Kasutatud kirjandus

Fabelo, T. (2002). The impact of Prison Education on Community Reintegration of Inmates: The Texas Case. *Journal of Correctional Education*. Vol. 53, Issue 3, p 106-110.

Kallikorm, K. (2003). Vanglast vabanenute tööhõive võimalused. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond.

Kasemets, P. (2001). Kinnipeetava ettevalmistamine tagasipöördumiseks ühiskonda. Sotsiaaltöö nr 4, 14-16

Nilsson, A., Agell, J. (2003). Crime, unemployment and labour market programs in turbulent times. Working Paper 14. Institute for Labour Market Policy Evaluation. Uppsala.

Papps, K., Winkelmann, R. (1999). Unemployment and crime: New evidence for an old question. Discussion Papers. Institute for the Study of Labor. Bonn.

Saylor, G., Gaes, G. (1996). The effect of prison employment and vocational/apprenticeship training on long-term recidivism. *Forum on Corrections Research*. January, Volume 8, No. 1.

Pikaajalised töötud vajavad aktiivseid abimeetmeid

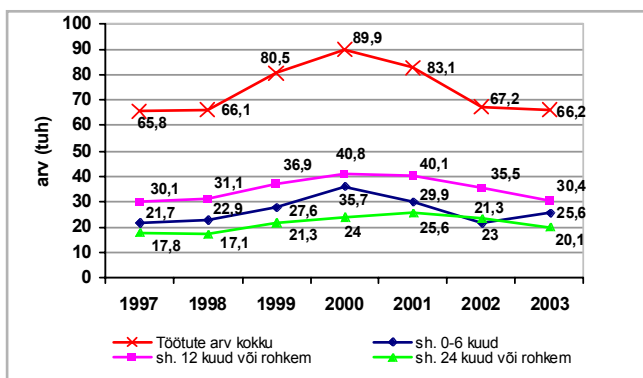
Ülle Marksoo

Sotsiaalministeeriumi tööpoliitika info ja analüüsi osakonna analüütik

Pikaajaline töötus¹ on üks tõsisemaid probleeme, mida üleminekumajanduse reformid on endaga kaasa toonud. Juba aastaid on pikaajaliste töötute arv ületanud 30 tuhande piiri. Selle põhjuseks võib pidada eelkõige 1990ndatel toimunud töökohade massilist koondamist põllumajanduses ja tööstuses, kus muutused olid kõige suuremad. Kuna uut töökohta leida oli raske (eriti maal ja monofunktsionaalsetes asulates), muutusid ka tööotsingud järjest pikemaks ja vaevarikkamaks. Lisaks sellele oli paljudel eakatel ja staazhikatel töötajatel psüühiliselt raske turumajanduse tingimustega kohaneda. Oldi harjutud, et töökoht on kindlustatud kuni pensionieani. Sageli puudusid ka oskused muu töö tegemiseks.

Paljudel juhtudel toob pikk tööta olek endaga kaasa rohkesti negatiivseid tagajärgi: inimene kaotab oma tööoskused ja -harjumused, enesehinnang langeb, tulemusteta tööotsingute tõttu tekib lootusetus tuleviku suhtes, probleemid peresuhtes jne. Ka halvenenud tervis ning raske majanduslik olukord ei võimalda piisavalt aktiivselt tööd otsida ja koolituses osaleda. Madala konkurentsivõime tõttu on nende inimeste tööturule tagasitoomine tunduvalt raskem ja ühiskonnale kulukam. Mida rohkem on töötute hulgas pikaajalisi töötuid, seda keerukam on ka üldist tööpuudust vähendada.

Tööpuuduse maksimum Eestis oli 2000. aastal, kui pikaajaliste töötute arv ulatus 40,8 tuhandeni. Alates 2001. aastast on see number vähenenud ja langenud 2003. aastaks 30,4 tuhandeni. Sellele vaatamata on tegemist suure hulga inimestega, kes moodustavad kõigist töötutest 46%. Kui töötuse määr ulatus 2003. aastal 10%-ni, siis pikaajalise töötuse määr² oli 4,6%. Pikaajalisel töötul on suur oht jääda ka ülipikaajaliseks töötuks (24 kuud või rohkem). 2003. aastal moodustas kaks aastat ja kauem tööd otsinute hulk 2/3 pikaajalistest töötutest (vt joonis 1).

Joonis 1: Pikaajaliste töötute arvu dünaamika töötotsingute kestuse järgi (tuh)

Allikas: ESA tööjõu-uuringud

Pikaajaliste töötute seas on rohkem mehi kui naisi, rohkem mitte-eestlasi kui eestlasi ning rohkem vanemaealisi. Vanusegrupiti on kõige raskemas olukorras üle 50 aastased töötud, kellest 61% on tööd otsinud aasta või kauem. Seevastu noored vanuses 15-24 aastat leiavad töö kiiremini ning nende seas on pikaajalisi töötuid ainult kolmandik.

Pikaajaline töötus Euroopas

Pikaajaline töötus ei ole ainult Eesti probleem. 2002. aastal oli Euroopa Liidus pikaajalise töötuse määr keskmiselt 3% (39% töötutest), liitunud riikides 8%, sh. Eestis 4,8%. Riigiti on erinevused väga suured, ulatudes 0,7%-st Hollandis 12,1%-ni Slovakkias (*European Commission*, 2003).

Euroopa Liidus pööratakse pikaajalise töötusega võitlemisele suurt tähelepanu. On aru saadud, et lihtsam on pikaajalist töötust ennetada, kui selle tagajärgedega tegelda. Euroopa tööhõive strateegia uutes põhisuunistes on seatud eesmärk, et aastaks 2010 peab 25% pikaajalistest töötutest olema aktiivsete meetmetega hõlmatud. Selleks tuleb juba varases töötuse staadiumis kindlaks teha töötute vajadused ja pakkuda selliseid tööturuteenuseid nagu nõustamine, tööotsingul abistamine, isiklike tegevuskavade koostamine jne.

Noortele tuleb pakkuda tööd või aktiivsetes meetmetes osalemist esimese 6 kuu jooksul, vanematele töötajatele (üle 25 aastastele) aga 12 kuu jooksul (*European Council* 2003).

2000. aastal tegid Euroopa Liidu liikmesmaade riiklike tööturuasutuste juhid ühisavalduse, milles rõhutatakse tööhõiveametite positiivset rolli pikaajalise töötuse ennetamisel ja vähendamisel (*European Commission* 2001). Selles märgiti, et viimastel aastatel aset leidnud tööturustsüsteemi moderniseerimine on oluliselt kaasa aidanud pikaajalise töötuse vähendamisele.

See on seotud uue teenustemudeli arendamisega, mis põhineb kolmel elemendil:

- 1) personaalne lähenemine, mis sisaldab töötajaja isiklike vajaduste varast kindlakstegemist, personaalset tegevuskava ja tööturuteenuste paketti;
- 2) töötute töötotsingute pidev jälgimine;
- 3) töövahenduse moderniseerimine (moodne infosüsteem, kvaliteetsed teenused, sh. teenused tööandjale).

¹ Pikaajaline töötute - isik, kes on tööd otsinud 12 kuud või kauem

² Pikaajalise töötuse määr – pikaajaliste töötute osatähtsus tööjõust

Tööturupoliitika meetmed Eestis

Võrreldes teistes riikides kasutatavate tööpoliitika meetmetega on Eesti aktiivsete tööpoliitika meetmete loetelu olnud siiani ühekülgne ja piiratud nii kulutustelt kui ka hõlmatute arvult, pikaajalistele töötutele tehtud kulutused ja nendest osasaajate arv on veelgi väiksem (Venesaar, 2004).

Nii nagu teistes riikides, nii on ka meil võetud suund personaalsele lähenemisele ning juhtumikorralduse arendamisele. Alates 2001. aastast on tööhõiveametid korraldanud spetsiaalseid projekte pikaajalistele töötutele. Näiteks 11 tööhõiveameti septembrist 2002 kuni märtsini 2004 viis läbi jätkuprojekte, mille kaudu pakuti teenuseid 670 pikaajalisele töötule. Korraldati personaalset nõustamist, rühmakonsultatsioone, 433 pikaajalisele töötule koostati individuaalne töötusplaani kava, viidi läbi toimetulekukoolitust, kutsenõustamist, tööturukoolitust (sh. pakuti aastast ümberõpet 21 töötule), anti palgatoetust tööandjale ning ettevõtlustoetust töötule. Projektide tulemusena rakendus tööle 320 töötut (Tööturuamet 2004).

Projekte saab aga rakendada ainult nende pikaajaliste töötute puhul, kes on ennast tööhõiveametites töötuna registreerinud ja 12 kuud arvel olnud. Seega saab riik aidata ainult ligi veerandit kuni kolmandikku pikaajalistest töötutest, kuna kõik ei registreeru ja mõned loobuvad tööhõiveameti teenustest. Näiteks 2004. aasta 1. märtsi seisuga oli tööhõiveametites arvel 8104 pikaajalist töötut, mis moodustas 26% kõigist pikaajalistest töötutest. Seega on üle 20 tuhande neid pikaajalisi töötuid, kes ei ole ennast arvele võtnud. Kui lisada heitunud isikud, kes samuti sooviksid tööd teha, kuid on töötusplaani loobunud, siis teeb see kokku ligikaudu 40 tuhat inimest, kes on mingil põhjusel riigi pakutavatest teenustest kõrvale jäänud.

Tulevaste aastate tööpoliitika üks eesmärk ongi juhtumikorraldajate abiga tuua tööturule tagasi ka need inimesed, kes mingil põhjusel on töötusplaani loobunud. Suurt rõhku pannakse ennetavale tegevusele, et töötusplaani loobumist vältida tema töötusplaani oleku aega ja vältida pikaajalise töötuse teket.

Kasutatud kirjandus

European Commission (2003). Employment in Europe 2003.

European Council (2003). Council Decision of 22 July 2003 on guidelines for the employment policies of the Member States.

European Commission (2001).

Joint Statements of the European Employment Services (PES) on their Role in the Labour Market.

Tööturuamet (2004). Pikaajaliste töötute jätkuprojektide lõpparuanne. Tallinn.

Venesaar, U., Hinnosaar, M., Luuk, M., Marksoo, Ü. (2004). Pikaajaline töötus Eestis.

TTÜ Eesti Majanduse Instituut, EV sotsiaalministeerium. Tallinn.

Harjumaa Tööhõivea

Marika Vihermäe

Harjumaa Tööhõiveameti direktori kt

Harjumaa Tööhõiveamet ootab suure huviga uue tööturumeetmete kontseptsiooni rakendamist. Hiljuti alustasime tööd Tallinna kesklinnas uutes avarates ruumides. Uutes ruumides on teenindusruum, mis sobib personaalseks nõustamiseks, samuti ruum rühmakonsultatsioonideks. Konsultantide-juhtumikorraldajate arvu suurenemisel alates aastast 2005 ei ole ruumikitsikust karta. Uute ruumide üle tunneme rõõmu, sest endine Harjumaa Tööhõiveameti klienditeenindusruum oli praegusest kolm korda väiksem ega vastanud klienditeenindamise vajadustele, sest kliendil puudus privaatsus. Uued ruumid võimaldavad tegelda juhtumikorraldusega.

Tööturumeetmete kontseptsiooni sõnum ongi personaalse lähenemine kliendile, kes vajab põhjalikumat abi, sest sel juhul üks inimene tegeleb juhtumikorraldamisega algusest lõpuni. Arvesse võetakse iga kliendi erialased teadmised ja oskused ning koostatakse talle isiklik tegevuskava, mille järgimine võimaldab töötul saavutada paremaid tulemusi. Hoolekande ja tööturusteami juhtumikorraldajad peavad enne tööturumeetmete rakendamist koos lahendama ka sotsiaalsed probleemid, mis takistavad inimesel töö otsimist ja tööle saamist. Lühemat aega abi vajavad töötud saavad meie uutes ruumides kasutada töötusplaani selveterminali ning tutvuda õppeklassis kutsekirjeldustega. Tulevikus sooviksime rohkem infomaterjale, mida töötusplaan saaksid iseisiksaks tutvumiseks ja läbitöötamiseks kaasa võtta.

Hea tööjõud tööandjale ja väarikas töökoht töötusplaanile

Harjumaa Tööhõiveamet on teinud koostööd ka tööandjatega. Häid tulemusi on andnud kolmepoolsed lepingud tööandja, koolitaja ja tööhõiveameti vahel. Tööhõiveameti kutsenõustaja koos tööandja personalitöötajaga valib välja sobivad töötusplaanid, kes pärast tööturukoolitust saavad tööd selle tööandja juures. Saame pakkuda kutsenõustamise teenust rühmakonsultatsioonina suuremale arvule töötutele

Harjumaa Tööhõiveameti uutes ruumides on teenindusruum, mis sobib personaalseks nõustamiseks, samuti ruum rühmakonsultatsioonideks. Lühemat aega abi vajavad töötud saavad kasutada töö otsimiseks selveterminali ning tutvuda õppeklassis kutsekirjeldustega.

**Harjumaa Tööhõiveamet asub Tallinnas aadressil Narva mnt 9E/Hobujaama 12.
tel 665 4020, e-post harju@tta.ee**

met on valmis kontseptsiooni rakendama

tänu sellele, et nüüd on meil ka õppeklass. Kutsenõustamist pakume töötutele vähemalt kord kuus ka tööhõiveameti Keila ja Maardu osakonnas, sest töötusijale on oluline saada teenust elukoha lähedal. Tööturukoolituse korraldamisel on oluline partner tööandja. Tööturumeetmete kontseptsioonis on tööturukoolituse kohta öeldud, et tulevikus on koolituse pakkumisel prioriteediks töötute tööerakendumine. Sellele aitab kaasa personaalne lähenemine kliendile ja kutsenõustaja, õppekonsultandi ning tööandjatega tegeleva konsultandi hea koostöö. Tööandjaid tuleb teavitada ja veenda, et tööhõiveamet on hea koostööpartner ja tööturukoolituse kaudu on neil võimalik leida sobivad töötajad vabadele töökohtadele.

Projekt muukeelsetele töötusijatele

Kirjeldatud juhtumi puhul (vt "Aktiivsed meetmed praktikas" paremas veerus) leidsid klient ja tööhõiveamet ühise lahenduse kliendi tööle rakendamiseks. Kas oluks võimalik leida veel parem lahendus? Kutsenõustamise käigus selgus, et klient alahindas oma õppimisvõimet ja tõenäoliselt oleks ta võimeline õppima selgeks ka erialase eesti keele ja seejärel asuma tööle meditsiiniõena.

Harjumaa Tööhõiveametil on kavas käivitada ESF projekt eesti keelt mittevaldavate töötusijate integreerimiseks Eesti tööturule. Selleks on vaja pakkuda inimestele praktilist keeleoskust koos erialase sõnavaraga. Kuna keeleoskuse puudumine on iseloomulik kindlatele piirkondadele, on võimalik seesugused rühmad komplekteerida kohapeal. Paralleelselt keeleõppega korraldatakse töötusingule ja karjääri kujundamisele suunatud rühmanõustamist. Enesehinnangu probleeme aitab lahendada psühholoogi konsultatsioon.

Kokkuvõttes võib öelda, et Harjumaa Tööhõiveamet on valmis muutusteks, mida toob kaasa tööturumeetmete kontseptsiooni rakendamine. Oleme klientidele partneriks ning valmis pakkuma parimat lahendust nende probleemidele.

Aktiivsed meetmed praktikas

Toon näite meie igapäevasest tööst, kus kliendi abistamiseks kolmepoolse kokkuleppe alusel kasutati aktiivsete tööturumeetmetena kutsenõustamist, teavitamist, tööturukoolitust ja tööle suunamist.

2004. aasta kevadel suunati kutsenõustaja konsultatsioonile 43-aastane naine, kes võttis end töötuna arvele juba mitmendat korda. Vahepeal oli ta kodune ja kasvatas lapsi. Naine soovis leida tööd meditsiiniõena või hooldusõena. Viimati töötas ta meditsiiniõena 1996. aastal, diplom on tal aastast 1989.

Varasematel arveloleku perioodidel on ta saanud ainult töötü abiraha ja selle lõppemisel töötusingu katkestanud.

Intervjuu kliendiga toimus vene keeles. Eesti keele õppimine ei ole tal seni õnnestunud. Klient saab teavet tänasel päeval meditsiiniõe tööle esitatavate nõuete kohta, mille hulka kuulub eesti keele oskus. Naine jätab hoolitsetud, kohusetundliku ja tagasihoidliku inimese mulje. Kuna ta hindab oma võimet eesti keelt ära õppida väga väheseks ja tööhõiveametil ei ole pakkuda keelekursusi, mis oleksid mõeldud just meditsiiniõdedele, on vaja leida võimalus tööle asumiseks mõnel muul elualal.

Kas ümberõppeks on võimalusi ja eeldusi? Pärast väikest testi võis öelda, et õppimisvõime on hea. Kaalume tema võimalust asuda tööle toateenijana. Eeldused selleks tööks on olemas.

Töötingimused, mis on tulevase tööandja ja tööhõiveameti vahel kokku lepitud, vastavad kliendi vajadustele. Naine läbis toateenijate kursuse, sai praktilal väga hästi hakkama ja talle pakuti tööd hotellis. Töö hotellis sobis talle ka asukoha poolest: oma 25 kilomeetri kaugusel asuvast elukohast jõuab ta tööle poole tunniga.

Koostöö on edu alus

Jüri Morozov Saare vallavanem

Jõgevamaa Peipsiäärsete omavalitsuste koostöökogemus ulatub 1992. aastasse, mil Saare, Torma, Pala, Kasepää (tol aja Raja) vald ja Mustvee linn moodustasid MTÜ Peipsi Piirkonna Arendusfond. Esimestel aastatel tegeldi peamiselt ettevõtluse arendamisega kohalike ettevõtete toetamise kaudu. Aastate jooksul on elu muutunud ja muutunud on ka koostöövormid ning arenguprioriteetid. Kui 1990ndate keskepaigas tabas

on kaotanud oma töösused ja enesekindluse

- kinnipidamiskohtadest vabannend, kellel puudusid töökoht ja sissetulekud
- pensionieelikud, kes oma vanuse tõttu ei leia tööd
- heitunud inimesed, kes on küll tööd otsinud, kuid seda leidmata tööotsingud lõpetanud
- puuetega inimesed, kes on jäänud eemale nii tööst kui ühiskondlikust elust

Alates 2002. aasta kevadest tegutseb Jõgevamaal kohalike omavalitsuste

valitsuste vahel, väga head partnerid on sotsiaalministeerium, Tööturumet, Jõgevamaa Tööhõiveamet ja koolitusasutused. Tõhusam peaks olema koostöö ettevõtjatega, kelle aktiivsus tööhõiveküsimuste lahendamisel on küllalt madal.

Kavandatavad tegevused

Koos partneritega valmistati ette aastateks 2003-2006 ESF projekt piirkonna tööhõive parandamiseks. Tegevusi, mis vajavad käivitamist, ja lahendamist vajavaid probleeme on rohkesti. Järgnevalt mõned neist:

- Töötute ja tööjõuvajaduse andmebaasi koostamine, olukorra kaardistamine.
- Koostöö ettevõtjatega (tööjõuvajaduse selgitamine ja analüüs, ümarlaudade korraldamine), koostöö tööhõiveametiga.
- Rehabilitatsiooniprogrammi väljatöötamine ja rakendamine.
- Tugiisikute ja töötute juhendajate võrgustiku loomine (koolitus, ruumide sisustamine ja remont, töötasud).
- Toetavate teenuste süsteemi loomine (sotsiaalkorterid, keskkonna kohandamine puuetega inimestele, nt ratastooliteede rajamine, eakate päevaholduse väljatöötamine, lasteaiad, alternatiivsed lastehoiu võimalused).
- Prioriteetsete sihtrühmade koolitus: 15 – 24 aastased töötud noored, sh. põhihariduseta noored; 50 – 64 aastased pensionieelikud; väikelastega emad; sõltuvushaiged (toimetulekuõpe, tööharjumuse kujundamine)
- Transpordi korraldamine töötutele (transpordivahendi liisimine, transpordikulud, bussijuhi töötasu jne.).
- Toetatud töökohtade loomine, kutsealane nõustamine, tugiisik töökohtal, tööpraktika organiseerimine.
- Takistuste vähendamine naiste tööturule tulekus ja naasmiseks (naisetevõtluse propageerimine, võimaluste ja vajaduste tutvustamine).
- Põllumajanduses asendustalunike võrgustiku väljatöötamine.

Lõpetuseks võib öelda, et tööhõive suurendamise nimel tehtavat tööd jätkub nii riigile, omavalitsustele, tööandjatele kui koolitajatele. Et see töö oleks tulemuslik, on vaja teha koostööd, usaldada partnereid ja olla avatud uute meetmete rakendamisele.

Aktiviseerimiskeskuse ideekojas õpivad töötud juhendaja näpunäidete järgi

agraarpiirkonnana tuntud Jõgevamaa põllumajandusettevõtteid pankrotilaine ja paljud inimesed jäid tööta, suurenes kohalikes omavalitsustes ka töötute arv. Toimetulekutoetuse saajate arv kasvas, aga probleemile lahendusi ei olnud kusagilt võtta.

Jõgevamaa omavalitsuste aktiviseerimiskeskus

1998. aasta novembrist käivitasid piirkonna kohalikud omavalitsused (Saare, Pala, Kasepää, Torma, Tabivere vald ja Mustvee linn) riiklikul toel töötute aktiviseerimiskeskuse projekti. Alustati projektijuhi ja tugiisikute koolitusest ja töötute andmebaasi koostamisest. Aastate jooksul viidi läbi palju koolitusi, mille käigus tuli tegelda järgmiste sihtrühmadega:

- noored, kes ei ole lõpetanud kooli või pole pärast kooli lõpetamist saanud tööd
- lapsi kodus kasvatavad naised, kes

moodustatud MTÜ Jõgevamaa Omavalitsuste Aktiviseerimiskeskus asukohaga Saare vallas Voorel. Aktiviseerimiskeskuse tegevusega on tänaseks liitunud kuus omavalitsust: Saare, Pala, Torma, Tabivere, Jõgeva vald ja Mustvee linn.

Aktiviseerimiskeskuse peamine sihtrühm on pikaajalised töötud, kes ilma kõrvalise abita ei suuda tööjõuturule naasta. Töötutele korraldatakse regulaarselt tööharjutamise kursusi, toimumb personaalne ja rühmanõustamine. Keskuses on sisustatud puidutöökoda (mööbli restaureerimine, suveniiride jm toodete valmistamine), ruumid õmblustööks ja kangastelgedel kudumiseks, 9-kohaline arvutiõppe klass ja seminariruumid. Valdades on rakendatud tööle tugiisikud, kes korraldavad töötutega tegelemist kohapeal. Kõik aktiviseerimiskeskuse töötajad on endised töötud.

Koostööd ei tehta mitte ainult oma-

Koolist tööle, töölt kooli – hariduse kaudu heale tööle

Kaire Sõmer

SA Innove struktuuritoetuste üksuse juhataja

Inge Kiviselg

Haridus- ja teadusministeeriumi kutse- ja täiskasvanuhariduse osakonna täiskasvanuhariduse talituse peaekspert

2000. aastal vastu võetud Lissaboni strateegia järgi peaks Euroopa Liit aastaks 2010 kujunema kõige dünaamilisemaks teadmispõhiseks majandusregiooniks maailmas. Oluline osa selle eesmärgi saavutamisel on võrdsete töö- ja õppimisvõimaluste loomisel kõigile ja kõikjal hoolimata vanusest või õppida soovija asukohast ehk teisisõnu elukestva õppe kontseptsiooni rakendamine. 2003. aastal 15-s EL liikmesriigis läbi viidud Eurobaromeetri uuringu kohaselt peab elukestvat õpet mingil määral oluliseks 9 EL kodanikku 10-st. Enamus küsitletuist avaldas arvamust, et elukestev õpe on mõeldud igas eas õppijaile, mitte üksnes neile, kes omal ajal koolis hästi hakkama ei saanud.

Miks on vaja õppida

Mida arvavad aga eestlased? Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll viis 2001. a läbi uuringu “Elukestva õppe vajaduste analüüs”, et saada informatsiooni täiskasvanute õpivajaduste- ja võimaluste kohta. Tulemused näitasid, et 2001. a jooksul osales eri vormis toimunud täiskasvanutele mõeldud koolitustes (õhtu- ja kaugõppe, täiend- ja ümberõppe kursused jmt) 13% 15-74 aasta vanustest inimestest. Õppima asumise põhjustena nimetati enesearendamise vajadust, ametialase kvalifikatsiooni tõstmise soovi, kompetentsuse suurendamist, töökoha suunamist ja soovi olla konkurentsivõimeline. Samas selgus uuringust tendents, et päris palju on inimesi, kelle jaoks on võõrastav täiskasvanuna koolipinki istuda. Kõige üldisem põhjus, miks õppida ei soovita, on vanus – “ma olen õppimiseks liiga vana”. Sellele järgnevad mitteõppimise põhjusena õppimisvajaduse puudumine ning rahanappus.

Võrreldes Euroopa Liidu riikidega on meie täiskasvanud õppimises tagasihoidlikud. 2002. a tööjõu-uuringu kohaselt osales Eesti 25–64 aasta vanustest inimestest täiskasvanukoolituses 5,2%, Euroopa Liidu keskmine on 8,4%. Lissaboni strateegia seab eesmärgiks aastaks 2010 suurendada täiskasvanukoolituse osalusprotsenti 12,5-ni tööga hõivatute koguarvust.

Tööturul konkurentsipüsimiseks on elukestev õppimine mõõdapääsmatu. Kuna peamised takistused õppima asumiseks on vähene teave õppimisvõimalustest, ebapiisav motiveeritus ja piiratud rahalised võimalused koolituse eest tasumiseks, on oluline suurendada toetusi elukestva õppega tegelevatele projektidele. Õppe kvaliteedi kindlustamiseks on vaja koolitada täiskasvanute koolitajaid. Lisaks for-

maalsele, n.ö koolipingis toimuvale õppetööle, muutub aina olulisemaks mitteformaalse õppimise rolli teadvustamine. Uusi oskusi ja teadmisi omandavad inimesed suhtlemisel kolleegide, sõprade, tuttavatega, osalemisega kursustel, muuseumi, kontserte jm üritusi külastades. Võimalusi õppida ja õppimist soodustavat keskkonda luua on rikkalikult – tähtis on oskus neid võimalusi märgata ja kasutada.

Elukestva õppe toetamiseks ja eesmärkide saavutamiseks avaneb 2004. aastast Eestile võimalus kasutada Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) summasid. Samast fondist on võimalik lisaks eelpool nimetatule taotleda toetusi ka investeeringute suurendamiseks tööjõu täiend- ja ümberõppesse, töötute ja koondamisteate saanud töötajate täiend- ja ümberõppeks ning ametialaste oskuste täiendamiseks avalikus halduses. Nimetatud tegevusteks projektitaotlemist koordineerivad vastavalt Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus koos majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumiga, Tööturuamet koos sotsiaalministeeriumiga ning Riigikantselei.

Euroopa Liidu struktuurifondide raha elukestvaks õppeks võimaluste loomisel

Haridus- ja teadusministeerium koostöös Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutusega Innove rakendab riikliku arengukava esimese prioriteedi – inimressursi arendamise meetet 1.1 **Tööjõu paindlikkust, toimetulekut ja elukestvat õpet tagav ning kõigile kättesaadav haridussüsteem**. Meetme üldine eesmärk on inimressursi arendamine ja konkurentsivõime suurendamine tööturul haridus- ja koolitussüsteemi täiustamise, elukestvaks õppeks vajaliku keskkonna loomise ning koolituse pakkumise kaudu. **Alaesmärgid** on õppe kvaliteedi tagamine, võrdsete võimaluste loomine hariduse omandamiseks ning tingimuste loomine ja võimaluste pakkumine elukestvaks õppeks.

Meetme 1.1 tegevusi kaasrahastatakse Euroopa Sotsiaalfondist. Toetatavate tegevuste valikul on aluseks võetud erinevad haridus- ja teadusvaldkonna arengukavad (nt tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004, õpetajakoolituse riikliku arengukava 2003-2010 projekt, Eesti noorsootöö arengukava aastateks 2001-2004, kõrgharidusreform 2001-2002, strateegia Teadmispõhine Eesti, Tiigriülikool 2002-2004, Euroopa Komisjoni elukestva õppe memorandum, Eesti elukestva õppe strateegia projekt). Toetust saavate projektide valikul võetakse arvesse ka kooskõla erinevates piirkondlikes ja/või maakondlikes arengukavadetes selles valdkonnas püstitatud eesmärkide ja prioriteetidega.

Meetme raames toetatakse kolme valdkonda: kutseharidust, kõrgharidust ja elukestvat õpet. Meetme 1.1 võimalike **toetatavate tegevuste loetelu** on üsna pikk. Toetust saab taotleda järgmistele tegevustele:

1. kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õppejõudude jm pedagoogilise personali taseme- ja täiendõppesüsteemi arendamine ja rakendamine, sh stazheerimine, täiendõpe väliskoolides ning teadus- ja arendusasutustes; täiskasvanukoolitajate ja ettevõttes töötavate praktikajuhendajate koolitus;
2. õppekavaarendus, sh Euroopa Sotsiaalfondist kaasfinantseeritavate koolitustega seotud uute õppevahendite väljatöötamine või hankimine ning uuenduslike õpi- ja õpetamismeetodite omandamine kutsekeskhariduse ja kõrghariduse tasemel, arendust toetava personali koolitamine;
3. nõustamissüsteemi edasiarendamine, sh karjäärinõustamisteenuse arendamine karjäärinõustamismudeli arendamise ja rakendamise kaudu, karjäärinõustajate ja tugiisikute koolitus, info- ja meetodiliste materjalide väljatöötamine, uuringute läbiviimine;
4. paindlike õppimisvõimaluste juurutamine, sh ettevõttepraktika ja õpipoisikoolituse senisest laialdasem kasutamine, kutsealane eelkoolitus, laialdane koostöö ettevõtetega, internetil põhinevate õppevormide ehk e-õppe rakendamine;
5. põhikoolist või kutseõppeasutusest väljalangemise ennetamiseks ja väljalangenuite taas haridussüsteemi kaasamiseks rakendatavad meetmed, sh kvalifitseeritud pedagoogide ja nõustajate ettevalmistus;
6. kvaliteedi tagamise süsteemi arendamine ja rakendamine kutse- ja kõrghariduses;
7. elukestva õppe võimaluste loomine eelkõige neile töötajatele, kelle konkurentsivõime on madal;
8. täiskasvanute õppimisvõimaluste infobaasi loomine;
9. õpi- ja töökogemuse arvestamise süsteemi väljatöötamine ja juurutamine;
10. kutse kvalifikatsioonisüsteemi edasiarendamine ja rakendamine;
11. kutse- ja kõrghariduse kvaliteedi tõstmine rahvusvaheliselt tunnustatud tasemele, sh arendustegevus, valdkonnaga seotud muu innovaatiline tegevus, koostöövõrgustike arendamine, uuringud;
12. välistippspetsialistide kasutamine kutse- ja kõrghariduse kvaliteedi tagamiseks, sh pikaajaliste lepingute alusel, järeldoktorantuuri läbimine ja õpetamisvõimaluste pakkumine;
13. tippspetsialistide koolitamine Eesti majanduse võtmevaldkondades (kasutajasõbralikud infotehnoloogiad ja infoühiskonna areng, biomeditsiin ja materjalitehnoloogiad) ning muudel majanduse konkurentsivõime tõstmisega seotud erialadel;
14. pedagoogiliste erialade õppurite koolitamine info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite kasutamiseks tulevases kutsetöös;
15. õpetajate ja õppejõudude koolitamine digitaal- tehnoloogias ning e-õppe materjalide loomiseks.

Taotluse sobivuse hindamisel võetakse arvesse prioriteetseid teemasid ja valdkondi ning eelistatakse projekte, mis aitavad kaasa kutsehariduse kvaliteedi tõstmisele rahvusvaheliselt võrreldavale tasemele; edendavad infoühiskonna

arendust, uute tehnoloogiate kasutuselevõttu ning nende rakendamist õppetöös; on suunatud riiklikult prioriteetsete erialade õppe tugevdamisele; kaasavad riskigruppe (k.a hariduslike erivajadustega inimesi); edendavad regioonidevahelist koostööd; edendavad haridusasutuste ja tööandjate koostööd.

Toetuse saamiseks esitatavad projektid peavad: sisaldama uusi tegevusi või seniste tegevuste edasiarendust; olema professionaalselt ja põhjalikult plaanitud; selgelt kindlaks määrama sihtgrupid, tegevused ja ajakava; selgelt määratlema väljund-, tulemus- ja mõjuindikaatorid. Projekti koostades ei tohi ära unustada, et Euroopa Sotsiaalfondi peamine eesmärk on tööhõive edendamine.

Toetust võivad taotleda: maavalitsused või ministeeriumid või nende hallatavad riigiasutused; kohalikud omavalitsusüksused ja kohalikud omavalitsusasutused; Eestis registreeritud ja tegutsevad juriidilised isikud. Muud olulisemad taotlejale esitatavad tingimused: taotleja peab olema kaasatud projekti elluviimisesse, toetuse vahendamine on välistatud, st et taotleja peab ise tegelema taotluses näidatud projekti ettevalmistamise ja korraldamisega; taotlejal peab olema piisavalt kogemusi ja vajalikud tegevusload ning ta peab olema võimeline tõestama, et oskab taotluses märgitud tegevust korraldada; taotleja peab olema maksevõimeline, st tal peab olema püsivaid ja piisavaid rahastusallikaid, mis tagavad organisatsiooni tegutsemise projekti kestuse jooksul ja projekti jätkusuutlikkuse; taotleja peab suutma vajadusel tõestada, et küllaldane projekti oma- või kaasrahastus on tagatud.

Meetme 1.1 rahaline kogumaht programmeerimisperioodiks 2004-2006 on 838,94 miljonit kr, sh 629,24 miljonit kr Euroopa Sotsiaalfondist ja 209,7 miljonit kr Eesti avalikust sektorist. Taotluste rahastamisel kehtib meetme 1.1 puhul järgmine proportsioon: 75% ESF ja 25% Eesti avaliku sektori raha ehk siis 75% projektide kogumaksumusest tuleb Euroopa Sotsiaalfondist ja 25% Eesti avalikust sektorist. Avaliku sektori poolt rahastamine annab kindluse, et koostatav projekt lähtub riiklikest eesmärkidest, on jätkusuutlik ning projekti läbiviija on usaldusväärne partner. Eesti avaliku sektori rahastamisena käsitletakse järgmiste isikute rahalist panust: avalik-õiguslikud juriidilised isikud; maavalitsuse või ministeeriumi või kohaliku omavalitsuse hallatavad asutused; avalik-õiguslike juriidiliste isikute mõjuväljas tegutsevad äriühingud, sihtasutused ja mittetulundusühingud. Eesti avaliku sektori poolt rahastamiseks on lubatud lugeda ka projektis osalejatele makstavaid riiklikke või muid avaliku sektori toetusi ja abirahasid, mis on projektiga seotud ja toetavad meetme eesmärkide saavutamist.

Projektitaotlusi meetmest 1.1 toetuse taotlemiseks saab pärast taotlusvoorude väljakuulutamist esitada Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutusele Innove.

Täiendavat infot Euroopa Sotsiaalfondi ja struktuurifondide kohta leiab sihtasutuse (www.innove.ee), haridus- ja teadusministeeriumi (www.hm.ee), Euroopa Sotsiaalfondi (www.sm.ee/esf) ning EL struktuurifondide (www.struktuurifondid.ee) kodulehekülgedelt.

Tööle Euroopasse

Piret Lilleväli

*Sotsiaalministeeriumi tööala
asekantsler*

Seoses liitumisega Euroopa Liiduga on eestlaste meeli erutanud võimalus Euroopa riikides tööd teha.

Kuigi poliitikauuringute keskuse Praxis kevadel valminud uuring näitas selgelt, et päris kindlalt Eestist pikemaks ajaks või päriseks lahkuda soovijate arv on tublisti vähenenud, soovivad paljud minna mujale tööle lühemaks perioodiks. Ja peamiseks põhjuseks ikka võimalus rohkem raha teenida. Uuringust selgus, et meie inimesed soovivad käia mujal tööl aeg-ajalt ja minna mõneks nädalaks kuni mõneks kuuks.

Kui minna lühemaks perioodiks ja elada võõrsil väga askeetlikult, võib välismaal ka suhteliselt lihtsa töö tegemine olla kasulik. Kui aga minna koos perega pikaks ajaks, hakata seal kodu rajama, maksta kohalikke makse, siis sealset elukallidust arvestades ei pruugi kasu enam eriti ollagi.

Soovitused töötajale

Teame, et enamik Euroopa riike on kasutanud võimalust kehtestada uute liikmesriikide kodanikele töötamiseks vähemalt kaheaastane üleminekuperiood. Täna võib Eesti kodanik tööloata tööle asuda Iirimaal, Ühendkuningriigis ja Rootsis. Ka Taani ja Hollandisse pääseb veidi lihtsamalt tööle, kui ülejäänud vanadesse ELi riikidesse. Võib loota, et mõne elukutse esindajad saavad päris vabalt Hollandis töötada. Prantsusmaa teeb soodustusi teadlastele.

Nendele, kes tõepoolest on otsustanud endale mujal väljakutseid otsida, annan kindla soovitus: enne minekut tuleks uurida väga täpselt kõiki **tingimusi, õigusi ja kohustusi**. Siin tuleb appi üle-euroopaline elektrooniline infosüsteem EURES <http://europa.eu.int/eures/index.jsp>. Eestis hakkab tööle 4 EURES-nõustajat Tallinna, Tartu, Pärnu ja Ida-Virumaa tööhõiveametis. Soovitan

kindlasti sõlmida korralikud töölepingud, lugeda hoolega läbi võõrkeelsed lepingud ja täita töökohamaa reegleid. Kui kasutate töövahendust-firmade abi, siis uurige enne ilmtingimata firma tausta. See annab kindluse, et tegemist pole libavahendajatega. On nõue, et töövahendust-firmad ei tohi võtta tasu töötajalt, nende tulu peab tulema töötajaid otsivatelt firmadelt. Seega kui teilt küsitakse töövahenduse eest raha ette, on üsna tõenäoline, et tegu pole ausa vahendajaga.

Eesti firmad Euroopas

Kuigi tööjõu vaba liikumine jääb mõneks ajaks Euroopas piiratuks, on ka teisi seaduslikke võimalusi mujal töötamiseks. Alates 1. maist ei ole olulisi piiranguid **teenuste vabale liikumisele**, välja arvatud Saksamaal ja Austrias. See annab Eesti firmadele võimaluse sõlmida lepinguid töö tegemiseks Euroopa riikides ja minna seda tööd tegema sinna oma töötajatega. Ei maksa aga arvata, et töötajate lähetamine teenuste vaba liikumise raames on reeglitevaba.

Sotsiaalse dumpingu ärahoidmiseks ning selleks, et odavam tööjõuga riikide tööjõud teise riigi tööjõuturgu päris tasakaalust välja ei viiks, on kehtestatud üle-euroopalised reeglid. Lisaks reguleerivad teenuste vaba liikumist ka iga riigi oma seadused. Seega enne kui firma hakkab oma töötajatega teises riigis teenust osutama, tuleks oma lepingupartneri kaudu tutvuda selle riigi seadustega.

Tähelepanu tuleb pöörata mitmele asjaolule, eriti aga palgale, töö- ja puhkeajale, sotsiaalsetele garantiidele, töötingimustele, lähetuse tähtaegadele. Lähetatud töötajatel hoia-vad silma peal ka tööinspektsioonid ja kohalikud ametiühingud.

Üks teenuse erivorm on **tööjõu rent**. Tööjõu rendifirmade loomine Eestis

on uus suundumus ja ilmselt hakkatakse lähiaegadel meie tööjõudu ka välismaale rentima. Rentida saab iga-sugust tööjõudu alates koristajatest, töölistest, hotellitöötajatest, sekretäridest ja lõpetades meditsiinitöötajatega. Samas pole selles vallas reeglid veel väga selged ning töötaja võib sattuda keerulisse olukorda. Lepingu järgi on tema tööandja tööjõu rendifirma, samas peab ta alluma reeglitele, mis kehtivad firmas, kus ta realselt tööd teeb. See võib tekitada segadusi ja vastuolusid, mille ärahoidmiseks peaksid rendifirma kaudu lähetatud töötajad eriti täpselt oma töölepinguid uurima.

Loodetavasti avab teenuste vaba liikumine uusi võimalusi Eesti firmadele. Positiivne on, et tulu jääb Eestisse ja töötajadki jäävad Eesti töötajateks ja maksumaksjateks.

Mõjud Eestile

Tööjõu liikumine hakkab kindlasti tasapisi ka Eesti palgataset mõjutama. Mõnes majandusharus kiiremini, teises aeglasemalt. Mõnes majandusharus võib aga meie tööjõuressursi seis muutuda üsna kriitiliseks. Äkki on see Eestile hoopis kahjulik, kui meie inimesed mujale tööle siirduvad? Julgen öelda, et kui nad siirduvad mujale ajutiselt ning tulevad seejärel koju tagasi, siis toob see Eesti majandusele kasu – inimesed on saanud uusi kogemusi, omandanud uut töökultuuri ning rakendavad hiljem seda kõike Eestis.

Meie ühiskond on olnud pikka aega liiga suletud ja see on arengut pidurdanud. Samas tuleb tõepoolest muret tunda selle pärast, et noored alustavad oma töökarjääri väljaspool Eestit, rajavad seal kodu ega tulegi kodumaale tagasi.

Meie tööjõuressurs on nii piiratud, et iga inimene on arvel.

Kodutus: põhjused ja võimalikud lahendused

Eva Kõiv
sotsiaaltöö magister

Artikli aluseks on 2004. a kevadel Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö “Kodutus Tartu linnas: põhjused ja võimalikud lahendused”.

Enamik meist teab, mida tähendab kodu ja kodusoojus – see on eelkõige turvalisus, koht, kus eralduda muust maailmast ja ümbritsetus lähedastega. Siiski on viimasel ajal suurenenud nende inimeste hulk, kellel kodu puudub. Kodutuse probleem on märgatavalt tõusnud alates 1980-ndatest aastatest ning see ei puuduta üksnes maailma vaeseid riike. Euroopas on viimastel kümnenditel kodutute arv hinnanguliselt suurenenud kolmandiku võrra (Kährrik jt 2002). Eestis muutus kodutus nähtavaks 1990-ndate keskel (Kõre 2003), kuid kodutute arvu kohta leidub vaid oletatavaid andmeid. Ekspert hinnangute järgi on see viimastel aastatel suurenenud ning kodutus on muutunud tõsiseks sotsiaalseks probleemiks (Kährrik jt 2003).

Kodutute uurimine Tartu linnas

Eestis on kodutust uuritud suhteliselt vähe. Ka ei ole Tartus varem läbi viidud suuremahulist selle sihtrühma küsitlust. Uurimistöö eesmärk oli kaardistada Tartu linna kodutute sotsiaalset ja majanduslikku toimetulematust põhjustavaid asjaolusid ning hinnata kodutute rehabilitatsioonivajadust ja -võimalusi. Viidi läbi ankeetküsitlus, et selgitada kodutute suhteid perekonnaga, uurida eluaseme kaotamise põhjusi, tervislikku seisundit ning toetuste ja teenuste kasutamist. Püüti välja selgitada ka kodutute tööeluga seotud asjaolusid. Küsitlus viidi läbi otseintervjuudena ehk näost-näku intervjuudena. Probleemiks osutus valimimahu määramine. Väga raske on hinnata valimimahu suurust Tartu linnas. Ekspertidele tuginedes (Kõre 2003) võib see olla hinnanguliselt 200 kuni 300 inimest. Uurimistöös lähtuti

Rootsis kasutatavast kodutuse definitsioonist, mida mitmed autorid (Hallik 2001; Kõre 2003; Linnas 2003) on ka Eesti puhul kõige sobivamaks pidanud: *kodutu on inimene, kellel puudub isiklik või üüritud eluase, alalised majutustingimused ning kes on suunatud ajutistesse alternatiiv-eluasemetesse või ööbib väljas* (Swärd 1999). Uurimus viidi läbi 2003. aasta novembris-detsembris, ühe kuu jooksul. Küsitluseks ei valitud suve, kuna respondentide hulk suvel oleks olnud arvatavalt oluliselt väiksem ning neid olnuks keerulisem leida. Küsitleti kokku 57 kodutut; valimis oli 39 meest (31 eestlast ja 8 venelast) ja 18 naist (12 eestlast ja 6 venelast). Uurimuses osalenute keskmine vanus oli 46 aastat (meestel 47 ja naistel 44 aastat). Võrreldes Euroopas tehtud uurimustega (Avramov 1999), on Tartu kodutute keskmine vanus kõrgem. Kõige arvukam vanuserühm oli vahemikus 50-59 eluaastat. Alla 30 aastasi ning üle 60 aastasi oli teiste vanuserühmadega võrreldes vähe.

Tulemused

Kodutute sidemed perega

Perekonna kokkuvarisemine on kodutuks jäämise põhjusena tähtsal kohal. Uurimusest selgus, et lähisuhete purunemine põhjustas kodutust 31,6%-l uuritavatest ning 19,3% respondentidest vastas, et see võis olla põhjuseks. Küsitletutest 86% olid uurimuse läbiviimise ajal üksikud. Selgelt tuli esile omaste kesine toetus ning samuti kodutute vähenenud lootus omastelt edaspidi abi saada. Vähesel määral toetasid lähedased öömaja andmisega ning toidu pakkumisega. Vaid üksikud olid saanud rahalist abi.

Eestis tehtud uurimustest on

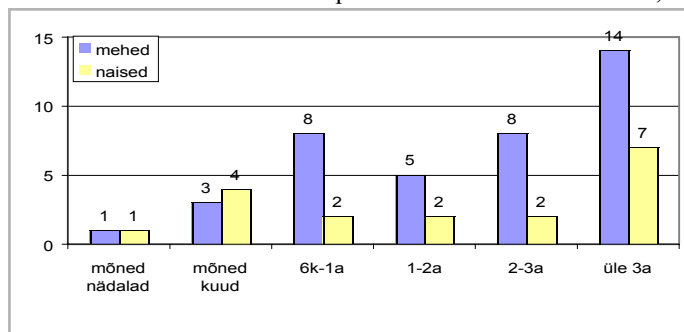
selgunud, et inimesed peavad oluliseks kohaliku omavalitsuse ja riigi rolli perede heaolu toetamisel ja et just kohalik omavalitsus peaks üle võtma abistaja rolli, mida sageli täidavad sugulased (Pall 2003). Uurimuse tulemustele tuginedes võib ka kodutute puhul seda soovitus silmas pidada. Perekonna vastutust ei tohiks üle tähtsustada. Sageli on peresuhted katkenud pikka aega tagasi ning laste kasvatamisest ei ole kodutu osa võtnud.

Mitmete uurimuste põhjal on selgunud, et suhete taastamine oma pere liikmetega ei ole kodutute puhul olulisi tulemusi andnud. Uurimused näitavad ka seda, et kodutud pärinevad sageli perekondadest, mis pole neile erilist majanduslikku või emotsionaalset tuge pakkunud. Paljudel pole perekonda kunagi olnud.

Eluase ja toetavad teenused

Uurimusest ilmnes, et üle poole küsitletutest olid kodutud enam kui kaks aastat (vt joonis 1). Seega on valdavalt tegemist pikkaajalise kodutusega. See aga ei tähenda, et nad soovivadki jääda kasutama varjupaiga ja turvakodu teenuseid või ööbida pidevalt elamiseks sobimatutes paikades. Enamus küsitletutest pidas enda jaoks elus kõige olulisemaks eluaseme leidmist ning kolmandik küsitletutest pidas olemasolevat ööbimiskohta väljakannatamatuks.

Raha eluaseme üürimiseks kodututel kas puudub või on seda nii vähe, et

Joonis 1. Kodutuse ajaline kestus meeste ja naiste hulgas (N=57).

eraürikselt selle eest eluaset ei leia. Sotsiaaleluruumi üürimise võimalust peeti oluliseks ning selle teenuse vajadus võrreldes teiste teenustega oli vastanute hulgas kõige suurem. Kuid uurimus kinnitas ka seda, et vaid vähesed kodutute tuleksid oma hinnangul sotsiaaleluruumis elamisega toime ilma mingisuguse abi või rahalise toetuseta. Kodutud peavad väga oluliseks ka võimalust pöörduda oma muredega sotsiaaltöötaja poole. Tähtsuselt järgmisena nimetati supiköögi kasutamise võimalust. Tähtsaks peeti ka abi isikuttõendava dokumendi taotlemisel. Uurimusele tuginedes võib arvata, et ligi kolmandikul respondentidest puudus isikuttõendav dokument. Joonis 2 illustreerib küsitletute soove teenuste suhtes. Ligi pooltel juhtudel vastati, et kindlasti kasutatakse nii riiete kui ka enda

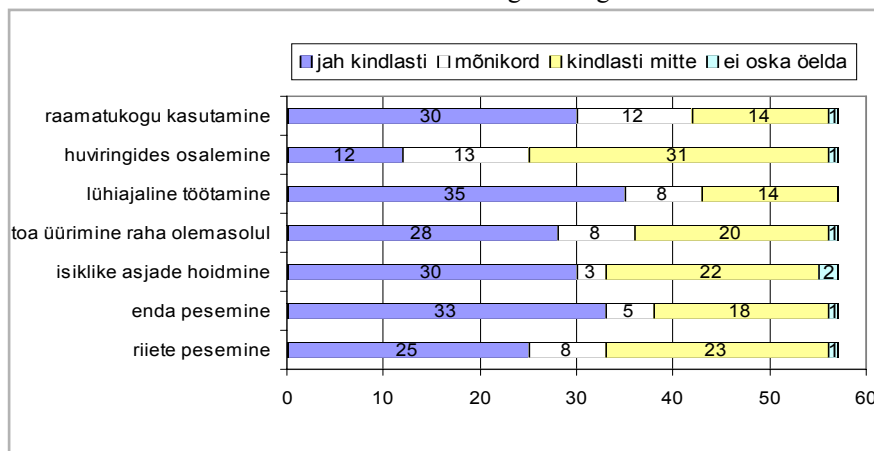
jat. Mitme autori uuringutele tuginedes (Chenier 1999; Hwang 2001; Wright 1987) võib väita, et nimetatud terviseprobleemid ongi peamised, mis kodututele muret teevad. Alkoholi tarvitamine on kodutute hulgas sage nähtus. Neid, kes viimase nädala jooksul üldse alkoholi ei tarvitanud, oli ligemale 1/3 vastanutest. Siiski ei saa selle näitaja alusel teha tõeseid oletusi selle kohta, kui palju on kodutute hulgas alkoholisoõltlasi, sest ei uuritud täpsemalt, kui suures koguses alkoholi tarvitati ning kas viimase nädala tarbimist võib lugeda harjumuspäraseks. Narkootikumide tarvitajaid valimisse sattunud respondentide hulgas ei olnud. See ei anna aga alust arvata, et narkoprobleemidele ei peaks kodutute puhul tähelepanu pöörama. Uurimused näitavad, et kodutute keskmine vanus langeb ning kodutus on muutunud

vislikku seisundit nende üldiselt halvaks pidada (42,1%-l rahuldav, 22,8%-l hea). Kinnitust ei leidnud ka see, et arstiabi kättesaadavus kodututele on enamasti problemaatiline. Suurelt osalt olid probleemid põhjustatud respondentide teadmatusest. Arstiabi üldiselt hea kättesaadavus võis olla põhjustatud ka sellest, et valimis oli suhteliselt palju tervisekindlustust omavaid isikuid. Suur oli küsitletute hulgas töövõimetuspensionäride osakaal, samuti olid valimis mõned vanaduspensionärid ning ametlikult töötavad isikud, kes omasid tervisekindlustust.

Tööelu

Uurimus näitas, et paljud küsitletutest veedavad aega mööda linna ringi kõndides, prügikastidest vajalikku otsides või taarat korjates. Samas tuli välja, et suhteliselt suur hulk kodututest on töövõimetuspensioni saajad. Kodutute sissetulekute struktuuri uurides selgus, et peamiselt saadakse raha juhutöödega ning taara või metalli kogumisega (joonis 3). Üle poole uurimuses osalenutest leidis, et töö leidmine on nende elus kindlasti oluline.

Ehkki suurem osa kodututest on kunagi töötanud, ei ole need töökohtad pakkunud turvalisust ega suurt sissetulekut. Tavaliselt on olnud tegemist madalat kvalifikatsiooni nõudnud töökohtadega (Fitzpatrick, 1998). Sama võib järeldada ka käesoleva uurimistöö andmetele tugi-

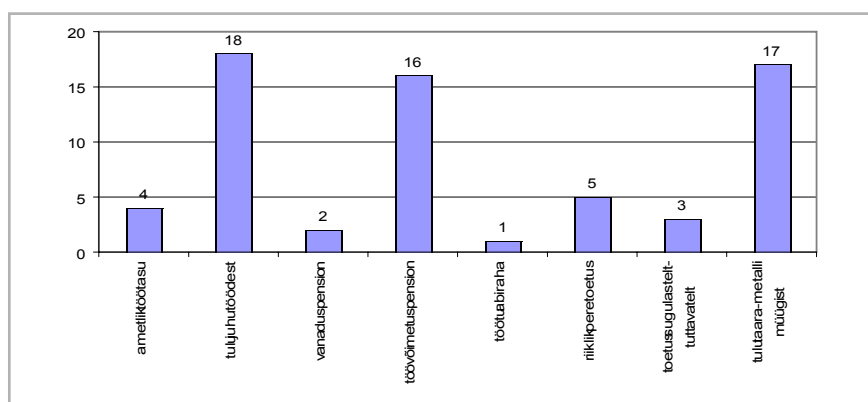

Joonis 2. Küsitletute huvi teenuste vastu (N=57).

pesemise võimalust, samuti isiklike asjade hoidmise võimalust. Umbes pool vastanutest oleks kasutanud ka toa üürimise võimalust odava raha eest senikauaks, kuni raha oleks jätkunud ja maksta oleks suudetud. Ligi pool küsitletutest oli kindlasti huvitatud raamatukogu kasutamisest. Väga oluliseks peeti lühiajalise töötamise võimalust. Selle all mõeldi lühiajalisi või hooajalisi juhutöid ning hädaabitöid. Sooviti kasutada ka juriidilist abi ning psühholoogilist nõustamist.

Tervis

Kõige sagedamini mainisid kodutud terviseprobleemina haigeid hambaid ja haigeid jalgu, külmetushaigusi ning valusid. Mitu vastanut mainis, et nad kannatavad sageli alatoitumuse all. Puudust tunti liha- ning piimatoodetest ja soojust toidust. Tuberkuloosi oli põdenud kuus vasta-

Joonis 3. Vastanud kodutute jaotumine sissetulekute struktuuri järgi (N=57).

probleemiks paljudele noortele. Noorte kodutust põhjustab sageli aga just narkootikumide tarvitamine (Avramov 1999).

Uurimistulemustele tuginedes ei saa kodutute enesehinnangul nende ter-

nedes. Mida kauem on töötamise periood kestnud, seda raskem on töö- tul tööd leida. Kaua aega tööta olnud inimene kaotab tööoskused ning tema enesehinnang langeb. Ka käesolev uurimus näitas, et kodutute stardipositsioon uue töökohta leidmiseks ei

ole paljulubav. Kodutute aitamine tööturule võib olla raske ja aeganõudev ning jääda nii mõnigi kord tulemusteta. Siiski on töö väga oluline. Uurimuse valimi kodutute keskmine vanus oli 46 aastat. Kui välja arvata vanaduspensionil olivad ning töövõimetuspensionärid, on kodutute hulgas suhteliselt suur arv töövõimelisi ja tööealisi. Oluline on, et enamus nendest on kindlustamata ega maksa makse. See viitab asjaolule, et tulevikus on nad tõenäoliselt rahvapensioni saajad ning nende sissetulek keskmisest madalam, nii et raskendatud toimetulek jätkub ka vanemas eas.

Ettepanekud

Alljärgnevad ettepanekud tulenevad eelkõige Tartu linna kodutute uurin-gust ning on mõeldud kodutuse leevendamiseks Tartu linnas, kuid usutavasti osa nendest võiks leida rakendust ka teistes kohalikes oma-valitsustes.

- Luua siirdeeluasemed, mis oleksid vahepealseks etapiks varjupaiga ja sotsiaaleluruumi vahel. Samas on oluline mitmesuguste teenuste osutamine. Olulisemad teenused võiksid olla toimetulekuuskuste õpetamine, juhtumikorraldus, sotsiaalnõustamine.

- Pöörata tähelepanu kodutute reintegreerimisele tööellu. Rõhuasetus tuleks teha tööharjumuse tekitamisele ja taastamisele, kutsenõustamisele, ümberõppele, tööotsingu toetamisele. Püüda leida enam hädaabitööde võimalusi kodututele. Lisaks Tööhõiveameti pakutavatele hädaabitöödele organiseerida neid enam omavalitsuse või vabatahtlike- ja eraorganisa-tsioonide kaudu, kindlustades seejuures kodututele sotsiaalsed garantiid.

- Pakkuda abi üürikornerite leidmisel. Kaaluda võiks üürnike subsideerimist, st tõsta nende sissetulek tasemeni, mille juures nad oleksid võimelised üürima eluruumi vabaturuhinnaga.

Subsideerimine võib olla osaline. Otstarbekas oleks välja arvutada, mis on kohalikul omavalitsuselt vähem ressursse nõudev – kas subsideerida üürimist või maksta kinni sotsiaalelu-ruumide üürivõlgasid.

- Arendada välja ning hakata kodu-tutele osutama võlanõustamisteenust.

- Luua kodutute päevakeskus, osuta-da seal mitmesuguseid teenuseid ja pakkuda päevase ajaveetmise või-malusi (nõustamine ja eneseabigrup-pide tegevus, informatsiooni pakku-

mine, pesupesemise võimalus, enda pesemise võimalus).

- Kaasata endisi kodutuid eluaseme-programmidesse ja teenuste osu-tamisse. Nad võivad olla head info edastajad, oskavad anda teavet kodu-tutele mõeldud teenuste kohta ning soovitada, missugused teenused paremini toimivad. Olles ise kodutust kogenud, suudavad nad mõista raskusi, mis olukorrast väljatulemisel võivad ette tulla. Samuti võivad endised kodutud olla positiivseks eeskujuks – näidata, et olukorda on võimalik lahendada, innustada ja sisendada optimismi.

- Tänavatöö korraldamine. Tuleks otsida kontakte sotsiaalselt eraldunud kodututega ja suunata nad teenuste kasutamisele.

- Taastada ja arendada kodutute toi-metulekut etapiviisiliselt tegevustega, mille käigus lisatakse keerukamaid ja jäetakse ära lihtsamaid teenuseid kuni kodutu toimetulekuvõime taastumi-seni.

Töö kodututega ning nende probleemidele lahenduste leidmine ei ole kerge, tee positiivsete tulemusteni võib olla vaevarikas. Abistamise protsessis on oluline pöörata tähelepanu ka kodututega tegelevatele sotsiaaltöötajatele. Kui oleks rohkem ressursse põhjalikumaks sekkumiseks, siis ehk oleks ka sotsiaaltöötajate eduelamus suurem. Praegune nimekiri kodututele pakutavatest teenustest on kesine ning sageli ei sobi need teenused kõigile abivajajatele. Mitmete teenuste osutamise aluseks olev toimetulekupiir 500 krooni kuus on liiga madal selleks, et inimväärselt elada. Juba seitse aastat on see olnud samal tasemel.

Sotsiaaltöötajatel võib olla vastumeelne hädasolijaid veenda, et 500 krooniga kuus peavad nad olema toimetulevad ning neil ei ole võimalik taotleda toetusi ega teenuseid. Mõnikord jääbki üle aidata inimest vaid tema probleemide ärakuulamisega, sooja ning arusaava suhtumisega. Enamasti jääb sellest väheks nii hädasolijale kui ka sotsiaaltöötajale. Alati ei ole probleeme võimalik lahendada kohalikul omavalitsusel, kuid info jagamine ning arvamuste vahetamine omavalitsuse juhtide ja sotsiaaltöötajate vahel on siiski oluline.

Käesolevat uurimust läbi viies, koh-tudes paljude kodututega ning olles nendega koos nende argistes situat-sioonides, samuti praktilisele tööko-

gemusele tuginedes arvab allakirju-tanu, et kodutud ei ole “koletised”, kellest tuleks eemale hoida või keda tuleks pidada “lootusetuteks”. Enamik neist on sõbralikud ning abi-valmid inimesed. Nad räägivad meel-sasti oma elust, probleemidest ja unistustest. Nad on samade vajaduste ja soovidega nagu kõik teised inimesed: tahavad, et keegi neist lugu peaks, et keegi nendest hooliks ja neid armastaks.

Kasutatud kirjandus

- Avramov D.** (1999). Coping with Homelessness: Issues to be Tackled and Best Practices in Europe: FEANTSA.
- Chenier N.M.** (1999). Health and homelessness. *Parliamentary research Branch*. <http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/prb99-e.htm>. 20/03/03.
- Fitzpatrick S.** (1998). Homelessness in the European Union. *European Integration and Housing Policy* / Kleinman M., Matznetter W., Stephens M. (Eds.). London and New York: Routledge. 197-214.
- Hallik L.** (2000). Kodutus kui margi-naliseerumise tulemus – põhjusi ja lahendus. Bakalaureusetöö. Avaliku halduse ja sotsiaalpoliitika osakond. Tartu Ülikool.
- Hwang S. W.** Homelessness and health. *CMAJ*: 2001; 164(2). http://collection.nlc_bnc.ca/100/201/300/cdn_medical_association/cmaj/vol_164/issue_2/0229.htm 23/05/03
- Kõre J.** (2003). Kodutus ja sotsiaaltöö – Eesti lahendused. *Sotsiaaltöö* 1/2003. 10-13. Tallinn. Sotsiaalministeerium.
- Kährik A., Kõre J., Hendrikson M.** (2002). Eluasemepoliitika Euroopas ja Eestis. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS.
- Kährik A., Tiit E.-M.** (2003). Juurdepääs eluasemele – majanduslik hüve või sotsiaalne õigus? *Sotsiaaltöö*. 6. 12-14.
- Linnas M.** (2003). Kodutus kui sotsiaalne probleem – põhjusi ja seletusi Tartu linna täisealiste kodutute näitel. Bakalaureusetöö. Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond. Tartu Ülikool.
- Pall K.** (2003). Sugulussidemetel põhinevad eneseabi võrgustikud / Kutsar D. *Millist perekonnapolitiikat me vajame?* IPROSEC. Tartu Ülikooli Kirjastus. 115-124.
- Swärd H.** (1999). Homelessness in Sweden – discussion, patterns and causes. *European Journal of Social Work*. Vol. 2/3: 289-303.
- Wright J.D.** (1987). The national Health care for the Homeless Program. *The Homeless in Contemporary Society*. / Bingham R.D., Green R.E., White S.B. (Eds.). Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi: SAGE Publications. 150-169.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus – põhimõtted ja põhimõisted

Ülle-Marika Papp

Sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonna nõunik

Oleme harjunud sellega, et inimeste sotsiaalset väärtust hinnatakse sageli inimesest mittesõltuvate tunnuste alusel nagu sugu, rass, rahvus, vanus. Hoopis harvemini märkame, et nendest hinnangutest sõltub inimese staatus ühiskonnas, kihistumine või isegi tõrjutus. Kihistumine on aga ühiskonna sotsiaalses struktuuris see tegur, mis mõjutab inimese valikuid ja võimalusi terve elu jooksul.

Kaasaegse inimõiguste kontseptsiooni kohaselt nähakse ühiskonna soolises kihistumises mitte ainult barjääri tasakaalustatud inimarengule, vaid ka inimõiguste rikkumist. Indiviidide võrdsed võimalused end ühiskonnas teostada on igasuguse demokraatliku ja majandusliku arengu eeldus.

Ütluse "vaba inimene vabal maal – teen, mis tahan" kohaselt sageli ka käitatakse, samas unustades, et iga inimese või organisatsiooni vabadus lõpeb seal, kus algavad teiste inimeste põhiõigused.

1. maist 2004 kehtiv soolise võrdõiguslikkuse seadus (SVS) on üks esimesi seadusi Eestis, milles sätestatakse normid kaitsmaks üht põhiõigust – õigust mitte olla diskrimineeritud oma soo tõttu.

Alates 1. maist 2004 on igal inimesel, kes tunneb, et teda tema soo tõttu on diskrimineeritud, võimalus pöörduda oma õiguste kaitsmiseks kohtusse, saades selleks arvamuse soolise võrdõiguslikkuse volinikult.

Soolise võrdõiguslikkuse seadusega on loodud ka õiguslik alus riiklikule sihipärasele soolist ebavõrdsust vähendavale ja võrdõiguslikkust edendavale tegevusele.

Isikud, kelle kohustuste hulka kuulub soolise ebavõrdsuse vähendamine ja võrdõiguslikkuse edendamine, võivad sotsiaalministeeriumiga nendes küsimustes konsulteerida ja saada nõuandeid.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse pikaajalise, vastuolulise ja keeruka menetlemisperioodi jooksul üritati ikka ja jälle alustada debatti, kas sellist seadust on Eestile vaja. Enamasti leiti, et ei ole, "sest meil on kõik korras", "meil pole mingit diskrimineerimist" või siis arvati, et selline seadus "ei muuda midagi".

Soolise diskrimineerimise keeld Eesti põhiseaduses on kehtinud tosin aastat. Sellest hoolimata pole kuigi laialdaselt teadvustunud inimeste põhiõigused ega demokraatia olemus. Nende diskussioonide ja arvamuste avaldamiste käigus selgusid Eestis kehtivad patriarhaalsed hoiakud ja traditsioonilised ootused soorollidele, kirjutistes aga avaldati sõnaselgelt naisi diskrimineerivaid ja halvustavaid seisukohti.

Kuigi enam kui kolm aastat väldanud seaduse väljatöötamise perioodil oli naiste ja meeste ebavõrdsuse teema pidevalt päevakorras, ei tahetud märgata, kuidas sooline diskrimineerimine ja sooline ebavõrdsus oli juba kaasa

toonud tõsised sotsiaalsed probleemid: sündimuse vähenemine, noorte naiste tõrjutus tööturul, meeste kiirelt langenud eluiga, allpool vaesuspiiri elavate laste arvu suurenemine, naiste inimõiguste rikkumine seoses perevägivalga ja üha laiemalt leviva prostitutsiooniga.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmisega lisandus Eesti õigusruumi uusi mõisteid, mis vajavad selgitamist. Põhilisemad nendest on *sooline võrdõiguslikkus*, *sooline diskrimineerimine*, *otsene ja kaudne sooline diskrimineerimine*, *naiste ja meeste võrdne kohtlemine*.

Sooline võrdõiguslikkus tähendab niisugust olukorda ühiskonnas, kus kahel kõige suuremal sotsiaalsel rühmal – naistel ja meestel on võrdsed nii õigused kui nende kasutamise võimalused, kus võrdselt jagunevad nii kohustused kui vastutus, kus inimesi hinnatakse nende isiklike omaduste ja mitte soolise kuuluvuse tõttu. Naiste ja meeste bioloogilisi erinevusi ei saa käsitleda naiste ja meeste sotsiaalsete erinevuste põhjustajadena. Naiste ja meeste sotsiaalsed ning kultuurilised soorollid tulenevad ajaloolisest arengust, on ajas ja kultuuris muutuvad ning seega muudetavad.

Soolist võrdõiguslikkust peetakse üldiseks hüveks ja selle saavutamiseks sisaldab soolise võrdõiguslikkuse seadus (RT I, 21.04.2004, 27) järgmisi norme:

- keelatud on nii otsene kui kaudne sooline diskrimineerimine
- kehtib naiste ja meeste võrdse kohtlemise nõue
- riiklikud ja muud institutsioonid on kohustatud vähendama soolist ebavõrdsust ning edendama võrdõiguslikkust

Seadusega luuakse vastavalt Euroopa õigusele uus institutsioon, mille ülesanne on jälgida naiste ja meeste võrdse kohtlemise normide täitmist ja menetleda inimeste kaebusi. Eestis tegeleb nende probleemidega soolise võrdõiguslikkuse volinik.

Soolise diskrimineerimise keeld

SVS § 5 keelab soolise diskrimineerimise kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Üleüldist aktsepteeritud *diskrimineerimise* definitsiooni pole olemas.

Põhimõtteliselt võib öelda, et diskrimineerimine leiab aset, kui tegemist on isikute

- erineva kohtlemisega
- võrdses situatsioonis ilma
- objektiivse või mõistliku õigustusega või kui
- puudub tasakaal eesmärgi ja meetme vahel.

Diskrimineerimise mõistesse kuulub alati kellegi asetamine kas halvemasse või ebasoodsamasse positsiooni mõne tun-

nuse alusel, olgu selleks siis rahvuslik kuuluvus, nahavärv, vanus vms. Seega on diskrimineerimise fakti tuvastamiseks või normikohaseks käitumiseks oluline teada, kellega tuleb isikut võrrelda.

SVS-is sätestatud põhimõtete järgimisel tuleb alati võrrelda kas eri soost isikuid või isikute rühmi, mõningatel puhkudel ka naisi omavahel.

Sooline diskrimineerimine on niisugune toimimisviis, kus ühest soost indiviid seatakse halvemasse seisundisse võrreldes vastassoost indiviidiga.

Toimimisviis, traditsioon või tava lähtub pea alati ühiskonnas naiste või meeste suhtes kehtivast suhtumiste kogumist. Et tegu või toimimisviis oleks diskrimineeriva mõjuga, ei pruugi tegu või toiming olla kavatsuslik ega isegi mitte hoolimatusest põhjustatud. Diskrimineeriva poole kavatsusel või tahtmisel ei ole tähtsust, kui pädev institutsioon otsustab, kas diskrimineerimine on toimunud või mitte. Põhimõte kehtib nii otsese kui kaudse diskrimineerimise kahtlustuse korral ja tuleneb Euroopa Kohtu praktikast.

Diskrimineerimine ei pruugi tingimata põhjustada mõnede hüvede kaotamist või olla üksikisikule ebasoodus. Diskrimineerida võib ka mingit inimrühma. Näiteks on diskrimineeriv vaba töökohta kuulutus juhul, kui töökohta pakutakse ainult meestele ja kui on selge, et ükski naine ei oleks seda töökohta taotlenud. Kuulutus diskrimineerib naisi, kuna nad ei või esitada sellele töökohale isegi oma sooviavaldust.

Otsese soolise diskrimineerimisega on tegemist siis, kui indiviid seatakse tema soo alusel teistsugusesse seisundisse kui samas olukorras vastassoo esindajat. Erinevasse seisundisse seadmine võib ilmneda näiteks selles, et mõningaid õigusi või soodustusi, kohustusi või koormust antakse või määratakse ainult meestele või ainult naistele. Näiteks on otsene sooline diskrimineerimine mõnede pensionisoodustuste andmine ainult meestele või töөлvetul mehe eelistamine temast kompetentsemale naisele. Elukindlustuse suuremad sissemaksed meestele on diskrimineerivad, sest kindlustusandja oletab, et iga konkreetne meesisik käitub riskantsemalt kui naised. Tegelikult ei pruugi see oletus konkreetse isiku puhul tõe vastata. Teiseks ei sõlta inimese eluiga sellest, mis soost ta on, vaid elustiilist ja käitumisest, sotsiaalmajanduslikest teguritest ja elukeskkonnast. Meeste lühem eluiga on seotud suurema riskikäitumisega, südame-veresoonkonna haigustega, suitsiididega, mis ei ole seletatavad bioloogilis-geneetiliste erinevustega.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses on selgelt fikseeritud, et seoses raseduse või sünnitusega naise teistsugusesse seisundisse asetamine on otsene sooline diskrimineerimine. Juhul kui kõne all on rasedusel põhinev diskrimineerimine, ei ole tingimata vaja võrdlusisikut vastassugupoole hulgast. Näiteks kui töökohale kandideerivad kaks naist ja tööandja keeldub palkamast rasedat töökohta taotlejat, kuigi too oleks kahest taotlejast kompetentsem, on tööandja tõenäoliselt süüdi diskrimineerimises.

Kaudse soolise diskrimineerimisega on tegemist juhul, kui väliselt isikute soo suhtes neutraalne säte, määrus või kriteerium viib tegelikult ühe soo esindaja vastassoo suhtes ebasoodsama seisundini.

See tähendab, et võrdse kohtlemise normidele vastavust hinnatakse tegelike tagajärgede valgusel.

Euroopa Ühenduse õiguse järgi on tegemist kaudse diskrimineerimisega, kui esmapilgul sooliselt neutraalne tegevus, säte või tava mõjutab kahjulikult kas suuremat hulka naisi või mehi.

Kaudse diskrimineerimise määratlus eeldab, et mehi ja naisi võib/tuleb omavahel võrrelda rühmana. Kui rühmade võrdluses nenditakse, et emb-kumb rühm on ebasoodsamas positsioonis, tuleb kõne alla kaudne diskrimineerimine.

Rahvusvaheliste inimõiguslaste konventsioonide kontekstis loetakse kaudseks diskrimineerimiseks naiste ja meeste erinevat osatähtsust võimu, staatuse ja muude ressursside omamises.

Euroopa Kohtu praktika kohaselt on näiteks kaudne diskrimineerimine tööelus osalise tööajaga töötajate erinev kohtlemine võrreldes täiskohaga töötajatega nende palga- ja sotsiaalsete eeliste osas juhul, kui enamus osalise tööajaga töötajatest on naised. Sel juhul satuvad naised töötajate rühmana halvemasse seisu kui mehed. Samuti on Euroopa Kohus käsitlenud kaudse diskrimineerimisena seda, kui tööandja keeldus maksmast osalise tööajaga töötajatele haigusraha ja enamus osalise tööajaga töötajatest olid naised.

Kaudse diskrimineerimise tunnustele vastav tegu ei ole alati diskrimineerimine. Juhul kui tööandja või muu isik, keda kahtlustatakse diskrimineerimises, suudab tõendada, et säte, määrus või praktika on praktikas õigustatud ega tulene soolisest kuuluvusest tingitud põhjustest ja see on aktsepteeritav ning vältimatu, ei ole tegemist diskrimineerimisega.

Soolise diskrimineerimise vastasmõiste on **naiste ja meeste võrdne kohtlemine**.

SVS-s on naiste ja meeste võrdse kohtlemisena nimetatud sellist kohtlemist, kui puudub otsene või kaudne sooline diskrimineerimine. Diskrimineerimise keelamine ei eelda, et naised ja mehed koheldaks võrdselt ka siis, kus asja või olukorda mõjutavad tingimused ei ole võrdsed. Teisiti öeldes ei ole igasugune erinev kohtlemine veel diskrimineerimine.

Näiteks tööstaazhi alusel makstav lisapalk võib olla aktsepteeritavaks põhjuseks maksta sama töö eest naisele ja mehele erineva suurusega palka juhul, kui lisapalka määramise põhimõtte on ühesugused nii meestele kui naistele. Palkade erinevus ei tulene sellisel juhul mitte soost, vaid sellest, kui kaua töötaja on olnud tööandja teenistuses. Seevastu kriteeriumid, mille alusel lisapalkasid töötajale makstakse, peavad olema ühesugused nii naistele kui ka meestele.

Sooliseks diskrimineerimiseks ei peeta:

- eeliste lubamist naistele nende tervise kaitseks seoses raseduse ja sünnitusega;
- soolise kuuluvuse arvestamist kriteeriumina, kui kutsetegevuses või selleni viivas väljaõppes on töötaja sugu tegevuse iseloomu või töösoorituse tingimuste tõttu otsustava tähtsusega;
- meetmete rakendamist, mille eesmärk on arendada meeste ja naiste võrdseid võimalusi või muuta väljakujunenud ebasoodsat olukorda.

Nimetatud kolm erandit on seni ka ainsad Euroopa Ühenduse õiguses lubatud erandid tööeluga seotud valdkondades.

Diskrimineerivaks ei peeta kellegi või mõne grupi toetamist positiivsete erimeetmetega, kui nende abil püütakse parandada nende nõrgemat seisundit vastassoo suhtes e. edendada soolist võrdõiguslikkust. Aga sellest juba järgmises artiklis.

Lapse õiguste tagamise strateegiast ja selle tegevuskavadest

Monika Luik
*Sotsiaalministeeriumi
 hoolekande osakonna nõunik*

Ajakirjas Sotsiaaltöö nr3/2003 kirjutasime artikli õiguste tagamise strateegiast. Nüüd on aeg teema uuesti üles võtta, et rääkida, mis on vahepeal juhtunud.

Alustaksin sellest, et eelmise artikli kirjutamise aegu polnud lapse õiguste tagamise strateegia veel valitsuse poolt heaks kiidetud, 16. oktoobril 2003 kiitis aga valitsus lapse õiguste tagamise strateegia heaks. Lapse õiguste tagamise strateegia on suunatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni paremale ja eri valdkondade vahel kooskõlastatud täitmisele Eestis. Strateegia püstitab eesmärgid aastani 2008. Igal aastal koostatakse järgmise aasta tegevuskava ning esitatakse see käimasoleva aasta juunikuus valitsusele. Iga aasta lõpus esitatakse valitsusele arutamiseks kokkuvõtte tegevuskava täitmisest.

27. novembril 2003 kiitis valitsus heaks Lapse õiguste tagamise strateegia 2004. aasta tegevuskava. Seda tegevuskava hetkel täidetakse ning 15. novembriks esitab sotsiaalministeerium valitsusele kokkuvõtte tegevuskava täitmisest.

Töörühm, kuhu kuuluvad esindajad sotsiaal-, haridus- ja teadus-, kultuuri, sise-, justiits- ja rahandusministeeriumist, on ette valmistanud ka uue, 2005. aasta tegevuskava, mis saadetakse 20. juuniks valitsusele kinnitamiseks.

Tegevuskavad peegeldavad eelkõige riigi tegevusi lapse õiguste tagamise strateegia täitmisel. Need on tegevused, mida asjasse puutuvad ministeeriumid koos oma allasutustega planeerivad kindlal aastal teha, et 2008. aastaks jõuda lapse õiguste tagamise strateegias püstitatud eesmärkideni.

Siinkohal kutsun üles ka teisi lastega tegelejaid, nagu kohalikud omavalitsused ja mittetulundusühingud, aga miks mitte ka äriühingud, enda tegevuse planeerimisel lähtuma lapse õiguste tagamise strateegiast. Kuna strateegia on riigisisene kokkulepe selle suhtes, mis eesmärkidele järgmistel aastatel keskenduda, siis jõutakse parima tulemuseni juhul, kui kõik osapooled strateegia täitmisesse oma

panuse annavad. Nii näiteks võiksid Hasartmängumaksu Nõukogule esitatavad lastekaitseprojektid täita lapse õiguste tagamise strateegias nimetatud eesmärgid. Strateegia koostamises osalesid spetsialistid kõigist lapse õiguste ja vajadustega kokku puutuvatest ministeeriumidest, kaasatud olid ka mitmed mittetulundusühingute esindajad, maakondade ja kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajad ning eksperdid. Seega on strateegia koostamine hea näide sektoritevahelisest koostööst. Sama head koostööd loodame ka strateegia rakendamisel.

2004. aasta tegevuskava

2004. aasta tegevuskava on saadaval sotsiaalministeeriumi kodulehel ning sellega saab igäüks tutvuda. Siinkohal vaid mõned tegevused neist, mis tehtud ja mis teoksil:

- Koostati lastekaitsetöötaja soovituslik ametijuhend, koostamisel on käsiraamat lastekaitsetöötajale.
- Plaanis on käivitada kõigis maakondades lastekaitsetöö võrgustikukoolitus. Lisaks eelmisel aastal neljas maakonnas läbi viidud võrgustikukoolitusele on sel aastal koolitus korraldatud veel viies maakonnas.
- Korrakaitsepolitseinikele korraldati perevägivaldala alane koolitus.
- Töötati välja koolivägivaldala vähendamise programm.
- Valmistati ette seaduseelnõu, millega lubatakse moodustada kasvatusraskustega laste klassid alates 5. klassist. Eelnõu on Riigikogus teisel lugemisel.
- Koostati TORE (tugiõpilaste liikumine) käsiraamat, TORE koolitajatele ja juhendajatele pakutakse täiendkoolitust.
- Valitsus kiitis heaks eelnõu, mis näeb ette elatisharu miinimummäära kahekordistamist.
- Töötati välja asendushoolduse kontseptsioon.
- Alustati laste hoolekandeaasutuste töötajate täiendkoolitusega, kaks rühma on koolituse juba läbinud.
- Alustati projektidega prostitutsiooni ja koolivägivaldala ennetamiseks ning politsei omalt poolt viib ellu projektid noorte vaba aja sisustamiseks.

2005. aasta tegevuskava

Järgmise aasta tegevuskava on hetkel ministeeriumidevahelisel kooskõlastusringil ning loodetavasti kiidab valitsus selle juunikuus heaks.

2005. aasta tegevuskavas on küllalt palju tähelepanu pööratud laste väärkohtlemise, seksuaalse kuritarvitamise ja laste müügi vastu võitlemisele. Artikli kirjutamise ajal on Riigikogus ratifitseerimisel ÜRO lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia kohta, seetõttu pidasime vajalikuks 2005. aasta tegevuskavas just neile teemadele rohkem rõhku panna. Vastavalt protokollile peab riik esitama aruande protokolliga täitmise kohta kahe aasta möödumisel selle ratifitseerimisest.

Tegevuskavast võiks sel teemal esile tõsta järgmiseid tegevusi:

- Laste väärkohtlemise uuring.
- Juhendmaterjali koostamine ning koolitus sotsiaaltöötajatele, kuidas käituda saatjata või kaubitsetud lapsega.
- Rahvusvaheline projekt laste väärkohtlemise ennetamiseks ja vähendamiseks, et tõsta väärkohtlemise probleemidega tegelevate spetsialistide professionaalsust ja arendada koostöövõrgustikku.
- Koolitus õpetajatele, arstidele ja hoolekandetöötajatele, kuidas väärkoheldud last ära tunda.
- Läänemere maade koostöö raames saatjata ja kaubitsetud laste tarvis kontaktpunkti funktsiooni täitmine, mis tähendab seda, et kui ühe Läänemere maa territooriumil leitakse saatjata Eesti laps, siis võetakse ühendust sotsiaalministeeriumiga ning leitakse parim lahendus lapse Eestisse toomiseks ning talle abi osutamiseks.
- Igas maakonnas koolitatakse vähemalt üks eriettevalmistuse saanud psühholoog seksuaalselt väärkoheldud lastega, kaubitsetud lastega ja saatjata lastega tegelemiseks.
- Varjupaikade ettevalmistamine tööks kaubitsetud ning saatjata lastega.

Tegevuskava elluviimiseks vajalikud ressursid on valdavas osas planeeritud 2005. aasta riigi eelarve strateegiasse ja loodame, et need tegevused ka rahastatakse 2005. aasta riigieelarvest.

Perekonna funktsioonidest

Leeni Hansson, Ph.D
 TPÜ Rahvusvaheliste ja
 Sotsiaaluuringute Instituut

Veel paar aastat tagasi oli Eestis tavaks perekonnast rääkida peamiselt kahel puhul – emadepäeval ja enne valimisi. Valimiseelses poliitilises retoorikas mainiti perekonda prioriteedina praktiliselt kõigi erakondade programmilistes dokumentides, ent pärast valimisi kippusid teised küsimused perekonda varjutama. Seekord on perekonna temaatika püsinud üleval oluliselt kauem, ent tuleb tõdeda, et peamine teema, millest seoses perekonnaga räägitakse, on eeskätt mure sündimuse languse pärast. Unustatakse, et perekonnal on peale reproduktiivse funktsiooni ka teisi olulisi funktsioone, millest siinkohal nimetaksin majandusliku toimetuleku ja lastele optimaalse kasvukeskkonna tagamist ning laste sotsialiseerimist. Või rahvakeeli öeldes – perekonna ülesanne on lapsed üles kasvatada, nii et neist ka inimesed saaksid.

Eesti perekond on viimasel paaril aastakümnel läbi elanud suuri muutusi. Perekond ei tähenda enam üksnes abielus vanemaid ja nende ühiseid lapsi. Elanikkonnaküsitluse “Eesti 2003”¹ andmetel oli koos lastega elavatest inimestest 59% ametlikult abielus ja 21% vabaabielus. Igas viiendas peres oli aga tegemist olukorraga, kus üks vanematest, enamasti isa, puudus. See tähendab, et tegu on üksinda lapsi kasvatavate lahutatud, lesestunud või vallaliste naistega.

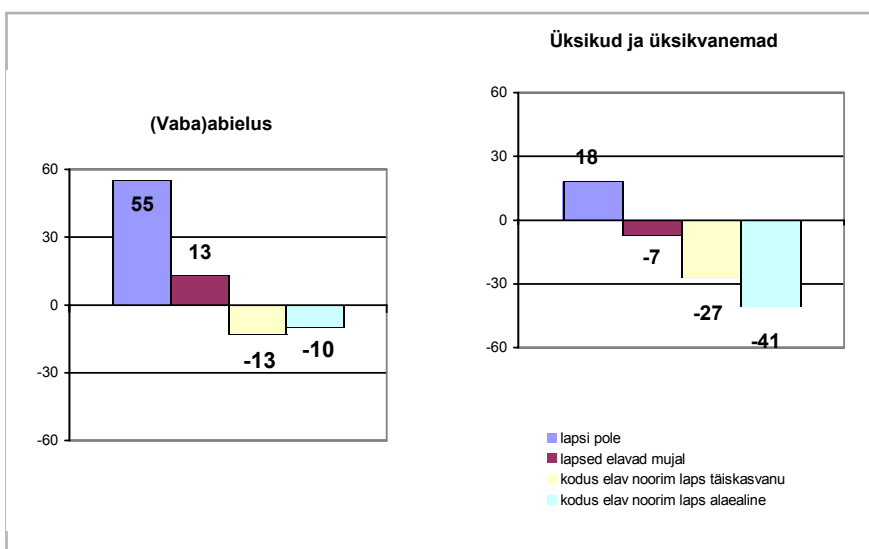
Olenemata sellest, kas tegemist on traditsioonilise kahe vanemaga perekonnaga või üksikvanema perega, eelpool nimetatud funktsioonid peab perekond suutma täita. Kuidas on aga lugu tegelikult? Kas kõik peretüübid tulevad oma ülesannetega ühtviisi hästi toime?

Majanduslik toimetulek: lastega peredel on raha vähem

Vaatleksime kõigepealt laste arengu eelduseks olevate majanduslike tingimuste loomise võimalusi eri

peretüüpides. Keskmise elatustaseme hindamisel võetakse enamasti aluseks leibkonna/pere keskmine sissetulek ühe pereliikme kohta. Statistikaameti andmetel oli eelmisel aastal keskmine sissetulek pereliikme kohta 2789 krooni kuus, arvestuslik elatusmiinimum 1411 krooni ja minimaalse toitukorvi maksumus 657 krooni kuus. Kuna elanikkonnaküsitluse valimist jäid välja 70-aastased ja vanemad inimesed, kellest valdava osa moodustavad mittetöötavad pensionärid, siis küsitluse valimi

setulekut saadi abielus või vabaabielus alaealiste lastega peredes, kes moodustavad ka valimis enim esindatud peretüübi. Eestile on omane, et noored täisealiseks saanud lapsed jäävad oma vanemate juurde elama ka kõrgkoolis õppimise ajaks, olles seejuures kas siis osaliselt või täielikult vanemate ülalpidamisel. Sellest ka üsnagi sarnane pereliikme kohta saadav sissetulek nendes peredes, kus on alaealisi lapsi ning nendes peredes, kus noorim kodus elav laps on juba täisealine.

Allikas: “Eesti 2003”, TPÜ RASI
Joonis 1. Võrdlus keskmise sissetulekuga ühe pereliikme kohta eri peretüüpides (keskmine sissetulek = 0)

keskmine leibkonnaliikme kohta arvestatud sissetulek (3298 krooni) on mõnevõrra kõrgem ametliku statistika pakutavast elanikkonda teravikuna puudutavast keskmisest sissetulekust. Suurim ühe pereliikme kohta saadav brutosissetulek küsitlute hulgas oli 46 000 krooni kuus (üksinda elav keskealine mees, töötas firma tippjuhina). Samas jäi igas viiendas peres sissetulek pereliikme kohta alla 1000 krooni kuus.

Nagu võib näha jooniselt 1, on sissetulek iga pereliikme kohta kõige kõrgem nendes peredes, kus lapsi pole. Keskmisele kõige lähemat sis-

Lasteta abielupaari või vabaabielupaari puhul on pereliikme kohta saadav sissetulek 55% keskmisest kõrgem, mujal elavate lastega paaride puhul 13% ja üksinda elavate inimeste puhul 18% keskmisest kõrgem. Kodus kasvavad lapsed viivad keskmise sissetuleku oluliselt alla ka nendes peredes, kus mõlemad abikaasad töötavad. Üksinda lapse kasvatamine on tänases Eestis majanduslikus mõttes omamoodi kangelastege. Üksikvanemaga peredes moodustab sissetulek pereliikme kohta vaid 59 % keskmisest.

Erinevat tüüpi perede majanduslik

¹ Viimane TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi perekonnasotsioloogia osakonna poolt iga 5 aasta tagant läbi viidavast Eesti täiskasvanud elanikkonda hõlmavast küsitluste seeriast.

ebavõrdsus tuleb eriti selgelt esile, kui vaatame, mis kaupadest või teenustest on eri tüüpi pered pidanud loobuma (tabel 1).

Tabel 1. Lastega pered, kes on sageli loobunud nimetatud teenusest, %

Sageli loobunud...	Vanemad abielus või vabaabielus	Üksik- vanemad
Mõnede vajalike toiduainete ostmisest	10	20
Kinos, teatris ja kontserdil käimisest	37	61
Raamatute ostmisest, ajakirjanduse tellimisest	38	64
Mujal elavate sugulaste külastamisest	28	47

Allikas: "Eesti 2003", TPÜ RASI

Nagu tabelist näha, on iga kümnes kahe vanemaga pere ja iga viies üksikvanemaga pere pidanud sageli loobuma mõne neile vajaliku toiduaine ostmisest. Kuna tegemist on peredega, kus kasvavad lapsed, siis toidu arvelt suurt kokku hoida ei tohiks. Küll ollakse lastega peredes sunnitud kokku hoidma raamatute ostmise ja ajakirjade tellimise ning kultuuriasutuste külastamise arvel.

Tabelist on ka selgelt näha, et selliste perede osatähtsus on üksikvanemaga perede hulgas oluliselt kõrgem kui kahe vanemaga perede hulgas.

Laste sotsialiseerimine: üksikvanemal ei jätku lapse jaoks aega

Teatavasti on perekond laste esmase sotsialiseerimise kohaks, sest just perekonnas omandab laps sotsiaalse käitumise ja suhtlemise normid. See toimub nii teadliku kasvatusena kui vanemate, teiste perekonnaliikmete ja perekonna tugivõrgustiku eeskujude kaudu. Kui perekond laste sotsialiseerimise funktsiooni täita ei suuda, tekib oht, et ühiskond saab juurde hälbiva käitumisega ja ühiskonnaeluks kohanematu noore inimese. Seega perekonnas ei reprodutseerita mitte üksnes bioloogilist liiki, vaid ka sotsiaalset korda (Selg ja Strömpl 2002).

Selleks et lapsest inimest kasvatada, on vaja lapse jaoks aega leida. Mitmed uurimused on kinnitanud, et nendel noorukitel, kelle kogu koolitundidele järgnev aeg möödub täiskasvanute järelevalveta, on suurem risk suitsetamiseks, alkoholi või narkootikumide tarvitamiseks ning tänavale sattumiseks kui nendel, kellel pärast kooli on kontakte oma vane-

matega või teiste lapse jaoks tähtsate täiskasvanutega. Kui palju siis meie vanematel oma laste jaoks aega jääb?

Paremas olukorras on abielus naised, kellest pea kolmandik leidis, et neil on lapse jaoks aega piisavalt. Kõige vähem oli laste jaoks aega vallalistel emadel. Isad pühendavad lastele hoopis vähe aega, vähemalt emade hinnangul. Eriti kriitilised on isa poolt lastele pühendatava aja suhtes lahutatud naised. Nii väitis enam kui kolmandik (36%) lahutatud naistest, et nende laps/lapsed pere juurest lahkunud isaga ei kohtu. Pea veerandis peredest (24%) kohtusid lapsed oma isaga üksnes kord-paar aastas ja 40% peredest kord-paar kuus. Üksinda lapsi kasvatavate vallasemade puhul oli olukord märgatavalt halvem. Pooltes vallasemaga peredes lapsed oma isaga ei kohtunud ja üksnes igas viiendas peres nägid lapsed oma isa vähemalt kord-paar kuus. Küsitluse andmed kinnitavad veel kord varasemate uurimuste tulemusi, et Eestis järgitakse lahutuse puhul enamasti nn 'puhta lahku mineku' (*clean break*) mudelit ja suur osa lahutatud meestest oma lastega ei tegele. Millal meil jõutakse arusaamisele, et lahutuse korral isa vastutus oma lapse/laste kasvatamisel ei vähene?

Laste ja noorukite käitumisprobleemide põhjuseid on mitu. Kindlasti mõjutab seda perede majanduslik olukord, millele viitab ka fakt, et maakoolides, kus majandusraskustes peresid on rohkem, on klassikordajaid oluliselt enam kui linnakoolides. Teise põhjusena tavatsetakse ikka välja tuua vanemate suurt töökoormust, ajapuudust ning sellest tulenevat laste järelevalvetust. Lastepäevahoiu all mõeldakse tavaliselt eelkooliealistele lastele mõeldud võimalusi, ent tegelikult oleks vaja ühes või teises vormis pakutavat päevast järelevalvet ka kooliealistele lastele. Kohalikel omavalitsustel

tuleks sellele tõsiselt mõelda ning riigil oma eelarveraha üle vaadata. Pikapäevarühmad koolide juures ning sellised vaba aja keskused ja harrastusringid, mis pakuvad vaba aja sisustamise võimalusi suuremale osale paikkonna koolilastest, oleks ehk esimene väljapääs.

Soovitused perepoliitika kujundamiseks

Nagu eeltoodust selgus, kasvab meil täna märgatav osa lapsi peredes, kus ühel vanemal, enamasti emal, tuleb hakkama saada nii perele majandusliku toimetuleku tagamisega kui ka laste kasvatamisega. Teatavasti on Eestis naiste keskmine palk oluliselt madalam meeste keskmisest palgast. Üksnes 21% üksinda lapsi kasvatavatest naistest väitis, et nad saavad laste isalt regulaarselt rahalist toetust. Seega on üksikemadega peredes majanduslik kitsikus oluliselt tuntavam kui kahe vanemaga peredes.

Kuigi mitmed uurijad on väitnud, et lapse arengu seisukohast ei ole tähtis, kas ta on pärit ühe või kahe vanemaga perest, sest oluline on perekonnasuhete kvaliteet, on üksikvanemaga peredest pärit laste riskiohud üldjuhul suuremad. Ühelt poolt tuleb tähelepanu pöörata üksikemaga perede suurele osakaalule toimetulekuraskustes perede hulgas ning sellest tulenevale üksikemaga perede laste piiratud võimalustele. Teisalt sunnib ebapiisav sissetulek ja majandusraskused üksinda lapsi kasvatavat vanemat otsima lisateenistuse võimalusi või töötama sageli topeltkoormusega, lisaks majandusraskustele kannatab seega lastele pühendatud aeg ning sageli ka kasvatus kvaliteet. Üksikemaga perede puhul on tegemist nii perekonnasiseste (ühe vanema puudumine, madal sissetulek jne) kui ka perekonnaväliste (tööturu segregatsioon ja naiste oluliselt madalam keskmine palk, puudulikud seadused jne) riskiteguritega.

Perepoliitika kujundamisel on oluline (1) kellele, st millistele peredele kavandatavad meetmed suunatakse ja (2) millist perekonna funktsiooni peaksid need meetmed toetama. Perepoliitika võib olla suunatud kindlate eesmärkide saavutamisele (nt sündimuse suurendamine) või pikema perspektiiviga ettevõtmistele perekondade olukorra üldiseks paran-

damiseks (nt lastega perede üldise elukvaliteedi parandamine). Esimese suundumusega on tegemist meie tänases perepoliitikas, kus perekonna reprodutiivne funktsioon on kontekstist välja tõstetud ning madala sündimuse probleemi püütakse lahendada sünnitamise stimuleerimisega.

Teisel puhul on tegemist perepoliitika-ga, mis käsitleb perekonda terviksüsteemina ja arvestab eri peretüüpide iseärasusi ning vajadusi. Perepoliitika kaudu tuleks toetada perekonda kõigi tema põhifunktsioonide täitmisel. See on suund, mis vajab täna oluliselt suuremat tähelepanu.

Kasutatud kirjandus

Selg, M. Strömpl, J. (2002). Pereliikmete väärtushoiakud ja demograafilised käitumiseelisted ning perekonna diskursus Eesti sotsiaaltöö praktikas <http://www.riik.ee/rahvastik>

Sotsiaalses riskis elavad pered

Eda Heinla, Ph. D

TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut

Praeguse Eesti ühiskonna teravamaid probleeme on ühiskonna normaalsest toimimisest üha suurema hulga inimeste kõrvalejäämine, mis toob kaasa riskiühiskonnale omaste riskirühmade kiire kasvu. Riskiühiskonna võtmetunnusteks peetakse kasvavat individualismi, st indiviidile esitatavaid kõrgendatud nõudmisi, inimeste enesekesksust (Morgan 1999) ja erinevate sotsiaalsete tegurite poolt tekitatud ebakindlust (Giddens 1994). On tõenäoline, et riskirühma sattunud pered hakkavad taastootma uusi riskirühmi.

James Garbarino (1995) on seisukohal, et inimese sotsiaalne keskkond (perekond, linnaosa, kus ta elab jne) võib analoogselt looduskeskkonnaga muutuda 'toksiliseks'. Siinkohal peab ta silmas selliseid faktoreid nagu vägivald (nii perekondades, linnaosades, televisioonis, aga ka ühiskonnas laiemalt), vaesus, tööpuudus, ebarahuldavad elamistingimused jne. Nimetatud tegurid on tihedalt seotud ka selliste sotsiaalsete probleemide esilekerkimisega nagu laste hulkurlus ja koolikohustuse eiramine, noorte kuritegevus ja korrarikumised, alkoholism ja narkomaania, nn tänavalaste arvu kasv, HIV-i levik jne.

Käesolev artikkel käsitleb Eesti perede sotsiaalset riski kolme teguri kaudu, milleks on vaesus, töötus ja haigused tingitud töövõimetus. Analüüs põhineb TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi perekonnasotsioloogide poolt eelmisel aastal läbi viidud elanikkonnaküsitluse "Eesti 2003" andmetel ning võrdlevalt kasutatakse varasemate küsitluste "Eesti 98" ja "Eesti 93" andmeid. Meie küsitlusele vastas 2003. aastal kokku 1633 inimest, kellest 44% olid mehed.

Sotsiaalne risk. Üldjuhul käsitatakse sotsiaalse riskina indiviidi ohtu sattuda olukorda, kus tal puudub kontroll oma edasise toimetuleku üle. Sotsiaalne risk võib olla tingitud nii isikuvälisest kui ka isiku endaga seotud teguritest. Eesti Statistikaamet lähtub aruandluses sotsiaalsete riskide kohta järgmistest inimesega seotud olukordadest: haigus, puue, püsiv töövõimetus, toitjakaotus, vanadus, töötus, vaesus. Laiemas tähenduses tuleks Eestis sotsiaalset riski määratleda üleminekuühiskonnale omaste tunnuste kaudu, s.o inimese elus kogetava riskina, mis sugeneb ühiskonnas toimuvatest majanduslikest ja sotsiaalsetest muutustest (Taylor-Gooby 2004). Nii võivad paljud meie ühiskonna liikmed sattuda sotsiaalsesse riski või elada selle piiril neist endist sõltumata, nn. väliste tegurite tõttu, kus inimesel endal on piiratud võimalused riski vältimiseks.

Vaesusest põhjustatud sotsiaalne risk. Vaesusriskis

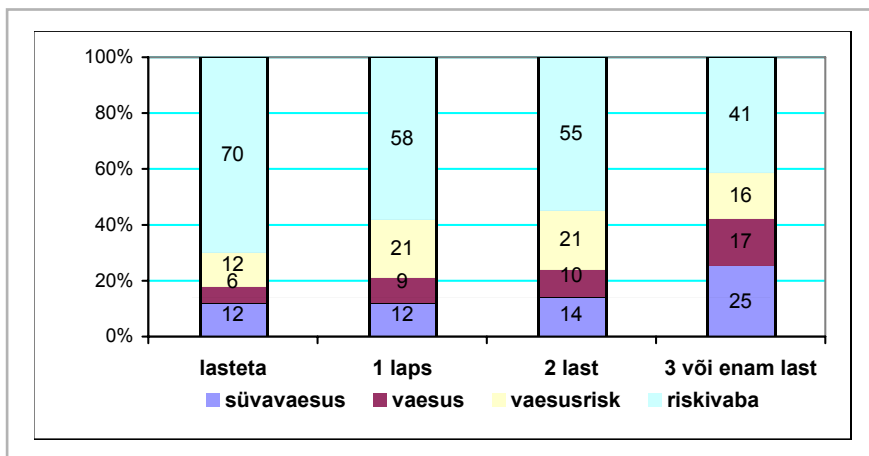
perede väljaselgitamiseks oleme elanikkonnaküsitluse "Eesti 2003" andmete põhjal lähtunud sissetulekust ühe pereliikme kohta ning teisalt Statistikaameti välja arvatud absoluutsest vaesuspiirist ja vaesuskihtide määratlusest. Statistikaameti andmetel oli 2003. aastal Eestis absoluutseks vaesuspiiriks 1614 krooni.

Vaesuskihtide määratluse alusel (Leibkonna elujärg 2002, 2003: 40) elavad 1) otseses e. süvavaesuses pered, kus sissetulek ühe pereliikme kohta jääb alla 80% absoluutsest vaesuspiirist; 2) toimetulekut ohustavas vaesuses elavad pered, kus sissetulek on vähemalt 81-100% vaesuspiirist; 3) vaesusriskis perede sissetulek on vastavalt 100-125% vaesuspiirist; 4) riskivabad on need pered, kelle sissetulek on rohkem kui 125% vaesuspiirist. Küsitluse "Eesti 2003" andmetel (kus ei ole arvesse võetud tarbimiskaale 10:08:08) elaksid 2003. aasta arvestusliku tingliku vaesuspiiri järgi süvavaesuses pered, kelle sissetulek ühe pereliikme kohta on alla 1290 krooni kuus. Toimetulekut ohustava vaesuse puhul jääks sissetulek 1291-1613 krooni vahele ja vaesusriskis perede ühe pereliikme kohta saadav sissetulek jääks 1614-2017 krooni vahele. Vaesusriskist väljas on need pered, kus sissetulek on üle 2017 krooni pereliikme kohta. Tarbimiskaale arvesse võtmata elas 2003. aastal meie andmetel Eesti peredest süvavaesuses või toimetulekut ohustavas vaesuses kokku neljandik inimestest (süvavaesuses 15%, toimetulekut ohustavas vaesuses 10%). Neile lisandub 18% peredest, kes elavad vaesusriskis.

Lastega perede vaesusrisk. Elanikkonnaküsitluse "Eesti 2003" andmetel on peres kolmanda lapse kasvatamine otseselt seotud pere vaesusriskiga (joonis 1, lk 31).

Parimas olukorras on lasteta pered. Ühe- ja kahelapselistel peredel on vaesusrisk lastetute peredega võrreldes vaid mõnevõrra suurem ning samas ei erine ka ühe või kahe lapsega perede rahaline sissetulek pereliikme kohta. Oht sattuda vaesusesse suureneb oluliselt siis, kui peres on 3 või enam last. Kui kahe lapsega peredest elab vaesuses või süvavaesuses viiendik, siis kolme või enama lapse puhul kuulub samadesse vaesuskihtidesse kokku 42% peredest.

Vanus ja vaesusrisk. Vanuse järgi on kõige ohtlikumas olukorras parimas tööeas 35-44aastased pereinimesed, kellest kolmandik elab süvavaesuses või vaesuses (joonis 2, lk 31). Nimetatud vanuserühmas ilmneb veel kord pere vaesuse seotus laste ja nende arvuga: süvavaesuses või vaesus-

Joonis 1. Perede jaotumine vaesuskihtidesse laste arvu põhjal, 2003. aasta, %
Allikas: "Eesti 2003" TPÜ RASI

ses elab lasteta peredest 18%, ühe ja kahe lapsega peredest võrdselt 28% ja 3 ning enama lapsega peredest pooled. Teiseks selgus, et vaesusriskis elavad sagedamini vanemad (üle 54 aastased) inimesed. Kolmandaks näeme, et nii noorte (alla 35aastaste) kui ka keskealiste (45–54 aastaste) pereinimeste hulgas on võrdselt neid, kes oma rahalise toimetuleku poolest ei kuulu vaesusriski, mis viitab veelkord pere vaesuse seotusele laste kasvatamisega. Meie küsitluses osalenud noortest pereinimestest on vaid viiendikul lapsed ja 45–54 aastastest vanematest kasvatab alaealist last vaid neljandik.

Subjektive hinnang majanduslikule toimetulekule. Selleks et võrrelda viimase kümne aasta jooksul perede majanduslikus toimetulekus toimunud muutusi, on meie küsitluste alusel võimalik kasutada inimeste endi subjektiveid hinnanguid oma majanduslikule toimetulekule. Andmed põhinevad küsitlustes "Eesti 93", "Eesti 98" ja "Eesti 2003" etteantud vastusevariantidele. Kümne aasta jooksul on toimunud märgatavad muutused selles, kuidas pereliikmed ise hindavad oma majanduslikku toimetulekut (joonis 3, lk 32).

Kolme küsitlusperioodi jooksul on oluliselt suurenenud nende pereliikmete osatähtsus, kes tulevad majanduslikult väga hästi toime: nende puhul materiaalsed võimalused piiravad vaid suuremate kulutuste tegemist. Sellevõrra on viimase viie aasta jooksul vähenenud nende inimeste osatähtsus, kes võivad toidu kõrvalt endale üht-teist lubada. Muret tekitab asjaolu, et viimase viie aasta jooksul ei ole vähenenud majanduslikult kehvasti toime tulevate pereliikmete osatähtsus. Need, kelle sissetulek kulub toidu ja eluaseme peale, moodustasid nii 1998. kui ka 2003. aastal neljandiku kõigist küsitletutest. Näeme, et elanike endi subjektive hinnang väljendab üsna täpselt ühiskonnas toimuvat majanduslikku kihistumist. Mõningase tõenäosusega võib oletada, et viimase viie aasta jooksul on parenenud eelkõige nende perede elujärg, kes varem võisid endale lubada toidu kõrvalt vaid hädavajalikku ja samas on muutumatuks jäänud nn ots-otsaga kokku tulevate perede majanduslik heaolu.

Töötuks jäämise oht sotsiaalse riski tegurina. Teine sotsiaalse riski tegur, mida meie küsitluste alusel oli võimalik läbi kümne aasta vaadelda, on töötuks jäämise oht (joonis 4, lk 32).

Kümneaastase ajavahemiku jooksul on tõusnud inimeste kindlustunne oma töökohta suhtes. Teisalt on muutumatuks jäänud nende pereliikmete osatähtsus, kes väidavad, et töötuks jäämine on võimalik. Selle teadmisega on vaadeldava aja jooksul elanud ligi pooled meie küsitluses osalenud pereliikmetest. Seega ühelt poolt on toimunud positiivsed muutused tööturul, kuid teisalt on jäänud inimestesse kindlustuse tunne, et mingitel seni teadmata ja nendest sõltumata asjaoludel võivad nad kaotada töökohta.

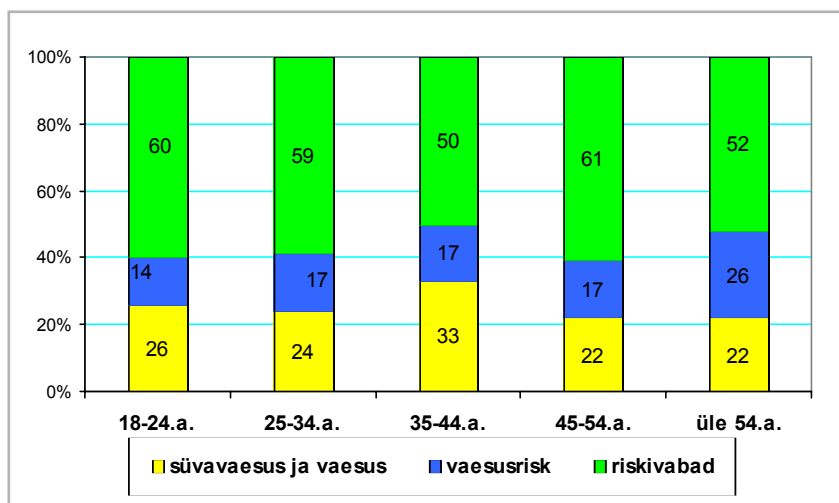
Tervis sotsiaalse riski tegurina.

Kolmanda sotsiaalse riski tegurina figureerib meie uurimuste andmestikus tervis. 2003. aasta küsitluses osalenud pereliikmete hulgas oli ligi kolmandik (29%) neid, kes vastasid, et neil on mõni krooniline haigus. Nendest pooled väitsid, et haigus on mõningal määral vähendanud töö- või õpivõimet, ning kümnendik oli neid, kelle töötegemist on haigus oluliselt takistanud. Kui siia lisada pereliikmed, kes ootamatu haigestumise tõttu on pidanud ajutiselt töölt kõrvale jääma, siis on pereliikmete tervis küllalt suure kaaluga sotsiaalse riski tegur.

Järgnevalt käsitleme vaadeldud kolme sotsiaalse riski tegurit koos 1) vaesuskihtide jaotuse alusena süvavaesust või toimetulekut ohustavat vaesust; 2) väga tõenäolist töötuks jäämist 3) kroonilist haigust, mis on tunduvalt vähendanud töövõimet. Ühega eelnimetatud sotsiaalse riski teguritest elab 26% kõikidest pereliikmetest, ja kahe teguriga 4%. Seega kuulub ligi kolmandik pereliikmetest kolme sotsiaalse riskiteguri alusel sotsiaalsesse riskirühma.

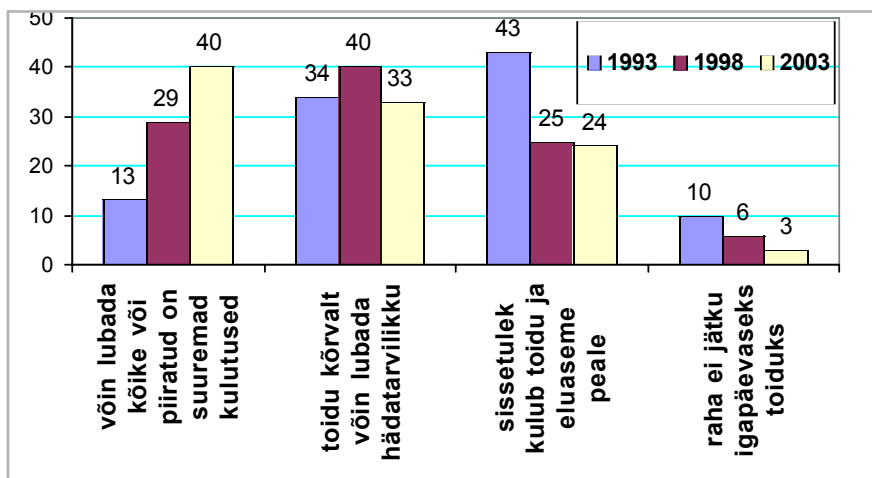
Võttes aluseks vanuse selgus veelkord, et kõige sagedamini on sotsiaalse riski olukorras parimas tööeas 35–44 aastased pereliikmed, kes moodusavad neljandiku riskiteguritega elanike rühmast.

Laste olemasolu aluseks võttes leiab veelkord kinnitust, et kõige kõrgem sotsiaalne risk on nendel peredel, kes kasvavad kolme või enam alaealist last. Teisalt on lasteta

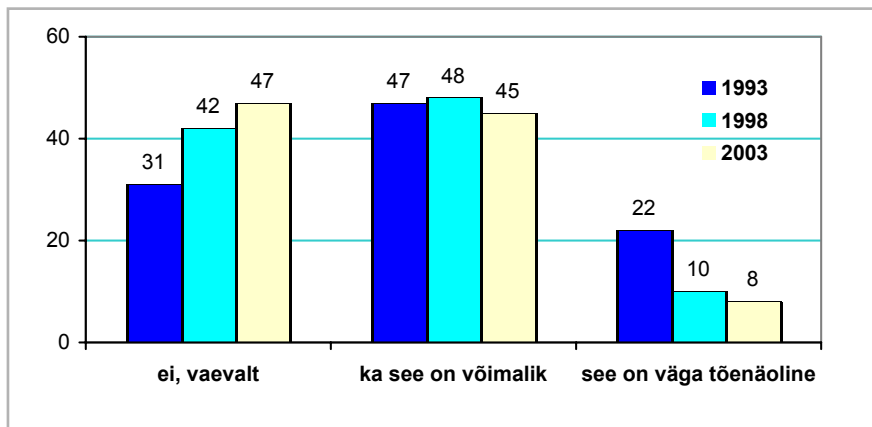
Allikas: "Eesti 2003", TPÜ RASI

Joonis 2. Perede jaotumine vaesuskihtidesse vanuse järgi, 2003. aasta, %

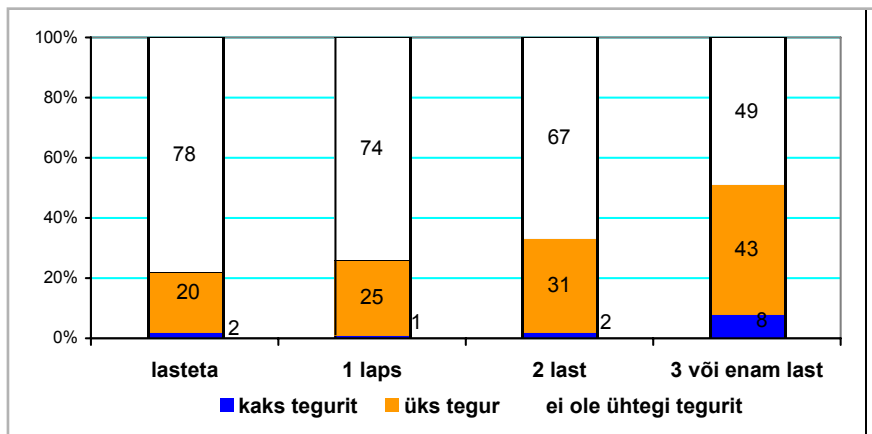
Allikas: "Eesti 2003", TPÜ, RASI

Joonis 3. Perede subjektiivne hinnang majanduslikele toimetulekule, 1993., 1998. ja 2003. aasta, %

Allikas: "Eesti 2003", TPÜ, RASI

Joonis 4. Pereliikmete töötaks jäämise oht, 2003, %. Vastus küsimusele: Kas teid ähvardab lähema ajal oht jääda töötuks.

Allikas: "Eesti 2003", TPÜ, RASI

Joonis 5. Pereliikmete sotsiaalse riski tegurid (vaesus, töötaks jäämise oht, krooniline haigus) laste arvu järgi, 2003. aasta, %

pereliikmete hulgas kõige vähem neid, keda ohustavad vaadeldud kolm sotsiaalset riskitegurit (joonis 5).

Näeme, et kolme ja enam last kasvatavate vanemate hulgas on 43% neid, kes kuuluvad vähemalt ühte vaadeldud kolmest sotsiaalse riskiteguri rühmast ning 8% neid, kellel

on kaks riskitegurit. Kokku on sotsiaalse riskiga ohustatud kahelapselistest peredest kolmandik ning kolme ja enam lapsega peredest pooled. Ka siin ilmnes oluline seos vanemate vanuse ja laste arvu vahel: vähemalt ühe sotsiaalse riskiteguriga elab 40% nendest pereliikmetest, kes on 35–44 aastased ja kasvatavad kolme või enam last (kahe ja ühe lapse puhul vastavalt 28%). Meie uurimuse tulemused viitavad sellele, et iga järgmise lapse sünd võib kaasa tuua parimas eneseteostuse eas pereliikmetele suureneva ohu sattuda sotsiaalsesse riski, seda nii peres toimuvate isiklike kui ka ühiskonnas toimuvate majanduslike või sotsiaalsete muutuste tõttu.

Kokkuvõtteks. Esitatud ülevaate eesmärk oli juhtida tähelepanu sellele, et meie ühiskonnas elavad vanade inimeste kõrval sotsiaalses riskis parimas tööeas noored pereliikmed, eriti need, kes on otsustanud kasvatada peres kolme või enam last. Lastega peredel on suhteliselt piiratud võimalused oma sotsiaalse riski vähendamiseks. Seetõttu on nende perede edasine toimetulek eelkõige tugivõrgustikest ja toetustest ning nende toimumise efektiivsusest. Sotsiaalses riskis elavate perede normaalse toimetuleku kindlustamisega viivitamise tagajärg on sotsiaalses riskis elavate laste arvu suurenemine ning nende nihkumine sotsiaalselt tõrjutute rühmale iseloomulike tegurite (näiteks hariduse ja erialase ettevalmistuse puudulikkus, raskused töö saamisel jne) suunas juba noorukieas. Nende inimeste tagasitoomine ühiskonnaellu nõuab juba spetsiaalsete tegevusprogrammide väljatöötamist, niisiis oluliselt suuremaid materiaalseid ja sotsiaaltöö alaseid kulusi võrreldes sotsiaalses riskis elavate perede toetamiseks tehtavaga. Nimetatud tegevused saavad toimuda aga ainult kogu ühiskonna majandusliku ja inimressursi täiendava kulutamise arvel.

Kasutatud kirjandus

Garbarino, J. 1995. *Raising Children in a Socially Toxic Environment*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
 Giddens, A. 1994. *Living in a Posttraditional Society*. U.Beck, A. Giddens & S.Lash (toim.). *Reflexive Modernisation: Politics, Traditions and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity, 56-109.
 Leibkonna elujärg 2002. 2003. Tallinn: Statistikaamet.

Morgan, D.H.J. 1999. Risk and family practices: Accounting for change and fluidity in family life. Silva, E.B. & Smart, C. (toim.). *The New Family?* London: Sage, 13-30.

Taylor-Gooby, P. 2004. The Impact of New Social Risks on Welfare States. In *New Social Risks and New Welfare in Europe*. Oxford University Press. /Ilmumisel/

Mitu häält on perekonnal

*IX Perekonna uurimise päevad¹ "Kas kostab perekonna hääl?"² 25.-26.3.2004
Korraldaja: Jyväskylä ülikooli perekonna uurimisrühm³*

Marju Selg
Tartu Ülikool

Sõites reedeõhtusel tiptunnil katkematus autoderivis Jyväskyläst Tampere poole⁴, olin üks väheseid üksi rändajaid. Madal päike pimestas, ilmudes aeg-ajalt metsaste kungaste või kaljunukkide vahelt. Läkiva lumekoorikuga põllud ja järved tuletasid meelde lapsepõlve talvesid. Olin seal, kuid tundsin end justkui mitme maailma piiril asuvat, kuuluvat kõigisse neist ja õieti mitte kuhugi. Tajusin samal ajal nii seda, mis eemal, kui seda, mis siinsamas, möödaläinut ja käesolevat hetke. Teadus perekonnast teisesena reaalseks inimesteks, ja need, kes olid vait ja kaugel, kõnelesid. Konverentsi teema sõnadekolmik "Kuuluuko perheen ääni?" hakkas iseendaga mängima. Katkendid kuulnud ettekannetest

meenusid kummalistes seostes – *Perekonna hääl? Mitu häält on perekonnal? Mitu korda on tal õigus öelda? Või hoopis: Kas perekonnal on üks hääl? Kes võib seda kasutada? Kuidas kõlab perekonna hääl? Kes on ütleja ja kes kuulab?* Lõpuks jooksis peast läbi mõte: *Ja mitu elu on perekonnal? Tõepoolest: mitu häält ja mitu elu on tänapäeva perekonnal?*

Argipäev ja muutus

Kongressi teemavaliku tagamaid avades võttis Jyväskylä ülikooli perekonna uurimisrühma vanemteadur, sotsiaaltöö lektor Marjo Kuronen kaasaja pereuringute suundumused elegantselt kokku kahe sõnaga: 'argipäev' ja 'muutus'. Kuidas

perekonnad elavad, kui vaadata pereelu eri valdkondade ja tasandite kaupa, ka peredega tegelevate asutuste (kool, lasteaed, perikeskus, noortekeskus jt) vaatepunktist?

Värske teema pere argipäeva uurimisel on näiteks perekonnaelu ja infoühiskonna seosed: kuidas tänapäeval taskutelefoni ja e-kirja teel lapsi kasvatatakse. Me näeme, et suur muutus on toimumas, ütles Marjo Kuronen. Mis see on, mis perekonnaga toimub? Kas see on ohtlik? Uus olukord nõuab uurimist, ja perekonna argipäeva uurimine ongi viimastel aastatel jõudsalt kasvanud.

Perekonna kiirete ja kohati draamatiliste muutuste uurimise ja nende peretöös arvestamise idee läbis kogu

¹ 300 osalejat, lisaks plenaarettekannetele 70 ettekannet 12 sektioonis.

² IX Perhetutkimuksen päivät "Kuuluuko perheen ääni?" 25.-26.3.2004, Jyväskylän yliopisto, Perhetutkimusyksikkö

³ Pereuurimisrühm (vt: <http://www.jyu.fi/pty/>) kuulub Jyväskylä ülikooli sotsiaalteaduskonna juurde. Ühelt poolt on see konkreetne uurimisrühm ja teisalt poolt võimas teaduslik ja organisatsiooniline keskus, mis koordineerib nii kohalikku võrgustikku, kuhu kuulub üle 60 pereuringutest huvitatud teaduri, õppejõu ja kraadiõpuri Jyväskylä ülikooli eri osakondadest, kui ka ülikoolidevahelist perekonnauuringute doktorikooli, mis hõlmab Jyväskylä, Tampere, Turu ja Joensuu ülikooli ning Åbo Akadeemiat. Pereuurimisrühma peamised uurimisvaldkonnad on pereelu ja töö kokkusobitamine (kõigi pereliikmete, aga ka tööandjate jt väljaspool perekonda asuvate isikute ja asutuste vaatepunktist); perekonna argipäev ja peresuhted (lähedus, kasvatusstiilid, vanemarolid pärast lahutust, ka võim ja vägivald); perekonna üleminekuperioodid (emaks kasvamine, lapsepõlves kogetud riskitegurite mõju hilisemale toimetulekule eluraskustega jms).

⁴ Kogu käesoleva õppeaasta olen elanud Tampere, kasutades stipendiaadina suurepäraselt võimalust tegelda Tampere ülikooli juures oma doktoritööga, milles käsitlen sotsiaaltööd perekonnaga.

üritust, sellest kasvasid välja sektsioonide ja ettekannete teemad.

Pereuringute rasked otsused

Manchesteri ülikooli emeriitprofessor **David Morgan** esines ettekandega “Perekondadele hääle andmine: perekonnauurimise dilemmad” (“*Giving Families a Voice: Dilemmas in Family Research*”). Professor Morgan on pereuringute suurkuju, tema teostest tuntuim on “*Family Connections*” (1996).

Professor Morgan piiritles oma ettekande huviringi perekondade, perekonna uurijate ja avalike kuulajaskondade või huvigruppidega. Ta võttis vaatluse alla rasked valikud, millest ei saa mööda vaadata perekondade uurimisel ja uuringutulemuste edastamisel teadlastelt erinevatele auditooriumitele.

Professor Morgan rõhutas, et lisaks isekeskis artiklite ja väitekirjade tootmisele on sotsiaalteadlastel avalik roll – anda hääle inimestele, keda oleme uurinud.

Professor Morgan tõi välja neli rasket otsust, mis on seotud hääle andmisega perekondadele.

Esimene otsus. Sotsiaalteadlastel tuleb valida, mis kuulajaskonnale ja mida perekonna kohta öelda ja kuidas öelda. Poliitikud, sotsiaaltöö praktikud, omavalitsused, valitsus, rahvusvahelised organisatsioonid, majandusjuhud, meedia, teaduse rahastajad jt tahavad teada, mida “tavalised” inimesed mõtleavad. Pereuringute tulemuste avaldamine on sageli meediasündmus. Paraku kipuvad perekonnaga seotud võimsad stereotüübid ja abstraktsioonid varjutama perekonna enda autentse hääle.

Teine otsus. Kas saame üldse rääkida

konkreetselt perekonna häälest? Kas kuuldav hääle on perekonna hääle või kõneleb hoopis sotsiaalne klass või rühm, millesse pere kuulub? Pereliikme häälest rääkides kerkib ka lojaalsuse küsimus: inimeste perspektiivid on erinevad, kõik pole võrdselt vabad ütlema. Ja kelle hääle on perekonna hääle – kas lapse, ema-isa, abikaasade, vanaisa-vanaema, bioloogiliste või kasuvanemate hääle? Iga pereliikme hääle on erinev, sest erineva osaluse tõttu pere argipäev on igati erinev ja kogemused erisugused.

Kolmas otsus. Millist häälet me kuulame? Just nimelt ‘millist’, mitte ‘kelle’. Kas valju, selgelt väljenduvat ja sugestiivset või ka vaikset ja ettevaatlikku? Kas abstraktset ja üldist või konkreetset, argipäevast?

Neljas otsus. Milline on meie suhe perekonna häälest? Kuidas me neid kuulame ja talletame? Kas me oskame hääli tõlkida selle sõna kõige laiemas mõttes, liikuda uurija keele ja rääkija keele vahel, märgata nende koosmõju ja lahknevusi? Mis juhtub, kui meiega räägib ohtlik hääle, allasurutud hääle, kadunud hääle? Uurija suhtub häälest erinevalt: ta on lindistaja, kunstnik, teadlane. Lindistamine on lihtne moodus hääle kättesaamiseks, kuid toormaterjal tuleb vormida teaduslikuks sõnumiks. Publikuni jõuavad alati vahendatud hääled, seepärast on oluline täpsus ning selgus hääle tõlkimisel ja töötlemisel.

Professor Morgan rõhutas, viidates oma raamatu “*Family Connections*” lõpupeatükile (*Conclusion*, 186-200), milles ta arendas uuenduslikult ideed perekonna argipäevast⁵, kuivõrd oluline on uurida, mida ja kuidas teevad inimesed perekonnas, *olles suhetes teistega*. Teisalt tuleb uurida, kuidas mõistetakse, käsitletakse, n.ö. “tehakse” perekonda erinevates olukordades

ja eri institutsioonides, näiteks kui vestlevad lapsevanem ja õpetaja. Nagu raamatu pealkiri “*Family Connections*” (‘Perekonna suhted/seosed’) vihjab, toimub perekonna uurimine ja perekonna argipäeva mõjutamine mitte ainult neis seostes, kus esineb märksõna „perekond“, sest kõik ühiskonnas toimuv puudutab nii või teisiti ka perekonda. Perekonna elu mõjutab mitte ainult perekonnapoliitika, vaid kõik poliitikat.

Oma ettekannet lõpetades väljendas professor Morgan lootust, et suutis viia kuulajateni oma idee – anda perekonnale hääle: “See on keeruline ülesanne – anda hääle! Meie ajal, mille kohta kasutatakse sõnu ‘modernism’, ‘postmodernism’, ‘hilismodernism’, on palju kuulmata jätetud ja vastuolulisi hääli”.

Informatsiooni roll perekonnatöös

Esitasin ettekande perekonna privaatsuse teemal sektsioonis, mille nimetus võiks tõlkida “Informatsiooni roll perekonnatöös”⁶.

Sektisiooni ettekanded ja arutelud käsitlesid professionaalseid ja institutsionaalseid tekste (seadused, kirjutatud ja kirjutamata reeglid ning juhendid, pädevusnõuded, klientide ja asutuste hindamisjuhendid, klienditoimikud, protokollid, raportid, otsused, meediatekstid jms), mis juhivad ja määratlevad peretööd. Põhjendades sotsiaaltööd puudutavate tekstide uurimise vajalikkust, arutles Jaana Vuori Tampere ülikooli naisuuringute osakonnast⁷ heaoluriigis käibiva arusaama üle, et ametlikel kirjalikel dokumentidel on keskne koht nüüdisaegses ühiskonnas võrduse tagamisel. See on seaduseloojate, peretöö korraldajate ja praktikute vaatenurk. Samas ei pruugi klientide keelelised võimed küündida keskmise kodaniku tasemeni või on

⁵ Siinkohal olen terminoloogilise probleemi ees. Morgan mõistab termini ‘family practices’ all nii konkreetseid perekonnaelu argipäevatoimetusi, universaalseid bioloogilisi perekonnaelu kogemusi (seksuaalsus, sünd, vananemine, surm) ning nendega seostuvaid hooldus- ja soorollide teemasid, aga ka perekonnaelu eri aspektide mõistmist ja käsitlemist perekonna sees ning erinevate huvirühmade poolt ühiskonna eri tasanditel, sh perepoliitika kujundamist. Soome sotsiaalteadlased, eriti perekonna ja sotsiaaltöö uurijad on lähenenud terminile loominguliselt ning võtnud professionaalsesse prauki sõna ‘arki’ ja ‘arjen tutkimus’ (argipäev, argipäeva uurimus), mida kasutatakse küllaltki vabalt paljudes seostes. Hea näide on M. Saarnivaara artikli pealkiri “Arjen tutkiminen ja tutkimisen arki” (1998). ‘Arki’ (argipäev) on siin nagu teisteski Soome sotsiaalteaduslikes tekstides läinud metafoorse tähenduse kaudu teaduslikku prauki. ‘Arki’ on midagi, mis maailmas aset leiab, see, kuidas elu on, ning termini kasutuse kontekst annab talle enam või vähem piiritletud tähenduse. Kui julgeme usaldada oma mõttelendu ja vabastame ‘perekonna argipäeva’ pesupali kohal küürutavast pereemast, kõlbab ‘argipäev’ eestikeelseteski tekstides ‘tavade’, ‘tegelikkuse’, ‘kujunenud korra’, ‘harjumuste’ jms kõrvale või asemele.

⁶ Soome keeles: *Perhetyön tieto*. See on jälle üks juhtum, kus kontekst aitab piiritleda termini sisu.

⁷ Vt: <http://www.uta.fi/laitokset/naisutkimus/>

kliendi argipäev vägagi erinev sellest võrdõiguslikkuse maailmast, mida ametlikud tekstid ehitavad.

Jaana Vuori rõhutas perekondade elu mõjutamise olulise joonena “mitmuslikkust”. Perekonna ümber on palju igasuguseid institutsioone ja tegutsemisviise, töötajad kohtuvad emade ja isade, meeste ja naiste, tütarde ja poegade, noorte ja vanadega.

Asutustel on erisugused eesmärgid ja meetodid, kuid kõigis neis on info keskne roll. Peretöös ja ametnike-klientide kohtumistel toodetava, töödeldava, jagatava, vahetatava ja kasutatava info uurimise eesmärk on analüüsida inimeste tegevuse mõjutamise konkreetseid viise ja tagajärgi ning ärgitada avalikku keskustelu, kas asjad võiksid olla ka teisiti.

Ritva Nätkin, samuti Tampere ülikooli naisuuringute osakonnast, käsitles info rolli pereprobleemide määramisel. Pere privaatsuse kaitsmine ning avaliku ja privaatse ala ebaselge piir muudab ametnike ja spetsialistide tehtava niinimetatud⁸ peretöö eriliseks. Perekonna kohta info kogumise ja sellele järgneva sekkumise korrektsus on sageli küsitav. Ka sotsiaalteadustes suhtutakse privaatse ja avaliku vahelise piiri ületamise erinevalt. Ühelt poolt valitseb arusaam, mida Ritva Nätkin nimetas “mehelelikuks” – peret käsitletakse ühtse üksusena ja piiri ületamist, privaatse häirimist nähakse negatiivsena. Sellele vastandub “naiselik” nn liidukäsitus: aeg-ajalt on sekkumine positiivne, et kaitsta nõrgemaid pereliikmeid. Mõlemat seisukohta vaidlustavad need, kes räägivad “perekonna juhtimisest”, kus ei võeta selget seisukohta piiri ületamise suhtes; konkreetsete asjaolude paljususel põhinevaid “suvalisi” sekkumisstrateegiaid peetakse kaasaegse ühiskonna toimimismehhanismiks. Feministlik, sootundlik suund, mida ettekande autor esindas, rõhutab perekonna piiride käsitlemisel tasakaalu.

Perekonna piirid vajavad pidevat uurimist ja ümbermõtestamist seoses

ühiskonna arenguga ja uute sotsiaalsete probleemide ilmumisega avalikku diskussiooni. Aastaid on püütud leida võimalusi aidata naist ja lapsi, kes otsivad abi alkoholi kuritarvitava ja vägivaldse mehe vastu, mees aga kaitseb oma võimu peres, otsustades, kes, kuidas ja millal tohib sekkuda. Viimasel kümnendil aastal on tekkinud avalik keskustelu alkoholi ja narkootikumide kuritarvitava naise üle. See on probleem otse perekonna südamikus – ema, kes joob. Mis on selle nähtuse taga, kuidas seda sotsiaalselt konstrueeritakse? Milline on meedia roll avalikus diskussioonis? Seesugune naiste rühm on olemas, vaja on faktiteadmisi nende argipäevast. Toimumas on tähelepanuväärne protsess – “ue” nähtuse varjust väljatoomine ning sõltlasema kui sotsiaalse probleemi defineerimine.

Mervi Uusimäki Põhja-Soome sotsiaalala arenduskeskusest⁹ tutvustas algusjärgus olevat uurimisprojekti “Multiprofessionaalne koostöö laste ja noorukite tõrjutuse ärahoidmiseks”.¹⁰ Projekti idee on välja selgitada, kuidas tehakse peretööd, pidades siinjuures silmas selle eesmärgi, tegijaid, töötajate koolitust, toimimiskohasid (asutus, kodu). Plaanis on uurida peretöös esinevaid mõisteid ja ning avada selle tõlgendusi ja toimimisviise erinevate tegijate vaatenurgast. Projekti autorid küsivad: millest on jutt, kui räägitakse peretööst?

Uusimäki tões, et ühiskonna muutudes on vaja vastata pere vajaduste muutumisele. Just laste ja noorukite probleemide kuhjumine mõjutab peretöö arengut. Paljud valdkonnad ja teenusepakkujad (koduteenused, teravishoid, sotsiaaltöö, koolid, laste päevahoid, noorsootöö, kogudused, ühingud) on hakanud kasutama peretöö termineid, neil kõigil on soov aidata ja toetada peret muutuvates oludes. Tulemuseks on suur mitmekesisus peretööd puudutavates mõistetes, peretöö sisu ja toimimisviisid on ähmased. Paraku ei anna ka seadused peretööst selget pilti.

Kokkuvõtteks

Pereuurimispäevad oli suurepärase üritus, sisukas ja väga hästi korraldatud. Käesolevas artiklis keskendusin eelkõige mulle huvi pakkunud teemadele, palju olulist ja huvitavat jäi ruumipuudusel käsitlemata. Minu jaoks oli valgustuslik peretöö mitmeplaanilise käsitlemise rõhutamine: tõepoolest, nüüdisaegses kiiresti arenevas ühiskonnas on rohkesti perekondi, kelle vajadused on äärmiselt erisugused, ning nad kohtuvad väga mitmekesise sotsiaaltöö tegijaskonnaga. Sageli põrkavad kokku erinevad arusaamad ja taotlused, sest kõik asjaosalised elavad ja tegutsevad just nendele iseloomulikus ja ainulaadses argipäevas.

Kõik Jyväskylä kuuldu-kogetu haakub üsna otseselt olukorraga Eesti sotsiaaltöös. Soome riik ja inimesed on küll rikkamad ning sotsiaaltöö professionina kaugemale arenenud, kuid ühiseid probleeme on palju. Nii Eestis kui Soomes on kõne all sotsiaaltöö kui eriala areng. Soomes on hakatud diskuteerima üleprofessionaliseerumise ja erialase killustumise teemadel. Ka Eestis on eos diskussioon nimetatud nähtuse olemusest ning selle vältimise vajalikkusest ja võimalustest. Üllatavalt palju sarnast on ka perekondade probleemistikus. Oleme harjunud mõtlema, et Eesti ühiskond on viimase pooleteistkümnede aasta jooksul läbi teinud suuri muutusi, mis on perekondadele kaasa toonud stressi ja kohanemiskrasi. Aga ka Soome ühiskond pole jäänud puutumata vapustustest: majanduskriis ning riigi pingutused sellest ülesaamisest on jätnud jälje perekondade argipäeva. Nii Eestis kui Soomes perekonnad teevad läbi neidsamu mitmekesisustamisprotsesse, mis on omased kõigile õhtumaadele. Kahe tiheda tööpäeva jooksul avanes kongressi teemaks olnud küsimuse “Kas perekonna hääl kostab?” tagant kostva tungiva nõudmise mitmekülgsus.

⁸ Epiteeti ‘niinimetatud’ kasutades osutab Ritva Nätkin asjaolule, et pole olemas selgelt piiritletud ja defineeritud nähtust ‘peretöö’. ‘Peretöö’ on konstruktsioon, mille kasutajad olenevalt kontekstist omistavad sellele vägagi erinevaid tähendusi ning emotsionaalseid värvinguid.

⁹ Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (vt: <http://www.poske.fi/>)

¹⁰ Soome keeles: “*Moniammatillinen yhteistyö lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn*”

Poliitiline kokkulepe Euroopa ja Kesk-Aasia laste heaks

Merle Tomberg

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Maikuu keskel toimus Bosnia ja Hertsegoviina pealinnas Sarajevos kolmepäevane valitsustevaheline konverents „*Making Europe and Central Asia Fit for Children*“ (*Muudame Euroopa ja Kesk-Aasia sobivaks lastele*). Konverentsi korraldas kohalik välisministeerium koostöös Saksamaa välisministeeriumiga. Ürituse eesmärk oli järjekordselt kinnitada poliitilist lubadust riiklikul tasandil laste õiguste kaitset edendada. Konverents oli jätkukonverents Berliinis 2001.a toimunud samanimelisele üritusele ja 2002.a. ÜRO Peaassamblee lasteteemalisele istungijärgule New York'is. Konverentsil osales palju välisministeeriumide, sealhulgas saatkondade esindajaid. Aktiivseks kaasalõõjaks nii suurürituse ettevalmistamisel kui ka selles osalemisel oli UNICEF. Kokku oli konverentsil esindatud 46 riiki ligikaudu 300 osalejaga. Konverentsil osales ka rahvusvaheline noortegrupp. Kuna osalenud riikide arengutase ja kultuuritaust olid küllalt erinevad, siis keskenduti kolme päeva jooksul teemadele, mis on aktuaalsed kõigi jaoks.

Kõiki sõnavõtte läbisid ÜRO laste õiguste konventsiooni põhimõtted. Mainiti tabavalt, et lapsed ei ole mini-õigustega mini-inimesed, vaid laste õigused on vähemalt niisama suured kui täiskasvanute omad. Konventsiooni ratifitseerinud riigid peavad tagama kõik õigused kõigile lastele. Tunnistati, et progress on aeganõudev, sageli ei lange võetud kohustused ja reaalsus kokku. Hinnati majanduse ja selle kasvu mõju laste arengule, juhtiti tähelepanu peamistele inimarengu näitajatele. Sageli nimetati probleemidena vaesust, tõrjutust, diskrimineerimist, HIV/AIDSi ja sõltuvushaiguste levikut, lastevastast vägivalda ning rahvusvahemuste ja põgenike rasket olukorda. Rõhutati hariduse, laste olukorra monitooringu ning siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö osatähtsust nende probleemidega võitlemisel.

Konverentsil oli võimalus pooleks päevaks keskenduda viiele laste õiguste valdkonna alateemale, mida järgnevalt lühidalt tutvustan. **Lastesse investeerimisest** rääkides märgiti eelkõige, et lastele on vaja hästi toimivat riiki. Täpsustati, et majanduse areng ei garanteeri alati laste heaolu paranemist ja näiteks vaesus ja sotsiaalne tõrjutus ei ole alati koos esinevad nähtused. Peeti oluliseks, et lastele oleks tagatud nn riiklik miinimumpakett, millele lisanduksid lastekaitse strateegiad ja programmid. Kurdeti, et poliitikas ei pöörata lastesse investeerimise kasulikkusele veel piisavalt tähelepanu. Lastele ja peredele suunatud abi võib olla nii tsentraliseeritud kui ka deentraliseeritud – oluline on mõistlik tasakaal nende kahe võimaluse vahel. Riikidel tuleb leida sobiv ja tulemuslik rollijaoitus pere, riigi ja mittetulundusühingute vahel. Pakutavat toetust ja abi on oluline standardiseerida nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt, sest see aitab leida ühist keelt, koguda võrreldavaid andmeid ja tagada kvaliteeti.

Lastele suunatud vägivalda vastu võitlemisel peeti oluliseks rahvusvahelisi kokkuleppeid, head siseriiklikku seadusandlust ning tugevat spetsialistide ja teenuste baasi. Näiteks rõhutati nende spetsialistide professionaalsuse olulisust, kes on vägi-

valla juhtumi puhul esmased sekkujad. Mainiti uuringute vajalikkust, sest tegelda tuleb nii nähtava kui ka varjatud vägivaldaga. Leiti, et seadused ei tohi lubada laste kehalist karistamist. Erilist tähelepanu tuleks pöörata nende laste turvalisuse tagamine, kes on suunatud asendushooldusele.

Kolmas teema oli **hariduse roll diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutusega võitlemisel**. Sellega seoses räägiti hariduse kättesaadavusest ja hariduse finantseerimise võimalikest protsentidest SKP suhtes. Mainiti vajadust muuta koolid turvaliseks. Laste arvamise ärakuulamise ühe võimaliku kohana nimetati koolide nõukogusid. Selleks et haridus aitaks vältida diskrimineerimist ja sotsiaalset tõrjutust, tuleb inimesi koolitada ka inimõiguste teemal. **Lapsesõbralikud linnad** neljanda teemana on ka üks UNICEFi tegevuse eesmärk. Siin on tähtis roll kohalikel omavalitsustel, kuid abiks saavad olla ka teised osapooled. Arendustegevuses saab efektiivselt kasutada hea praktika tutvustamist ning miks mitte luua ka kohaliku omavalitsuse laste volikogu analoogselt laste parlamendiga.

Oluline teema tänapäeva poliitilises ja majanduslikus olukorras on ka **riigipiiride ületamine laste poolt** ning sellega **seonduvad teemad**. Jättes kõrvale turismi, vajavad lapsed piiride ületamisel ja teise riiki saabumisel erilist tähelepanu ja hoolitsust, seda eriti siis, kui on tegemist saatjata lastega. Oluline on uurida piiriületuste nn tõmbe ja tõuke põhjusi. Need võivad olla perevägivald, sõda, ekspluateerimine, lapsendamine jm. Selles valdkonnas on väga oluline rahvusvaheline koostöö, sh seadusandlus (Haagi konventsioon jm.) ja monitooring. Laste piiride ületamist tuleb ennetada siseriiklike meetmetega ja samas peab olema valmis selleks, et pakkuda parimat abi riiki saabunud lastele.

Konverents võttis vastu lõppdokumendi ehk Sarajevo Kokkuleppe (*Sarajevo Commitment*), varasemast on juba olemas ka Berliini Kokkulepe (*Berlin Commitment*). Valdkonnad (vaesuse vähendamine, siseriiklike tegevuskavade koostamine jm.), millele see dokument kutsus üles pühendumat, ei ole uued. Need on teemad, mis on meil juba töös, kuid kaugeltki mitte lõpetatud. Seega võib konverentsi kokkuvõtteid pidada kinnituseks sellele, et oleme õigel teel.

Konverentsi eesistujad tõstsid esile, et toimunud suurüritus on mõlemal korral (varem Berliinis) korraldatud riikides, mis on lähiajaloo üle elanud suuri muutusi. Ka Eestit võib pidada selliseks riigiks, kus mitmeid eluvaldkondi hakati (taas)looma ja arendama alles hiljaaegu, vaid pisut enam kui tosin aastat tagasi. Kuigi Eestis on veel palju probleeme lahendada, on meil end teiste riikidega kõrvutades põhjust ka rõõmustamiseks. Oleme olnud hoitud suurtest looduskatastroofidest, aastakümneid elanud sõjata, meie riiki juhitakse demokraatlikult jne. See tähendab, et meil on võimalusi enamaks kui esmavajaduste rahuldamiseks ning need suuremad võimalused peaksid olema kättesaadavad kõigile Eesti lastele ja täiskasvanutele.

Muutused laste päevahoiu teenuse maksumuses

Mare Ainsaar

Tartu Ülikooli

sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna teadur

Laste päevahoiu kättesaadavus on väikeste laste vanematele üks olulisemaid töö ja pereelu eduka ühitamise eeltingimusi. Eestis on laste päevahoiu süsteem suhteliselt hästi arenenud. Siiski tekivad aeg-ajalt probleemid lastele päevahoiukohtade kindlustamisega. Kaks suuremat probleemi on päevahoiu kättesaadavus ja hind. Artiklis vaadeldakse päevahoiu hinna kujunemist ning seda mõjutavaid tegureid Eestis omavalitsuste lastesõbralikkuse uuringu andmetele toetudes. Uuringut on teostatud Tartu Ülikooli ja Rahvastikuminiistri büroo ühistööna aastatel 1999-2003.

Laste päevahoiu korralduse lähiajalugu Eestis

Alates 1980ndate aastate keskpaigast võib Eestis laste päevahoiu kättesaadavuses eristada kaht perioodi: 1980ndate keskpaigast kuni 1990ndate alguseni ja perioodi alates 1990ndate algusest kuni käesoleva ajani.

Kuigi 1980ndatel aastatel esines ka asutuste lasteaedu, oli laste päevahoid suuremas osas tsentraalselt korraldatud ning juhitud. Laste päevahoiu kohtade olemasolu ning selle regionaalsed erinevused olid emade tööhõive kindlustamise seisukohalt tähtsad küsimused. 1980ndate keskpaigaks oldi Eestis praktiliselt jõutud olukorrani, kus järjekorrad lasteaedadesse hakkasid kaduma ning lasteaias käivate laste arv kasvas. Kõigi 1-6aastaste hõivatus päevahoiuga oli kõrge, ulatudes 80-90 %-ni. 1980ndate lõpuks olid järjekorrad lasteaiakohtadele kadunud.

Teine periood laste päevahoius algab 1990ndate algusega. 1990ndate alguse uueks trendiks oli emade jäämine lastega koju. Uue käitumismustri tõttu vähenes lasteaias käivate laste osatähtsus. Iseloomulikuks näitajaks on, et lasteaedades käis vaid 50% kõigist lasteaiaealistest lastest ning päevahoiu järjekorrad kadusid. Samas algas lasteaedade reorganiseerimine, mis tähendas ka lasteaedade sulgemist vähese nõudluse tõttu teenuse järele. Muutuste tulemusel tekkisid 1994. aastal uuesti järjekorrad lasteaiakohtadele. Samas hakkas päevahoiu teenust kasutavate 1-6aastaste laste osatähtsus kasvama. Aastal 2001 käis lasteaias 67% 1-6aastastest lastest, mis oli ligikaudu sama palju kui 1980ndatel aastatel. Linnades oli see protsent üle 70 ja maal ligi 50% lastest. Uuesti tekkisid järjekorrad ja rühmade ületäitumus, mis oli iseloomulik eelkõige linnadele.

Alates 1992. aastast kuulub kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse järgi koolieelsete lasteasutuste töökorraldus ja haldamine kohaliku omavalitsuse kohustuste hulka. Kuni selle ajani oli päevahoiu kindlustamine keskvõimu vastutusalas. Lastehoiu eest vastutajate killustumine pidi kaasa tooma ka lastehoiu hinna ning kättesaadavuse diferentseerumise. Siiski püüdsid üleriigilised seadused juba algusest peale tagada päevahoiukohtade olemasolu ning reguleerida teenuse hinda. Kui alguses olid seadused siiski suhteliselt ebamääraste normidega, siis ajapikku on lisan-

dunud täpsemad regulatsioonid. Alles alates 2002. aasta juulist sätestas koolieelse lasteasutuse seadus, et iga omavalitsus peab looma kõigile oma territooriumil elavatele 1-7 aastastele lastele võimaluse käia oma teeninduspiirkonna lasteasutuses. Päevahoiu praktiline korraldus selle nõude täitmiseks võib omavalitsustes olla siiski erinev. Piirkonniti võib erineda ka päevahoiu maksumus. Päevahoiu maksumuse ülempiiri võimaliku reguleerimise kohta leidus viiteid juba 1993. aasta seaduses. 2003. aasta koolieelsete lasteasutuse seaduses on kirjas, et lapsevanemate poolt makstav kogusumma lapse päevahoiu eest munitsipaallasteaedades ei tohi ületada 20% alampalgast ehk näiteks 432 krooni 2003. aasta lõpus. Võrdluseks võib märkida, et 2003. aasta sügisel oli 35-s omavalitsuses vanematelt võetav tasu lubatud piirist suurem!¹

Uuringu meetodika

Alates 1999. aastast on rahvastikuminiistri büroo toetusel ning Tartu Ülikooli abiga läbi viidud uurimust selle kohta, kuidas kohalikud omavalitsused toetavad lapsi ja lastega peresid. Uuringut on läbi viidud neljal aastal, mis võimaldab analüüsida ajalisi trende päevahoiu hindade muutumisel. Uuringu läbiviimise meetodika on olnud kõigil aastatel sama, kuid ankeetide tagastamises on olnud erinevusi: 2002. ja 2003. a. vastasid kõik omavalitsused, 2000. aastal jättis seitse omavalitsust oma andmed saatmata ning 1999. aastal vastas küsimustikule 220 omavalitsust. Kõigil neljal aastal omavalitsusi paluti vastata küsimustele laste päevahoiu võimaluste, lasteaiakoha kogumaksumuse, lapsevanematelt võetud tasu ning lastehoiuga seotud maksumuste ning kulude jaotumise kohta. Uuringus võeti arvesse eelkõige omavalitsuste keskmisi näitajaid. Seega kui ühes omavalitsuses oli mitu koolieelset lasteasutust, arvestati andmestikus nende keskmiste näitajatega. Uuringuandmete võrreldavuse huvides ei analüüsita selles artiklis põhjalikumalt teistele omavalitsustele makstud kohatasusid, mis moodustavad osa päevahoiule tehtud kulutustest, vaid ainult oma territooriumil tehtud kulutusi päevahoiule.

Tabel 1. Lasteaiajärjekorrad linnades ja valdades 2001-2003

	Vald		Linn		Kokku	
	arv	%	Arv	%	Arv	%
2001	50	25	15	35	65	30
2002	67	33	24	57	91	37
2003	87	43	27	69	114	48

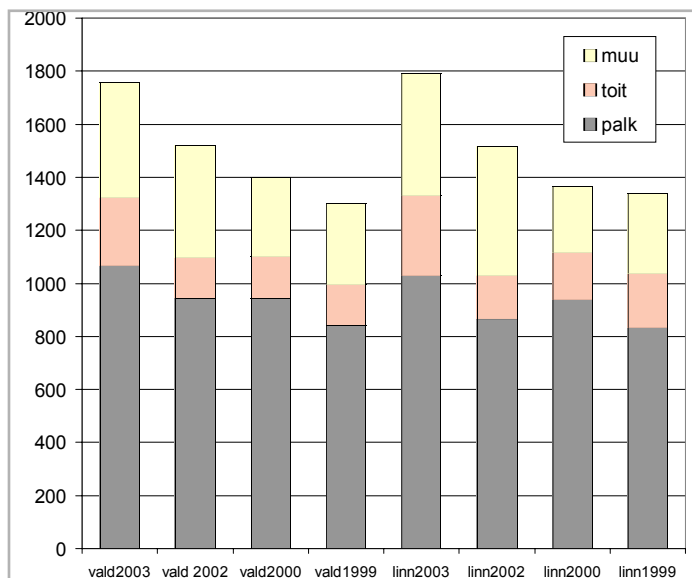
Päevahoiu korraldus 2003. aastal Eestis

Uuringu tulemusel selgus, et enamasti oli igal omavalitsustel oma lasteaed. 2003. aasta septembris ei osutanud 15 omavalitsust oma territooriumil laste päevahoiu teenust, see

¹ Seaduse teksti jagamine lõikudeks võimaldab siiski ka mitmest interpretatsioonist.

kas puudus või seda osteti teistest omavalitsustest. Neli valda - Kihnu, Varbla, Piirissaare, Jõhvi - ei rahastanud lasteaiateenust üldse. 26% omavalitsustest (62) ostis täiendavalt laste päevahoitu teenust mujalt, nende hulgas ka need 11 valda, kus ei olnud korraldatud laste päevahoidu oma territooriumil. 19 omavalitsust rahastas kas osaliselt või täielikult erateenuse pakkujaid.

Vastavalt koolieelse lasteasutuse seadusele peab igal vanemal soovi korral olema õigus panna laps oma omavalitsuse lasteaeda. Samas ainult pooltes omavalitsustes ei olnud 2003. a septembris lasteaedades järjekordi. Võrdlus varase

Joonis 1. Laste päevahoiukoha maksumus ja selle struktuur linnades ja valdades aastatel 1999-2003.

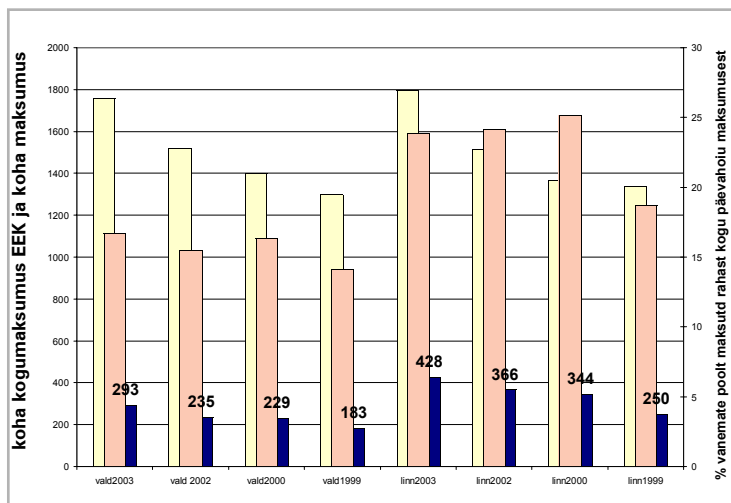
mate aastatega (tabel 1, lk 37) näitab, et järjekorrad on muutumas probleemiks nii maal kui linnas. Vaatamata laste arvu vähenemisele suureneb omavalitsuste hulk, kus vanemad peavad päevahoiuteenuse saamiseks ennast järjekorda panema. Kui 2001. aastal oli selliseid omavalitsusi 30%, siis aastal 2003 juba 48% kõigist omavalitsustest. 2003. aastal oli järjekorra keskmine pikkus suurem Tallinnas ja Tallinna ümbruses. Näiteks Tallinnas oli järjekorras üle 4000 lapse, Viimsis ligi 300 ja teistes Tallinna tagamaa omavalitsustes (Maardu, Harku, Keila linn) umbes 100 last.

Laste päevahoitu maksumus ja selle struktuur

2003. aasta lõpus kulus omavalitsusel ühe oma päevahoitu koha ülalpidamiseks lapse kohta keskmiselt 1762 krooni kuus. Ühe aastaga oli teenus kallinenud ligi 260 krooni võrra ning nelja aastaga 460 krooni võrra. Lasteaiakoha maksumuse kasvutrend on olnud suhteliselt ühtlane, suuri erinevusi linnade ja valdade keskmiste vahel ei ole (joonis 1). Üle poole koha maksumusest moodustasid kulud personalile.

Kõige suuremad erinevused omavalitsuste vahel olid kõigil aastatel lapsevanema osalustasu suurus. 2003. aastal erines vanemate poolt makstav summa vaadeldud omavalitsustes ligi kuuskümnend korda, ulatudes 10st 650 kroonini kuus lapse kohta. Vanemate osalus päevahoitu eest tasumisel on jäänud viimastel aastatel enam-vähem samale tasemele. Oluline hüpe vanemate osaluses toimus 2000. aastal, seda eriti linnades (vt joonis 2). Rahalises väärtuses on lapsevanemate poolt keskmiselt makstav summa lapse kohta võrreldes 1999. aastaga suurenenud 120 krooni võrra. Tõus on

toimunud nii linnas kui maal, aga eriti suur on olnud tõus linnades (180 kr), maal 110 kr. Ka omavalitsuste jaotumine

Joonis 2. Lasteaiakoha kogumaksumus ja vanemate makstud summa linnades ja valdades (1999-2003)

vanemate osalustasu keskmise alusel näitab suuremaid muutusi ajavahemikul 1999-2000. Neil aastatel vähenes nende omavalitsuste osatähtsus, kus vanemad maksid vähem kui 10% kogu lasteaiakoha maksumusest ning suurenes nende omavalitsuste hulk, kus vanemad maksavad 16-20%, mis ongi aastal 2003 kõige tavalisem vanemate osaluse määr. 2003. aastal oli vanemate makstud keskmine kuumakse 317 krooni, ning linnades oli see suurem kui maal (vt joonis 2). Linnades tasusid vanemad keskmiselt ligikaudu veerandi lapse lasteaiateenuse kogumaksumusest, maal keskmiselt 17%.

Vanemad osalevad laste päevahoitus mitme maksega. 2003. aastal maksid 95% omavalitsustes vanemad lapse toidu eest, 82% õppetasu, 51% kohatasu, 6% muid lisatasusid. Suurimad olid erinevused toidu eest tasumisel. Kuna paljud vallad ei võta kohatasu, erineb ka kohatasu keskmine. Viie aasta võrdlemisel ilmneb omavalitsustes tendents laiendada vanemate osalust erinevate maksete näol. Kui 1999. aastal ei nõudnud tasu lapse toidu eest 16% omavalitsustest, 39% ei võtnud õppemaksu ning 74% kohamaksu, siis 2003. aastaks on need tasud muutunud tavaliseks. Ainult 5% omavalitsustes ei pea vanemad tasuma toidu eest ning pooltes pole kohamaksu (tabel 2).

Tabel 2. Vanemate poolt makstud tasud 1999-2003, eri liiki tasude rakendamine omavalitsustes %-des

	1999	2000	2002	2003
Toidu eest	84	94	92	95
Õppemaks	61	77	74	82
Kohamaks	26	46	46	51
Muu	12	5	6	4

Vanemate osalust mõjutavad tegurid

Laste päevahoitu vanemasõbralikkuse puhul võib eeldada mitme teguri mõju: alates huvirühmade survest, ressursidest ja lõpetades poliitiliste erakondade mõjuga. 2002. aasta uurimus viitas sellele, et vanemate jaoks kujuneb päe-

vahoiu maksumus turujõudude toimel ehk seal, kus sissetulekud inimese kohta olid suuremad, nõuti vanematelt ka suuremat osalustasu². Ka 2003. aasta uuringu andmete korrelatsioonanalüüs näitas, et vanemate osalus päevahoiukulude katmisel oli seotud omavalitsuse tüübi (maa, linn) ja inimeste sissetulekutega.

Tabel 3. Lapsevanemate osalustasu päevahoiu maksumusest 2003.a septembris ja erakondade esindatus kahe juhtiva jõu seas volikogus

	Keskmine	N
Rahvaliit	17,8	73
Res Publica	18,8	88
Keskerakond	18,9	56
Isamaa	20,1	15
Möödukad	21,6	18
Reformierakond	24,4	29

Vanemad maksid lasteaiakoha eest enam linnades ja seal, kus inimeste sissetulekud olid suuremad. Seost vanemate osamaksu ning omavalitsuse jõukuse, demograafilise koosseisu ja omavalitsuse suuruse vahel ei esinenud.

2003. aasta oli esimene aasta, kui sai täpsemalt analüüsida ka poliitiliste jõudude võimalikku mõju, sest omavalitsuste volikogud olid ennast täpsemalt erakondade järgi määratlenud. Vastavalt koolieelse lasteasutuse seadusele

kinnitab lasteaias eelarve omavalitsuse volikogu. Uuringu tulemused näitasid, et Reformierakonna ning Möödukate (sotsiaaldemokraadid) osalusega omavalitsustes osutus vanemate osalustasu päevahoiu kogumaksumusest kõige kõrgemaks. Kui Reformierakonna suhtes võib sellist tulemust lugeda ootuspäraseks, siis sotsiaaldemokraatide puhul on tegemist erakonna imago vastupidise tulemusega. Teiste erakondade puhul oli keskmine vanemate osalustasu küll väiksem, kuid puudus selge statistiline seos erakonna esindatuse ning vanemasõbralikkuse vahel.

Kokkuvõte

Uuringu andmed näitavad jätkuvalt suuri ning kasvavaid erinevusi omavalitsuste laste päevahoiu maksumuses, eriti lapsevanemate osalusmaksu osas. Analüüs viitab nii majanduslikele kui poliitilistele põhjustele selliste erinevuste tekkimisel. 2003. a. laste päevahoiu uuringu tulemused näitavad, et väga paljudes omavalitsustest ei täidetud koolieelse lasteasutuse seaduse nõudeid laste päevahoiu tagamise kohta. Kuna laste päevahoiu korraldamise eest vastutab omavalitsus, jääb ainukeseks erinevuste vähendamise viisiks info jagamine, mis on ka käesoleva artikli eesmärk.

Tänuavaldus: Uuringu teostajad tänavad omavalitsuste töötajaid, kes aitasid kaasa uurimuse valmimisele, ja rahvastikuministri bürood, kes on pidanud vajalikuks uurimuse läbiviimist toetada.

Peretöö Lastekaitse Liidus

Marika Ratnik
Lastekaitse Liidu projektijuht
Helle Niit
psühholoog

Uues hoolekande kontseptsioonis on fikseeritud hoolekande arengusuunad lähitulevikus. Rõhk on asetatud teenusepõhisele hoolekandekorraldusele. Kontseptsiooni järgi toimub omavalitsustes töö eelkõige sihtrühmadega, kes ei ole tööealised, seega ka lastega.

Lastekaitse Liit, kelle liikmeskonda kuulub 2004. a. seisuga 36 lastekaitse ühingut, on üheks tegevuse eesmärgiks seadnud pakkuda ideid ja algatusi, mis aitavad kaasa lapse turvalise kasvukeskkonna ja võimetekohase arengu toetamisele. Juba algusaastatest on olnud üheks prioriteediks lapsi ja peret toetavate projektide elluviimine ning uute teenuse mudelite väljatöötamine, mis toetaksid riikliku lastehoolekande tööd.

Alates 2000. aastast on Lastekaitse Liidu liikmesorganisatsioonid Rap-

las, Rakveres, Pärnus, Tartus, Tallinnas, Narvas ja Sillamäel tegelnud riskiperedele suunatud toetava tegevusega. Pakutud teenused olid mõeldud üksikvanematele ja paljulapselistele peredele. Korraldati perepäevi, perelaagreid, koolitusseminare. Peredega töötamisel selgus, et paljud pered vajavad lisaks ühistegevusse kaasamisele ja toetusele ka personaalset juhendamist ning nõustamist.

Peretöötaja teenus

Peredega töötamisel lähtub Lastekaitse Liit tugevdava lähenemisviisi (*strength-based approach*) põhimõtetest. See lähtub eeldusest, et kõigil peredel on oma sisemised ressursid, mida nad kasutavad oma vajaduste rahuldamisel, eesmärkide saavutamisel ning pereliikmete heaolu tagamisel. Tuginedes liikmesorganisatsioonide praktilisele tegevusele, on tänaseks koos perepsühholoog Helle Niiduga välja töötatud peretöö mudel. Peretöötaja teenust osutavad eel-

nimetatud liikmesorganisatsioonide esindajad, kes on läbinud vastava koolituse ja osalevad regulaarselt töönõustamises.

Ettepaneku konkreetsele perele teenuse osutamiseks teeb kohalik sotsiaal- või lastekaitsetöötaja, kes on omavalitsuses keskne lüli kõigi peret toetavate tegevuste korraldamisel.

Teenust pakutakse peredele, kus on ilmnenud psühhosotsiaalseid probleeme ja/või toimetulekuraskusi. Peretöö eesmärk ei ole ühekordne sekkumine, probleemidega püütakse töötada sügavuti, et välistada korduv vajadus kriisiabi järele. Peretöötaja teenus peab silmas peret tervikuna, mitte last ega vanemat eraldi.

Teenuse eesmärgid on:

- toetada pereliikmete personaalset arengut ja perekonna stabiilset funktsioneerimist, mis aitaks vanematel laste eest hästi hoolitseda ja luua nende arengut toetav keskkond;
- toetada peret, lähtudes tema vajadustest ja ühiselt seatud eesmärkidest; pakkuda perele teadmisi ning oskusi

² Ainsaar, M., Aidarov, A. (2003) Laste päevahoid Eesti kohalikes omavalitsustes aastal 2002. Sotsiaaltöö 2, lk 39-41

tekkinud probleemidega toimetulekuks ja probleemide ennetamiseks.

Peretöö etapid

• *Juhtumi esialgne hindamine.*

Esmalt kogutakse pere kohta teavet pöördujalt, varem perega kokku puutunud kolleegidelt, õpetajatelt, arstilt jt. Oluline on kliendi probleemi selgitamine ühiselt. Koos kliendiga koostatakse loetelu meetmetest, mida on vaja muutuste saavutamiseks. Peretöö algab küsimusega “missugune käitumine on probleemiks?”. Juhtumi hindamise etapis kogutakse informatsiooni ka kliendi võimalike tugevate külgede kohta.

• *Liitumine perega.* Peretöös on kesksel kohal kliendi ja peretöötaja suhe. Positiivne koostöö soodustab üksteisemõistmist ja pere koostöövalmidust, avatust ja motiveeritust. Koostöö aitab toime tulla ka pere vastupanuga.

• *Eesmärkide seadmine.* Eesmärk määrab selle, kuhu koos perega tahetakse jõuda ja kuidas seda saavutada. Eesmärk peab olema lihtne, väike ja reaalset saavutatav, hetkeolukorda arvestades jõukohane. Eesmärgi sõnastus on käitumiskeskne. Käitumise muutmine on sisemiseks muutuseks vajalik väline raam. Eesmärk peab olema kliendile tähtis, lähtutakse sellest, mida klient tahab muuta. Peretöötaja ja pere töötavad koos selle nimel, et valikud ja otsused, mida langetatakse ning uued käitumisviisid, mida omandatakse, on perele pikemas perspektiivis kasulikud ja toetavad pere stabiilset funktsioneerimist.

• *Peretöö lõpetamine.* Juhtumi lõpetamine algab töö alustamise hetkel ja lõpeb kohtumiste lõppedes. Lõpetamise aja määramisel lähtutakse kas ajapiirist ja/või seatud eesmärkide saavutamisest. Peretöö alguses määratud ajapiir aitab valida tegevuse rütmi, jälgida töö edukust ja hinnata allesjäänud ajalimiiti. Perega töötamise aega pikendatakse juhul, kui ettenähtud ajaga ei ole edu saavutatud.

Perega töötatakse pere juures kodus. Teenus on vahetu, intensiivne ja eesmärgistatud. Teenuse osutamise periood võib olla 30, 90 või 180 päeva. Peretöö kestuse määramisel lähtutakse konkreetse kliendi/pere olukorrast ja vajadustest. Perega kohtutakse kord nädalas, vajadusel ka

kaks korda nädalas. Üks kohtumine kestab tavaliselt 1,5 tundi. Vajadusel soovivad peretöötaja perele ka teisi teenuseid (nt väärkohtlemise, töötuse, alkoholismi, perevägivalda esinemise korral). Üks peretöötaja töötab korraga maksimaalselt 4- 5 perega.

Soovitatav on peretööd teha tööpaarina. Sellise tööviisi eelis on võimalus arutada teineteisega peretöö eesmärke ja sisu, planeerida lõpetamist ning jälgida peretöö kulgemist ühiselt.

Peretöö põhimõtted

Peretöö toetub süsteemsele perekonnakäsitusele ja lahenduskesksele tööviisile. *Muutus ühes pereliikmes mõjutab kõiki pereliikmeid.* See seaduspärasus võimaldab seletada perekonna reaktsioone oma liikmete katsetele muutuda, aga ka reaktsioone ja vastuseisu perega töötavate inimeste suhtes, kes püüavad peretema muutmises toetada.

Väikese osa muutmine pingeid tekitavas olukorras võib muuta kogu situatsiooni. Muutuseks annab tõuke ühe teguri või käitumismustri muutmine ja selle väikese muutuse nähtavaks tegemine toetab järgmisi muutusi. Muutused toimuvad kogu aeg – see on vältimatu – tuleb vaid need muutused oma teenistusse rakendada.

Lihtsam on ära kasutada õnnestumisi, kui lõpetada soovimatu käitumine. Igasugusel käitumisel on rohkem kui üks tähendus ja sõltuvalt olukorrast ja vaatenurgast rohkem kui üks seletus. Tõlgendada kliendi käitumist positiivses valguses on parim viis tema julgustamiseks. Võib kasutada ka kriitikat ja laimust, aga üldjuhul tekitavad need pahameelt.

Väga raske on mõjutada inimest lõpetama üht või teist käitumisviisi kohe. Palju lihtsam on asendada üks tegutsemisviis teisega. Lihtsam on jätkata millegi niisugusega, mis paistab õnnestuvat. Lihtsam viis muutuste saavutamiseks on julgustada jätkama tulemuslikke tegevusi.

Parem on mõjutada kliendi käitumist positiivselt, kui keskenduda tema negatiivsetele külgedele.

Probleem ei ole alati probleem.

Kroonilised probleemidki ei ole akuutsed kogu aeg. Alati on olemas hetked ja olukorrad, millal probleem ei avaldu. Heade aegade kindlaks tegemine aitab leida võimalusi, kuidas “head” lisada. Kui kliendil on üks ‘hea päev’, võib tal õnnestuda teoks teha teinegi.

Peretöö Rap

Sirje Vaher
Rapla Lastekaitse Ühingu esimees

2001. aastal tekkis Rapla Lastekaitse Ühingul võimalus koostööks Soome Lastekaitse Keskliiduga peretöö projekti “Peretööga parem argipäev” kaudu. Ettepanek meeldis seda enam, et peredega tegelemine oli olnud varemgi korduvalt mõttes, aga sobivat peretöö vormi oli raske leida.

Esmalt tutvusime Soomes Väikeperede Liidus tehtava peretööga. Neil on olemas perekeskus palgaliste peretöötajatega.

Toimetulekuraskustega pered suunab kohalik sotsiaaltöötaja perekeskusse, kus nendega tegeldakse kahe aasta jooksul. Pärast selle aja möödumist ei ole perekeskus nende jaoks suletud, lõpeb vaid intensiivne töö. Soovi korral võivad nad edaspidigi perekeskust külastada ja olla uutele peredele toeks ning positiivseks eeskujuks. Nägime ka seda, kuidas peretöötajad oma peredega töötavad. Kõik, mida ette võetakse, sünnib väga lihtsalt ja loomulikult – ollakse koos, vesteldakse, arutletakse mitmesuguste teemade üle, lauldakse.

Uskumatu, kuidas laulmine lähendab ja liidab nii peresid kui ka peresid ja töötajaid.

Loomulikult ei saa me jäljendada Soome peretöö mudelit, sest meie võimalused on sootuks kasinamad, aga meiegi saame pakkuda peredele mõnusaid koosolemisi ja lihtsat loomulikku suhtlemist peretöötajaga.

Rapla ja Soome koostööprojekti “Peretööga parem argipäev” esimene etapp kestis kaks aastat (2002 – 2003). Projekt jätkub ka käesoleval aastal.

Esimesel kahel aastal osales projektis kaks omavalitsust: Kehtna ja Juuru vald. Sel aastal jätkab Juuru vald, Kehtna valla asemel osaleb projektis nüüd Märjamaa vald. Põhjuseks peretöötaja töösuhte lõpetamine

la Lastekaitse Ühingus

Kehtna vallaga ja üleminek Märjamaa valda. Peretöötajaks on mõlemas vallas sotsiaaltöötaja. Kumbki peretöötaja töötab intensiivselt kahe perega 2 aasta jooksul. Perele valikukriteeriumid on järgmised:

üksikvanem, toimetulekuraskused, töötus, vanemlike kompetentside vähesus, nõrk motivatsioon elujärje parandamiseks. Valiku tegemisel lähutatakse ka pere soovist projektis osaleda ja koostöövalmidusest.

Raplas on peretöötaja oma peredega pidevalt kontaktis, kohtutakse iga nädal. Enamasti külastab peretöötaja peretema kodus, aga-aegajalt kohtutakse ka peretöötaja tööpaigas või mingis täiesti neutraalses kohas – pargis, jalutuskäigul loodusesse, kõikidele projektiperedele mõeldud ühisüritustel.

Iganädalasel pere ja peretöötaja kohtumisel arutatakse peres hetkel aktuaalseid või siis tekkivaid probleeme, püütakse koos leida sobivaid lahendusi. Vesteldakse laste kasvatamise teemadel, vahetatakse mõtteid raamatute, filmide või telesaadete üle. Koos lahendatakse üleskerkinud olmeprobleeme: kuidas õigesti pesu pesta, tube koristada, putru keeta, sünnipäevakülalisi vastu võtta või sünnipäevale minna. Kui vaja, aitab peretöötaja lahendada mõnda konkreetset ülesannet. Mõned näited: peretöötaja käis koos emaga koolis, et leppida kokku lapse järeleaitamistundide suhtes; peretöötaja käis koos emaga migratsiooniametis ja aitas korda ajada välispasside taotlemise; peretöötaja valmistas ema ette töökohta taotlemiseks.

Lisaks iganädalasele peretööle korraldatakse igal aastal suvelaager, kus osalevad kõik projekti kaasatud pered, soovi korral ka varasemate aastate projektipered ning soome

pered. Pärast laagrit on kindlasti üks ühine kokkusaamine – seminar laagrimuljete arutamiseks ja selle kindlustamiseks, mida uut laagris õpiti. Aasta lõpeb alati jõuluseminariga, kus õpitakse lihtsate omavalmistatud vahenditega ruume kaunistama ning jõululauda katma-kaunistama. Ühise pühadelaua taga lauldakse jõululaule, jagatakse pisikingitusi ja igauks saab öelda välja oma mõtted aastase koostöö ja mööduva aasta kohta.

Võimalusel organiseeritakse muidki seminare või ühiseid koosolekusi. Pärast esimese etapi lõppu oleme märganud positiivseid muutusi pere liikmete omavahelistes suhetes ja üldises toimetulemises. Muutused on esile kutsunud eelkõige emade enesekindluse tõus, mille taga on asjaolu, et nendega tegeldi, ja mitte dotseerivalt ülevalt alla, vaid kui võrdväärsete suhtluspartneritega. Neid õpetati ja juhendati neile märkamatu, umbes nii nagu sõbrannad üksteisega kogemusi vahetavad.

Üks ema leidis töö. Meeldiv üllatus oli, kui üks ema kutsus pärast projekti lõppu teised pered ja projektitöötajad oma sünnipäevale. Tore on, et ühe meie ja ühe soome pere lapsed on omavahel kirj vahetuses.

Oleme ise selle töövormiga väga rahul ja leiame, et see on meile meie praeguste tingimuste ja võimaluste juures parim. Sellise töömeetodi puhul kujuneb peretöötajast perele tugiisik, kellele pereema saab loota ja kellelt ta saab abi paluda, see aga annab pereemale kindlustunnet.

Loomulikult peab peretöötaja jälgima, et pere temast liigselt sõltuvusse ei satuks. Seda aitavad vältida projekti peretöötajate omavahelised nõupidamised ja töö nõustamine projekti juhilt.

Kommenteerib Helle Niit

Rapla peretöö mudelis tahaks esile tõsta:

- Peretöö võtab arvesse kohalikku olukorda ja kohalikke ressursse.
- Peretöö on rajatud partnerlusele peretöötaja ja pere vahel.
- Peretöötajad osalevad järjekindlalt täiendkoolitustel ja supervisoonis koos Soome Väikepere ühendusega.

Et peretöötajad on kohalikus omavalitsuses lastekaitse- ja sotsiaaltöö tegijad, on neil hea ülevaade toimivast võrgustikust ja info toetust vajavate pere kohta jõuab õigeaegselt nendeni, mis võimaldab kohe ka sekkuda.

Edasiseks võiks soovitada:

- Töö perega ei ole klassikalise peretöö mudeliga võrreldes selgelt eesmärgistatud, sest eesmärgid kujunevad pereelus ette tulevate probleemide lahendamisel.
- Kontakti aeg perega on suhteliselt pikk. Võiks kaaluda aja optimeerimist. Intensiivne peretöö võiks olla lühem, tervitatav on koostöö jätkamine projektis osalenud peredega, nende kutsumine ühisüritustele.

Vananeva ühiskonna uuringutest ja eakate organisatsioonidest

Aili Kogerman

*Sotsiaalministeeriumi eakate poliitika komisjoni liige
EURAG Eesti esimees*

ÜRO Madridi vananemiskonverents ning ministrite kohtumised aastal 2002 Berliinis vananeva ühiskonna asjus said murranguliseks, muutes kogu maailmas suhtumist vananevasse ühiskonda.

Euroopa Liidu toetusel arenevad teaduslikud ühisprojektid, et uurida vananevaid ühiskondi kogu Euroopas ja välja töötada parimaid lahendusi. Ühistöös osalevad ka Tartu geriaatrid. (Sotsiaaltöö 6/2003, S. Kivisaar, K. Saks ja K. Oja "Eakate marginaliseerumine ja selle põhjused") Eesti vananevat ühiskonda on jälgitud ka varem, eriti alates ÜRO rahvusvahelise eakate aasta 1999 edukast tähistamisest Eestis. Uuringuid on teinud sotsiaalteadlased, gerontoloogid, geriaatrid ja ka vanurite organisatsioonid.

Eesti eakate ühendused

Eestis on tugevad üleriigilised eakate organisatsioonid – Eesti Pensionäride Ühendus (EPÜ), Eesti Pensionäride Liit (EPL), MTÜ Puruvanakesed, on olemas erakondade seeniorkogud, edukas seenioritöö toimub üle riigi umbes sajas päevakeskuses. Alates 1993. aastast tegutseb Eesti Pensionäride Liidu Kolmanda Nooruse ülikoolide võrgustik. Eesti Demokraatlike Jõudude Koostöökoda liidab endas kõiki endiste vabadusvõitlejate organisatsioone. Kahjuks puudub ikka veel kõiki seeniororganisatsioone ühendav katusorganisatsioon.

Sotsiaalministeeriumi eakate poliitika komisjon püüab korraldada nimetatud seeniororganisatsioonide koostööd ja eakate koolitust. Üle kümne aasta toimunud eakate vabatahtlik töö on suunatud eakate "marginaliseerumise" ehk eesti keeles eakate tõrjutuse vähendamisele ühiskonnas. Seeniororganisatsioonid korraldavad eakate kultuurielu, seisavad pensionäride õiguste eest valitsuses. Aga väga oluline on eakate töötamine ja

eriti nende vabatahtlik ning eneseabitegevus sotsiaal- ja kultuuri sfääris. Umbes neljandik vanaduspensionäridest töötab ja teenib endale niimoodi pensionilisa – pensioni nn IV sammast ja pensioni lisaaastaid. See on suur tugi riigis sotsiaalsüsteemile ja muidugi inimestele endile. Olgugi et pensionäride keskmine tööpalk on väike, on pensionärid välja teeninud kümnendiku kogu riigi laekunud sotsiaalsummadest (Sotsiaaltöö 6/2003, L. Leppik "Pensionisüsteemi ja tööturu vastasmõjust").

Eesti eakad Euroopa ühendustes

Eesti seeniororganisatsioonid kuuluvad ka mitme Euroopa seeniororganisatsiooni koosseisu: alates 1994. aastast on meie esindajad Heino Hankewitz ja Aili Kogerman EURAG eestseisuse liikmed (Euroopa pensionäride liit, mis ühendab 33 riigi seeniororganisatsioone), alates 2003. aastast on meil esindaja ka ESU (Euroopa Seenioruniooni) eestseisuses, mis ühendab konservatiivsete vaadetega seniore 20 riigist. Tihedat koostööd teeb EPÜ organisatsiooniga AGE. Teist aastat tegutseb EURAG juures EL liituvate maade seeniororganisatsioonide koostöökoda, mille keskus on Prahas.

Nimetatud organisatsioonide kaudu oleme esindatud kõigis EL juhtorganisatsioonides ja põhimõtteliselt saame omalt poolt mõjutada Euroopa Liidus toimuvat. Nii kiitsime augustis 2003 ESU koosolekul Brüsselis heaks *Vanuselise diskrimineerimise vältimise seaduse* eelnõu. Ees seisavad arutelud nii EURAG'i kui ESU koosolekutel, kus arutatakse, kuidas EL tasandil kas või minimaalsete standardite kaudu mõjutada ka Eesti sotsiaalpoliitikat.

Rohkem huvi ja uuringuid

Kahjuks tuntakse Eestis pensionäride endi aktiivse tegevuse vastu liiga vähe huvi, pigem suhtutakse meie

initsiatiivi mõnikord tõrjuvalt. Erakondi huvitavad peamiselt pensionäride hääled valimiste ajal, valimiste vahepeal eakate olemasolu unustatakse. Teaduslikud uurimusedki piirduvad pigem geriaatriliste, kõrvalist toetust vajava IV eluea probleemide täpsustamise kui aktiivse nn. kolmanda nooruse eluea uurimisega. Ometi vajaks Eesti eakate aktiivsus tunnustamist ja esiletõstmist teiste Euroopa riikide eakate tegevusega võrreldes. Mulle tundub, et see tooks meie poolt Euroopa eakate uuringutesse värskust ja uudsust. Eriti on vaja uuringutesse kaasata eakaid endid. Positiivse näitena toon Põlva Kolmanda Nooruse ülikoolis Eha Kivi juhtimisel läbi viidud eakate olukorra uuringud, mille tulemusi rakendati kohalikus sotsiaaltöös.

Lisan väljavõtte infolehest *EURAG Information* (detsember 2003) selle kohta, mida arvasid Euroopa seeniororganisatsioonid vanuriuuringust. Neid teostavad uurijad ja teadlased, kes on koondunud "Rahvastiku vananemise uuringute Euroopa Foorumi" nimelisse koostöövõrgustikku, mida juhitakse Sheffieldi Ülikoolist (Suurbritannia). Foorumit rahastatakse EL viienda raamprogrammi kaudu ja selle eesmärk on paika panna vanuriuuringute peamised prioriteedid.

2003. aasta juunis toimus Brüsselis nimetatud foorumi koosolek, mille töötubades peetud arutelude tulemusi diskuteeriti koos eakate endi ja nende organisatsioonidega koostööd tegevate inimeste osavõtul. Sooviti selgitada, kas eakate endi ja uurijate prioriteedid on samad. Alljärgnevalt olulisemad soovitusel diskussiooni tulemusena välja töötatud "nõudmistele ja soovitudele kataloogist":

1. Eakad inimesed pole homogeenne inimrühm ja seda peavad nii uurijad kui poliitikud arvestama.

2. Alati tuleks silmas pidada aktiivse vananemise printsiipi. Isegi kui aktiivset vananemist mõista terve vananemise kontekstis, on ka sel juhul vaja keskmesse asetada sotsiaalses mõttes aktiivne vananemine.

3. On vaja enam uurimusi, et võrrelda ja hinnata nii rahvuslikke kui EL vananemispoliitikaid.

4. Vananevas ühiskonnas on tekkinud uued eärühmad, uued elukaare perioodid, mis on juba muutnud vananemise struktuuri.

5. Enam tuleks uurida eakate iseseisvat elu. Kuidas saab eakas inimene

ise oma elukvaliteedi üle otsustada?

6. On vaja uurida inimesi, kes eakaid kas tasu eest või vabatahtlikena abistavad.

7. Uuringutesse tuleks rohkem kaasata eakaid endid ja teisi teenusetarbijaid. Neid tuleb mitte ainult informeerida, vaid kaasa tõmmata ja integreerida uurimistöösse ja selle planeerimisse.

8. Vanuriuuringute tulemused peab tegema kättesaadavaks võimalikult laiale publikule, eriti aga poliitilistele võimukandjatele. Vahendajaks peaksid olema kolmanda sektori organi-

satsioonid, kes peavad saama selleks ka rahalist toetust. Kui uuringute tulemusi ei tutvustata, siis kaotavad nad palju oma väärtusest.

9. Vanuriuuringute tulemuste ja vanuripoliitika seosed peaksid selgemaks saama. Sellepärast peetakse oluliseks teadlaste ja eakate ning uuringuandmete muude kasutajagruppide tihedat koostööd.

Nimetatud "Nõudmiste ja soovitude kataloogist" saab lähemalt lugeda internetis www.shef.ac.uk/ageingresearch

Tänased pikaealised Saja-aastaste uurimisest Heidelbergis

Aili Kogerman

*Sotsiaalministeeriumi eakate poliitika komisjoni liige,
MTÜ Puruvanakesed esinaine*

Saksamaa sotsiaalteadlased ennustavad, et aastaks 2050 elavad saksa naised 97 aastaseks ja mehed 87 aastaseks. See tähendab, et 50 aasta pärast on suur osa sakslasi võrreldavad tänaste saja-aastastega.

Mida see toob kaasa ühiskonnale, mida see tähendab inimestele endile? Kas nii kõrge iga väärib üldse elamist? Tutvustan lühidalt Saksa vananemisuuringute Heidelbergi keskuse uurija dr. Christoph Rott'i 100 - aastaste uuringu tulemusi (BAGSO Seniorensreport 2/2003, lk. 6 - 8)¹.

Uurijad keskendusid küsimustele, missugused muutused toimuvad ülieakate argipäevas, kuidas on lood tervise, sotsiaalse toimetuleku ja heaoluga. See on oluliselt informatiivsem tavalisest küsimusest selle kohta, kuidas õnnestus nii vanaks elada.

Uuriti 156 isikut Heidelbergi ümbrusest, nendest 91-ga õnnestus uurijatel kohtuda, 85-l juhul saadi andmeid ka sugulastelt. 85% uuritustest olid naised, 72% oli alg- või põhikooliharidusega, 78% olid lesed. 16% elas üksi oma majas, 36% elas vähemalt ühe partneriga omas kodus, umbes pool elas hooldekodus.

Kehalisi ja vaimseid funktsioone uuriti argielu jälgimise teel vastavate vanuriuuringute testidega. Objektiks olid argitegevused: mida neist sai teha ilma välise abita ja milles oli abi vaja. Aluseks võeti peamiselt perekonnaliikmete arvamused, sest sageli pole kõrges eas inimese vastused adekvaatsed.

Selgus, et vaid 32% saja-aastastest on võimelised kasutama telefoni, vaid 5-6% nendest oli võimeline ise poes käima, toitu valmistama ja koristama. 60% ei saanud üksi süüa, 87% vajab abi vannis käimisel. Uuriti ka hooldusvajadust: vaid 12 % ei vajanud kõrvalist abi, 13% vajab abi kord päevas, 48% vajab abi kolm korda päevas, 30 % vajab abi kogu päeva jooksul.

Edasi uuriti **kognitiivseid (vaimseid) võimeid** nn. minimalistliku staatuse testi järgi. Selle järgi 52% saja-aastastest kannatas väga tõsiste vaimsete puuete all, samas aga 30% ei ilm-

nenud mingeid kognitiivseid puudujääke. 46% saja-aastastest sai vaimselt hakkama ja vaid 25% vajab kogu aeg järelevalvet.

Kuna hoolduse seisukohalt on olulised nii füüsilised kui vaimsed omadused, siis kombineeritud testid näitasid, et üksi elamisega tuli toime vaid 9%, iseseisvuse oli kaotanud 83 % uuritustest ja vastavalt vajadustele sai abi kõige kõrgemal tasemel vaid pool uuritustest.

Uurijad ei unustanud ka **positiivse ellusuhtumise mõju** toimetulekule. Sel eesmärgil uuriti 56 saja-aastast, kellega oli võimalik kontakti saavutada. 89% uuritustest oli ise valmis tegema parimat oma elu heaks ja 75 %-le nendest oli elu mõtestatud. Vähem kui pooled leidsid, et nad on vajalikud, üks kolmandik nendest oli valmis ette võtma isegi suuremaid tegusid. Peab ütleva, et need tulemused vastavad tänaste 70-80 aastaste positiivsusuuringutele.

18 kuu möödudes küsitlust korrati, märkides ära vahepeal surnud isikud. Tuvastati, et positiivsus võib kesta surmani ka väga kõrges eas.

Uuringu andmed näitavad, et 100-aastaste iseseisev elu on raske, aga võimalik seni, kuni säilivad kehalised võimed. Paistab, et inimese keha pole projekteeritud liiga pikaks eluks. Vaimsed võimed peavad kauem vastu. Eluea pikenedamisega kasvab abi vajavate inimeste arv väga kiiresti. Väga kõrge ead probleemid kujunevad kindlasti 21. sajandi uurijate tähelepanu objektiks. Siiski lõpetab dr. Rott oma uuringu optimistlikult: pika eluea kergendamise huvides on oluline positiivne ellusuhtumine. Sel juhul tundub, et inimorganism polegi eluea pikenedamise jaoks eriti halvasti projekteeritud....

Heidelbergis saadud tulemused kinnitasid allakirjutajale, et Eestis saavutatud ulatuslik seenioride eneseabitegevus on oluline vananeva ühiskonna probleemide leevendamisel. Meie - eakad vabatahtlikud - oleme õigel teel. Tahaks, et sotsiaalteadlased valiks uurimisobjektiks ka meie eakad eneseabitegevuse arendajad.

¹ Mõte saja-aastaste uurimisest võis tekkida allakirjutajale raadioesinemise mõjul Heidelbergi raadios 1999. aastal, kus rääkis Eesti eakate vabatahtlike ettevõtmistest ja muu hulgas ka Helje Loopere huvitavast tegevusest, meie 100-aastaste inimeste arhiivi koostajast. Kuuldu tekitas huvi ajakirjanikus ja edasi ka sotsiaalteadlastest. Eestis on Helje Loopere arhiiv kahjuks veel teadlaste poolt avastamata.

Eakate päevakeskuse roll hoolekandes

„Elu eesmärk on olla elusam”
Uku Masing

Gennadi Vihman MA sotsiaaltöös

Eesti Vabariigi areng on olnud kiire, seda ka hoolekandes. Juba 1995. aastast on meil sotsiaalhoolekande seadus. Seaduses on sätestatud, et päevakeskus on päevast hooldamist osutav asutus, kus päevase hooldamisega toetatakse kliendi iseiseisvat toimetulekut. Eakate päevakeskuse põhiülesanne on säilitada preventiivse ja rehabiliteeriva tegevuse kaudu vanemate inimeste vaimset, füüsilist ja sotsiaalset tervist, aidates neil kauem toime tulla neile harjumuspärase keskkonnas.

Päevakeskuse eesmärgid on kirjas 1996. a sotsiaalministri kinnitatud tüüpõhimaaruses:

- Pakkuda sotsiaalteenuseid, huvitegevust ja päevast hooldamist eakatele, lastele, noortele, puuetega isikutele ja nende perekondadele ning aktiivsest sotsiaalsest elust kõrvale jäänud isikutele.

- Tõsta perekondade teadlikkust sotsiaalsete probleemide lahendamisel, ennetada toimetulekuraskusi.

- Osutada rehabilitatsioonialaseid sotsiaalteenuseid.

2001. a esitas 79 päevakeskust sotsiaalministeeriumile oma aruande, neist 43-l ei olnud kindlalt piiritletud sihtrühma – teenindati nii lapsi, täiskasvanuid, eakaid kui ka eri vanuses puudega isikuid. 60 päevakeskust kuulus kohalikule omavalitsusele, 17 eraõiguslikele isikutele ning 2 riigile.

Tallinnas tegutseb linna asutustena hetkel 7 linnaosa eakate päevakeskust või sotsiaalkeskust, mõnes neist teenindatakse lisaks eakatele ka teistesse sihtrühmadesse kuuluvaid inimesi. Selgitamaks välja Tallinna eakate päevakeskuste tegevuse tulevikusuundi, valmis 2003. aasta kevadel magistritöö *“Tallinna eakate päevakeskused: arenguvõimalused ja suunad”*.

Andmed koguti anketeerimise teel. Valimi moodustasid päevakeskuste

kliendid ning eksperdid (sotsiaaltöoga seotud töötajad ja ametnikud). Tallinna päevakeskuste kliente küsitleti vabalt valitud päeval. Küsitleti neid, kes hetkel seal viibisid ning andsid selleks nõusoleku. Kokku küsitleti 105 inimest, neist: 73 naist ja 32 meest. Küsitluslehe 52 küsimust olid jagatud teemade järgi nelja ossa. Ekspertühmas oli 40 inimest. Ekspertide küsitlusleht sisaldas kokku 56 küsimust ning oli samuti teemade järgi jaotatud neljaks. Alljärgnevalt kokkuvõtte uurimise tulemustest.

Eestlasi oli küsitatud päevakeskuste külastajate hulgas 77%, venelasi 20% ja mõnest muust rahvusest külastajaid 3%. Kõrgharidus oli 33%, keskharidus (sh kesk-eri) 56%, põhiharidus 4% ja algharidus 7% külastajatest. Küsitletute keskmine vanus oli 71 aastat (noorim 47 ja vanim 98). Huvitav oli, et naiste keskmine vanus (70) jäi alla meeste keskmisele vanusele (73). Uurimuse põhjal saab öelda, et Tallinna päevakeskuste keskmine külastaja on eesti rahvusest umbes 70-aastane keskharidusega naine.

Toimetulek ja tervis

Küsimusele oma toimetuleku kohta vastas 56% (59) klientidest, et tuleb materiaalselt toime. Teades pensioni suurust ja kommunaalteenuste ning kaupade hindu, oli tulemus veidi ootamatu. Vestlustes selgus, et paljud märkisid selle vastuse, kuigi elavad väga kokkuhoidlikult, pidades täpset arvestust oma väljaminekute kohta. Materiaalselt mittetoimetulevaks pidas end 21% klientidest ning tervelt 23% vastas „muu“. Selle vastuse taga oli mitmeid, kes on küll kehvast materiaalses seisus, kuid ei soovinud seda tunnustada.

Oma tervist hindas enamik vastanuist rahuldavaks (77%) või heaks (9%). Halb oli tervis kümnel protsendil vastanuist ning kõrvalabi vajas neli. Tuleb tõdeda, et praeguse töökorralduse juures saavadki päevakeskustes käia eelkõige hea või rahuldava tervisega inimesed.

Kliendi ja päevakeskuse suhe

Päevakeskuse olemasolust sai ligi pool vastanutest (48%) teada oma tuttavalt, naabritelt, sõpradelt või sugulastelt. Ajakirjandusest sai infot vaid 30% ning linnaosa sotsiaalhoolekande osakonnast veelgi vähem (18%).

Enamik kliente (53%) külastab päevakeskust juba üle kolme aasta. Ükskaks aastat on käinud päevakeskuses 15% ning alla poole aasta 8% küsitlenuist. Kõige enam oli neid, kes külastavad päevakeskust 1-2 korda nädalas (55% vastanutest), iga neljas vastanu külastab päevakeskust praktiliselt iga päev. 1-2 korda kuus külastab päevakeskust 5% klientidest.

Päevakeskuste külastajatel paluti reastada tähtsuse järjekorras järgmised tegevused: huvitegevus, kultuuriüritused, sotsiaalteenused (-abi), suhtlemine. Oli üllatav, et ülekaalukalt märgiti esimese eelistusena huvitegevust (53 korda), siis kultuuriüritusi (24 korda), suhtlemist (16 korda) ja sotsiaalteenuseid (10 korda). Tallinna eakate päevakeskuste 2002. a tegevuse analüüs näitas, et päevakeskuste tegevuse kogumahust moodustasid sotsiaalteenused 44,8%; huvitegevus 4,7%, mitmesugused üritused 49,1% ja koolitus 1,4%. Vastates teistele küsimustele, märkisid päevakeskuste külastajad, et ka sotsiaalteenused (toitlustamine, pesu pesemine, iluteenus, pisiremont, transport, tervise kontroll, nõustamine) on neile olulised. Huvitegevusest eelistati mitmesuguseid kunstiharrastusi, vähem sporti ja kodundust. Üritustest asetati esikohale vestlusringid ja kohutumised ning huvireisid, millele järgnesid loengud ning teabepäevad, näitused, tähtpäevade tähistamine, kontserdid ja ühiskülastused. Vähem vajalikuks peeti päevakeskustes palvetunde.

Eakate päevakeskuse tulevik

Päevakeskuste vajalikkust tulevikus ei eitanud ükski vastanuist. Mõned põhjendused:

võimaldab suhelda, arendab silmaringi, värskendab mälu (naine, 78)

*olen siin kontaktis ja tegevuses (mees, 75)
vajalik suhtlemiseks, sest üksindus on hirmus asi (naine, 70)
vajadus kasutada teenuseid, suhelda kasvab ju iga aastaga (naine, 62)
meeldiv on kohtuda tuttavatega, vahetada mõtteid, mängida malet (mees, 66)
olen lesk, elan üksi ja vajan aeg-ajalt suhtlemist eakaaslastega (naine, 72)*

Eakatel küsiti ka seda, mis vormis peaks nende arvates tegutsema eakate päevakeskus tulevikus. 82% klientidest arvas, et see võiks olla finantseeritud linna eelarvest nagu praegu, 5% pidas paremaks MTÜ-d, 3% oli arvamusel, et tegemist võiks olla erakapitalil põhineva asutusega ning 10% ei osanud selle küsimusele vastata. Suur osa eksperte (18) pooldas samuti päevakeskuste tegutsemist linnaasutusena, sest linna eelarvest rahastamine tagab stabiilsuse. Üheksa eksperti pidas parimaks MTÜ-d, kuus – linnaasutust linnaosa sotsiaalhoolekande osakonna alluvuses ja kaks – allumist linna sotsiaal- ja tervishoiuametile. Erakapitalil põhineva asutuseks nägi tulevikku päevakeskust 2 eksperti.

Vabatahtlikku tegevust päevakeskustes pidas oluliseks 85% klientidest. 16% vastanutest juba teeb vabatahtlikku tööd ning 58% on nõus selles osalema. Paljud toetavad vabatahtlikku tegevust, kuid neil endil pole selleks aega või on tervis kehv. Ekspertidest 37 pidas vabatahtlikkust vajalikuks. Mõned ekspertide põhjendused:

- *igasugune ühistegevus suurendab sotsiaalselt kapitali ja sotsiaalselt sidusust*
- *tõstab enesehinnangut ja aitab olla sotsiaalselt aktiivne*
- *üheeaalsete omavaheline kontakt toetab argieluga toimetulekut*
- *on lisaressurs ja ehtne osalusedemokraatia selle kõige paremas mõttes*

Tasuliste sotsiaalteenuste ja osalustasu suhtes oli palju erisuguseid arvamusi. 42% klientidest arvas, et tasulised teenused ja osalustasu üritusest ja ringidest osavõtuks võiksid olla, kuid see, kes ja kuidas selle eest peaks tasuma, vajaks pikemat arutelu ning õigusaktide väljatöötamist. Ekspertühm oli selle küsimuse juures üksmeelsem. Osalustasu

vajaduses oli kindel 36 vastajat. Et osalustasu peaks kehtima kõigile, arvas 21 eksperti, vaid toimetulevatele - 12, ainult soovijatele - 2. Osalustasu kehtestamist põhjendati järgmiselt:

- *omaosalus toob kaasa saadava teenuse väärtustamise, samuti nõudlikkuse teenuse kvaliteedi suhtes*
- *reguleerib teenuste hulka ühele kliendile, õpetab teenuseid valima*
- *tõstab kliendi eneseväärikust, kuuluvustunnet, distsiplineerib teenuse osutajat ja võimaldab pakkuda uusi teenuseid*

Päevakeskuse ülesanded

37 eksperti pidas vajalikuks päevahoiuteenust dementsetele ja puuetega eakatele, samas märgiti, et see nõuab täiendavaid kulutusi. Päevakeskused võiksid ekspertide hinnangul spetsialiseeruda konkreetsetele teenustele.

Koduhooldusteenuste korraldamist päevakeskuse poolt, nii nagu see on mitmes linnas ja paljudes valdades, pidas võimalikuks 29 eksperti, sh 7 päevakeskuse töötajat. Esitati järgmisi põhjendusi:

- *kogu avahoolduse koondumine ühte aitaks tõsta teenuse kvaliteeti ja efektiivsust*

- *tegemist võiks olla kompleksse teenusega „päevahoid ja koduhooldus“*

- *koduhooldusteenuste osutamine sotsiaalkeskuse juures tagaks selle teenuse kiirema arengu*

- *eakale inimesele lisab turvalisust, kui teenused on saadaval ühest kohast: osa koduhoolduse kliente osaleb ka päevakeskuse tegevuses*

Kliendi juhtumikorraldust päevakeskuse juures pidas võimalikuks 25 eksperti, sh 7 päevakeskuse töötajat. Seejuures märgiti aga vajadust täiendavate ressursside, sh vajadust kvalifitseeritud spetsialistide järele.

Ekspertühm pidas vajalikuks osutatavatele teenustele standardite väljatöötamist. Üksmeelsed olid eksperdid selles, et Eestis oleks vaja luua eakate päevakeskuste võrgustik ning päevakeskused võiksid teha rohkem koostööd, et vahetada kogemusi.

Lõpetuseks

Tallinna linnavalitsus ja asjaomased asutused ning organisatsioonid võiksid uurimistöö tulemusi arvestades mõelda veel järgmiste ettepanekute rakendamisele:

- *laiendada päevakeskuse funktsioone koduhoolduse korraldamise ja päevahoiuteenuse osutamiseks*
- *spetsialiseerida päevakeskusi mõne kindla teenuse osutamiseks*
- *luua sotsiaal- ja tervishoiuameti juurde spetsialisti ametikoht, kes nõustaks ja juhendaks päevakeskuste (sh ka mitte linnaasutuste) tegevust ja nende arengu planeerimist*
- *leida võimalusi, et linnale kuuluvad päevakeskused oleksid avatud ka puhkepäevadel*
- *kasutada tulevikus „päevakeskuse kliendi“ asemel väljendit „päevakeskuse külastaja“, mis on sõbralikum ja lugupidavam*
- *korraldada eakate päevakeskuste võrgustikku*
- *tihendada eakate päevakeskuste koostööd pensionäride organisatsioonidega*

Klientide arvamusi päevakeskuste tööst

Meie maja on kõigile andnud jõudu elamiseks ja raskustega võitlemiseks. Meil on väga hea juhtkond (naine, 72)

Meie päevakeskuses on ainult supijagamist, tervisevõimlemist, nüüd ka internet. Aga võiks olla veel mõned ringid – käsitöö, lauluansambel, lauamängud (naine, 56)

Keskus on väga vajalik ja teeb tõeliselt palju. Meie, pensionärid, anname keskuse tööle kõrge hinnangu (mees, 83)

Väga meeldiv õhkkond ja toredad huvialaringid. Selle külastamine ongi eneseabi (naine, 62)

Meestele pole küll üldse mõeldud. Toredad oleksid meeste käsitööringid (puutöö, metallitöö), raadiote parandus jne. Sellest võiksid osa võtta poisid, kellel on isa perest lahkunud (naine, 76)

Päevakeskuste külastajad soovivad, et päevakeskuses oleks tulevikus:

- *huvitegevuse võimalus*
- *kultuuriline meelelahutus*
- *suhtlemise võimalus*
- *esmasvajalikud sotsiaalteenused (toitlustamine, juuksur, pesupesemine, vererõhu mõõtmine jmt)*
- *vabatahtlik tegevus (eneseabi – aidates teist, aitad ka ennast)*
- *puuetega eakate päevahoid*
- *et ta oleks linnaasutus (linnaelarvest rahastatav)*
- *et kaasataks rohkem mehi ja mitteestlasi.*

Eesti eakate päevakeskustest tervikliku ülevaate saamiseks võiks käesolevat Tallinna eakate päevakeskuste uurimustööd aluseks võttes uurida päevakeskuste tegevust ja arenguvõimalusi kogu riigi või siis eraldi maakondade ulatuses.

Merimetsa Tugikeskuse psühhogeriaatria päevahooldusosakond

Katri Siemer sotsiaaltöötaja

Merimetsa Tugikeskus pakub 1. novembrist 2002.a. mäluhäiretega eakatele päevahoitu teenust. Tahame pakkuda eakatele inimestele päevast tegevust, et neid hooldavatel pereliikmetel avaneks võimalus töötamiseks või töötamise jätkamiseks, ilma et nad peaksid muretsema järelevalveta jääva omakse pärast. Nii aitab päevahooldus eakatel elada võimalikult kaua oma kodus.

Päevahoituosakond on 20-kohaline, vanurite eest hoolitseb ja nende päeva aitab sisustada tegevusjuhendaja. Päev on täidetud mitut laadi tegevustega, põhiline rõhk on mälu treenivatel tegevustel, milleks kasutatakse mitmesuguseid lauamänge, loetakse ajalehti ette ning vesteldakse loetust. Arutletakse ka päevapoliitilistel või muudel kõiki huvitavatel teemadel. Iga päev võimeldakse füüsilise toonuse tõstmiseks. Vanurid teevad lihtsaid võimlemisharjutusi kas siis seistes või istudes, vastavalt eaka soovile. Vanuritele võimaldatakse teha uinak või niisama voodis puhata. Iga esmaspäev on laulutund, kus süntesaatori saatel

lauldakse tuntud laule, neljapäeviti tegutseb kunstiring, kus joonistatakse, voolitakse jne. Toitlustatakse kolm korda päevas, soovi korral võib toidukordi vähendada.

Teenuse eest tasub Tallinna linn. Klient või tema hooldaja maksab toitlustamise ja hooldusvahendite (mähkmed) eest ning korraldab igapäevase transpordi tugikeskusesse. Päevahoituteenusele suunab perearst või psühhiaater, teenuse osutamiseks on vaja ka kliendi elukohajärgse linnaosa sotsiaalhoolekande osakonna suunamiskirja.

Päevahooldusosakonna kliendiks on:

- Tallinna elanik
- mäluhäirega eakas
- liikumisvõimeline või liikumisel vähest abi vajav eakas

Teenust ei pakuta:

- alkoholisõltlastele
- psühhooosi ägedas staadiumis
- nakkushaigusi põdevatele isikutele

Päevahooldusosakond asub
Tallinnas aadressil
Merimetsa tee 1
ning on avatud
esmaspäevast reedeni
7.00-19.00.
Lähemat infot saab
telefonil **6567530**

Kutsekva

Kersti Põldemaa Avahoolduse Arenduskeskuse direktor

Kutsereformi alguseks võib pidada 1995. aastat, kui toimus esimene tööandjate, kutse- ja erialaliitude ja riigi esindajate ümarlaud. 1997. aastal esitas sotsiaalminister valitsusele Eesti töötajate kvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamise kontseptsiooni ja sotsiaalministeerium delegeris süsteemi loomise ja rakendamise Eesti Kaubandus-Tööstuskojale.

2001. aasta algul jõustus **Kutse-seadus**, mida hiljem mitu korda täiendati. Vastavalt Kutseadusele loodi augustis 2001 Kutse kvalifikatsiooni Sihtasutus ehk Kutsekoda. Kutsekoda jätkab Kaubanduskojas alustatud tööd iseseisva organisatsioonina.

Kutseaduses on sätestatud ka kutse kvalifikatsiooninõuete väljatöötamise alused, kvalifikatsiooni tõendamise ja omistamise tingimused ja kord.

Kutsekoja koordineerimisel alustati kutsestandardite väljatöötamist ja kutse nõukogude töö korraldamist.

Kutsestandard on mõõdupuu, mille abil hinnatakse töötaja vastavust tema ametikohale. See määrab kindlaks nõuded teadmiste, oskuste ja kogemuste. II, III, IV ja V kutse kvalifikatsiooni taseme omistamiseks. Kutsetunnistuse kehtivuse aeg on 5 aastat.

Kutsekoja juurde on moodustatud praeguse seisuga 18 kutse nõukogu, nende hulgas ka tervishoiu ja sotsiaaltöö kutse nõukogu.

Avahoolduse Arenduskeskus on tervishoiu ja sotsiaaltöö kutse nõukogu otsusega nr. 12 23. oktoobrist 2003 kinnitatud Eesti sotsiaalvaldkonnas kutse kvalifikatsiooni omistavaks ja kutsetunnistusi väljastavaks organiks (KOO).

Avahoolduse Arenduskeskus kuulutas välja taotluste vastuvõtmise järgmistele kvalifikatsioonidele:

lifikatsioonid sotsiaalvaldkonnas

Hoolekandeesutuse juht V
Sotsiaaltöötaja III, IV, V
Sotsiaalhooldaja II, III
Hooldusõde II, III
Hooldaja II, III

Kokku laekus 49 kvalifikatsiooni taotlemise avaldust.

Kutsekvalifikatsiooni tõendamine toimus 4. mail 2004 esitatud dokumentide alusel Avahoolduse Arenduskeskuse juurde moodustatud kutsekomisjonis. Komisjoni kuulusid: Komisjoni esimees Koit Nõlvak - Lasnamäe LOV SHO
Liikmed: Taimi Tulva - Tallinna Pedagoogikaülikool
Maiu Kauber - Tallinna Pedagoogiline Seminar
Egon Siimson - Eesti Hoolekandeesutuste Direktorite Nõukoda
Eha Leppik - Sotsiaalministeerium
Lea Pool - Saare MV sotsiaal- ja ter- vishoiuosakond
Anne Talvari - MTÜ Eesti Hoolekandetöötajate Liit
Linnu Mae - Eesti Akadeemiline Sotsiaalturva Ühing
Ada Nõmmküla - Imavere vallavalit- sus, Järvamaa
Raivo Allev - Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsioon
Rutt Lumi - Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutus
Kersti Weiss - OÜ Koduõde

Kutsetunnistus otsustati anda 43 töötajale.

Hoolekandeesutuse juhi V kvalifikatsiooni said Kernu HK direktor Abel Kalju, Ravila HK direktor Jüri Anissimov, Mõisamaa HK dir. asetäitja Evi Jeaser, Kehtna HK direktor Rein Järvik, Paju HK direktor Olev Kaasik, Toila HK juhataja Ivi Kasvandik, Valkla HK majandus-

direktor Hillar Kraanvelt, OÜ Häcke HK juhataja esimees Ilmar Kõök, Rakvere HK juhataja Silvi Kõök, Koeru HK direktor Rünno Lass, MTÜ Lille Turvakodu juhataja Aime Lille, Käru Tervisekeskuse juhataja Helle Nikonov, Aarike HK direktor Elle Ott, Rae HK juhataja Laine Porn, Iru HK hooldusdirektor Tiiu Pärnmäe, MTÜ Vahtra HK juhataja Helle Rebane, Kihelkonna valla HK juhataja Juta Reinald, Valkla HK direktor Terje Salo, Iru HK direktor Egon Siimson, MTÜ Hellenurme Mõis tegevdirektor Vambola Sipelgas, Hageri HK direktor Urmas Soomere, Erastvere HK direktor Rein Suija, Rapla HK juhataja Andres Tina, Koluvere HK direktor Tiia Topper, Tohvri HK direktor Ene Tõldsepp.

Sotsiaaltöötaja V kvalifikatsiooni said Raasiku vallavalitsuse juhtiv sotsiaaltöö spetsialist Liivi Puumets, Vastse-Kuuste vallavalitsuse sotsiaal- nõunik Maie Asur, AAK peaspetsialist Helen Peeker ja AAK direktor Kersti Põldemaa.

Sotsiaaltöötaja IV kvalifikatsiooni tunnistuse sai Signe Martin - AAK peaspetsialist.

Sotsiaaltöötaja III kvalifikatsiooni said Raasiku vallavalitsuse sotsi- aaltöötaja Anu Nõlve, Koeru Hool- dekodu direktor Rünno Lass, AS Lääne-Tallinna Keskhaiгла sotsi- aaltöötaja Maarit Kaasik, Eesti Ter- vishoiutöötajate AÜ Liidu esimees Ülle Schmidt ja Raasiku vallavalit- suse sotsiaaltöö spetsialist Jaanika Toome.

Hooldusõde II kvalifikatsiooni said Sillamäe Haiгла meditsiiniõed Zulinana Bazajeva ja Jelena Laanejõe, Käru Tervisekeskuse

hooldusõde Merle Gross ja Sillamäe Haiгла meditsiiniõde Nadezhda Kuzmitš.

Hooldaja II kvalifikatsiooni said Käru Tervisekeskuse hooldajad Ludmilla Heinjärvi, Ülle Kiin ja Ene Roos

Sotsiaalhooldaja II kvalifikatsiooni sai Vastse-Kuuste vallavalitsuse hooldusõde Endla Simso.

Kutsekvalifikatsiooni taotluste läbi- vaatamine toimub kaks korda aastas. Järgmine kvalifikatsioonide tõen- damine viiakse läbi juba 2004. aasta sügisel.

Esimesed sotsiaalvaldkonna kutse- tunnistused anti üle 21. mail Estonia Talveaias toimunud pidulikul üri- tusel.

Kõike kutsekvalifikatsiooniga seonduvat saab lugeda Avahoolduse Arenduskeskuse koduleheküljelt: www.aak.ee

Kutsekvalifikatsiooni taotlemiseks tuleb esitada järgmised dokumendid:

- vormikohane avaldus;
- isikut tõendava dokumendi koo- pia (pass, ID kaart või juhiluba);
- haridust ja varem omistatud kva- lifikatsioone tõendavate dokumen- tide koopiad;
- täiendkoolituste läbimist tõenda- vate dokumentide koopiad;
- vormikohane CV, millele või- dakse lisada täiendavaid dokumente (väljavõtte tööraamatust, tööandja tõend töökogemuste kohta jms.);
- maksekorralduse koopia kut- seomistamisega seotud kulude tasumise kohta.

Kutsetunnistuse taotlemise hind on 1300 krooni.

Labour market in Estonia and its course of development in the near future

Kaili Järv

Ministry of Social Affairs, Labour Policy Information and Analysis Department analyst

The number of employed people has gradually increased since 2001 in Estonia due to the improvement of the economic situation. The unemployment rate has dropped from 13.6% to 10% of the labour force. For the first time the number of inactive people has also decreased in 2003. At the same time, Estonia has a high rate of unemployment among young people (20.6%) and almost a half of the unemployed are long-term unemployed. Unemployment in Estonia is also characterised by big regional differences and structural unemployment. A customer survey conducted in co-operation with the research centre Faktum showed that the reputation of the state employment office is relatively low among employers and persons seeking work and there is little awareness about its services.

The goal of the labour market measures concept developed by the Ministry of Social Affairs is to map the Estonian labour market system: to analyse the content of labour market measures and the organisation of services and to make proposals for concrete measures for increasing employment and decreasing exclusion on the labour market. The implementation of the new employment strategy diversifies labour market measures, betters their quality and efficiency and contributes to the development of a customer-friendly and result-oriented labour market system. Separate measures are proposed for labour market risk groups (disabled people, long-term unemployed, young people, older people, persons who are released from a custodian institution, etc.).

The central idea behind the concept is individual approach. People seeking work will be offered career counselling or, in case of a greater degree of need, case management. The concept aims to help avoid situations in which living on social benefits is more profitable than working: the right to benefits is to be tied with the obligation of active job search.

Gender Equality Act – principles and concepts

Ülle-Marike Papp

Ministry of Social Affairs, Gender Equality Department adviser

The Gender Equality Act in force from 1 May 2004 is one of the first laws in Estonia that provides the standards for the protection of one of the main human rights: the right to non-discrimination on grounds of gender. Despite the fact that gender discrimination has been prohibited by the Estonian constitution, the awareness of the basic human rights and of the nature of democracy is still relatively low. Discussions during the three years the Act was being developed revealed how wide-spread are the patriarchal attitudes and traditional expectations in Estonia. Although the issue of inequality between men and women was constantly on the agenda, little notice was taken of the fact that gender discrimination and inequality had already caused serious social problems: decreased birth rate, exclusion of young women on the labour market, decreased average life expectancy for men, increase in the number of children living under the poverty level, violation of women's rights in the form of domestic violence and spreading prostitution.

The Gender Equality Act gives everyone the right to legal aid and to an expert opinion from the gender equality commissioner if they feel they have been discriminated on grounds of their gender. The Gender Equality Act also provides the legal basis for purposeful activities that aim to decrease gender inequality and increase equality on the national level. Persons whose duties include decreasing gender inequality and increasing equality may consult the Ministry of Social Affairs and be advised in these matters.

On the functions of family

Leeni Hansson

Tallinn Pedagogical University, Institute of International and Social Studies

One of the important aspects to be kept in mind when designing family policy is the fact that a family has other functions besides the reproductive function, including that of economic coping and providing an optimal environment for children and the socialisation of children. A survey conducted by the TPU Institute of International and Social Studies shows that the past few decades have brought great changes to the Estonian family. According to the research conducted in 2003 59% of parents are officially married and 21% cohabit. Every fifth family missed one parent, in most cases the father. The survey shows that there is a big difference between the incomes of different kinds of family. Families without children generally have a higher income than families with under-aged children or families where adult children live together with their parents. The income of married couples without children or cohabiting couples is about 55% higher than the average; the income of couples with children who live elsewhere is 13% higher and the income of people who live alone is 18% higher than the average. The income of single parent families only amounts to 59% of the average per person. Families with children often lack money for buying important goods or services. Parents do not often have time for their children; this problem is most acute in single parent families. Fathers spend less time with their children than mothers. More than a third (36%) of the divorced women said their child does not meet its father. Children are meeting their fathers once or twice a year in almost one quarter (24%) of the divorced families and at least a couple of times a month in 40% of the divorced families. Children did not meet at all their father in a half of the families with a single mother and only in every fifth family with a single mother children met their father at least once or twice a month.